

Μνήμων

Τόμ. 5 (1975)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

Τ Ο Μ Ο Σ Π Ε Μ Π Τ Ο Σ

JOHANNES KODER : Ένα άγνωστο νομικό χειρόγραφο από τη Μάνη
 ● ΕΛΕΝΗ ΣΑΡΑΝΤΗ : Η Πάτρα όπως την είδαν οι περιηγητές από το 1204 ως το 1500 ● Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ : Ένα χειρόγραφο από το Μελένικο στη Βιβλιοθήκη John Rylands του Μάντσεστερ ● ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Π. ΑΛΕΞΑΚΗΣ : Η δομή της ελληνικής οικογένειας στη Θράκη
 ● ΘΑΝΟΣ ΒΕΡΕΜΗΣ : Ανέκδοτα κείμενα γύρω από το Κίνημα της 6ης Μαρτίου 1933 ● ΕΥΤΥΧΙΑ Δ. ΛΙΑΤΑ : Μαρτυρίες για την πτώση τ' Αναπλίου στους Τούρκους (9 Ιούλη 1715) ● ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΠΠΑΣ : Ο Καλαβρυτινός δάσκαλος Γρηγόριος Ίωαννίδης και η Βιβλιοθήκη του
 ● ΧΡΗΣΤΟΣ Κ. ΛΟΥΚΟΣ : Ο Μακρυγιάννης προσφέρει στη βασιλίσσα της Αγγλίας Βικτωρία τις εικονογραφίες του Εικοσιένα ● ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 1974.

Α Θ Η Ν Α 1 9 7 5

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΤΩΣΗ Τ' ΑΝΑΠΛΙΟΥ ΣΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ (9 ΙΟΥΛΗ 1715)

ΕΥΤΥΧΙΑ Δ. ΛΙΑΤΑ

doi: [10.12681/mnimon.358](https://doi.org/10.12681/mnimon.358)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΛΙΑΤΑ Ε. Δ. (1975). ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΤΩΣΗ Τ' ΑΝΑΠΛΙΟΥ ΣΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ (9 ΙΟΥΛΗ 1715). *Μνήμων*, 5, 101–156. <https://doi.org/10.12681/mnimon.358>

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΤΩΣΗ Τ' ΑΝΑΠΛΙΟΥ ΣΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ (9 ΙΟΥΛΗ 1715)

Ανάμεσα στις γραπτές πηγές της Ιστορίας, την πρώτη θέση σε όγκο και βαρύτητα έχουν οι εμπειριστατωμένες εκθέσεις των πρωταγωνιστών-της, αυτών που όχι μόνο είχαν τη δυνατότητα να συνθέσουν έργο, αλλά και την υποχρέωση να δώσουν εξηγήσεις. Παράλληλα όμως και η λαϊκή δημιουργία, όταν συνθέτει όχι για να κάμει συνειδητά επιστήμη, μα για να εξωτερικεύσει συναισθήματα, μπορεί να μας αφήσει μνημεία αξιόλογα, που, παρά την ελλειπτικότητα και τη μονομέρειά-τους, γίνονται σημαντική πηγή στη σύνθεση της Ιστορίας. Ο λόγος των ανθρώπων του λαού, σιγανός και λιτός, με έντονο το προσωπικό στοιχείο και χαρακτηριστικό την αμεσότητα, παίρνει τη μορφή της ενθύμησης, του ιστορικού τραγουδιού, του απομνημονεύματος ή στιβάζεται στα στενά πλαίσια ενός γράμματος.

Έτσι, και για τα γεγονότα του 1715, όταν τ' Ανάπλι κι ολόκληρος ο Μοριάς πέρασε οριστικά από τη βενετσιάνικη στην τουρκική κατοχή, πέρα από τις επίσημες πηγές¹ και τα στοιχεία που αντλούμε από τη δημο-

---

1. Οι πηγές -μας για τ' Αναπλιού το πέσιμο στους Τούρκους και γενικότερα για την κατάληψη όλου του Μοριά είναι πλήθος· οι βασικότερες όμως είναι τα έργα τεσσάρων ανθρώπων που έζησαν τα γεγονότα από κοντά, γι' αυτό και έχουν περισσότερη αξία από όλους τους άλλους που, έστω κι αν είναι σύγχρονοι, περιγράφουν την κατάσταση σαν παρατηρητές, έχοντας έμμεση μόνο γνώση των πραγμάτων. Συγκεντρωμένες όλες οι πηγές αναγράφονται κριτικά στο έργο του Μιχ. Β. Σακελλαρίου, «Η ανάκτησις τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1715». *Ἑλληνικά* 9 (1936) 221 σημ. 1. Εδώ αναγράφω τα τέσσαρα μόνο έργα στα οποία ανατρέχω για να διασταυρώσω τις μαρτυρίες των κειμένων που δημοσιεύω: Μάνθου Ἰωάννου, Ἱστορία περὶ τῆς συμφορᾶς καὶ σκλαβίας τοῦ Μωρέως καὶ στιχολογία πολλῶν ἄλλων ὑποθέσεων συντεθεῖσα παρὰ Μάνθου Ἰωάννου ἐξ Ἰωαννίνων, Βενετία 1779· η πρώτη έκδοση του 1739 λανθάνει· πρβλ. Δ. Μ. Μιχαήλ ἰδ., «Ὁ Ἡπειρώτης ποιητὴς Μάνθος Ἰωάννου καὶ τὸ ἔργο του». *Ἡπειρωτικὴ Ἔστια* 18 (1969) 598 - 606. Πέτρου Καταίτη, Ἱστορία καλουμένη κλαθμὸς Πελοποννήσου, ἔκδ. Ἐμμ. Κριαρᾶ, Ἀθήνα 1950· τὸ ἔργο γράφτηκε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς σκλαβίας τοῦ Κατσαίτη στα Χανιά καὶ, κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ ἰδίου τοῦ ποιητῆ, τέλειωσε στὶς 10 Ἰούλη 1716. Ἄν συγκριθεῖ ο

τική ποίηση ², έχουμε και τις μαρτυρίες απο λαϊκά κείμενα, σαν αυτά που δημοσιεύονται πιό κάτω, ξεχωρισμένα ανάμεσα απο μιά καθαρά εμπορική αλληλογραφία ³. Όλες οι ειδήσεις προέρχονται απο πρώτο χέρι, απο ανθρώπους που έζησαν τα γεγονότα στο χώρο και το χρόνο που διαδραματίστηκαν κι αυτό μεγαλώνει περισσότερο την αξία-τους σαν ιστορικών μνημείων. Άν τώρα θελήσουμε να τα αξιολογήσουμε απο την καθαρή λογοτεχνική πλευρά-τους, η καθαρότητα ύφους, η απλότητα της φράσης, η ζωντάνια-τους, τα κατατάσσουν στα γνήσια λαϊκά δημιουργήματα του νεοελληνικού λόγου. Παρατηρείται βέβαια κατάχρηση ξένων λέξεων, κυρίως ιταλικών και σε δεύτερη μοίρα τούρκικων, που στερεί τη γλώσσα απο ενότητα και πειθαρχία. Η «βάρβαρη» αυτή γλώσσα, που δέν την απόφυγαν ούτε οι γραμματισμένοι, είναι αποτέλεσμα συμβίωσης αιώνων των Ελλήνων με τους Φράγκους και τους Τούρκους και αντικατοπτρίζει την ελληνική κοινωνία, όπως είχε διαμορφωθεί ύστερα απο αυτές τις κατοχές. Εδώ θα πρέπει να προστεθεί κι ένας ιδιαίτερος λόγος: Οι άνθρωποι που γράφουν είναι έμποροι· η αγραμματοσύνη και η συνήθεια, μα και η πραχτικότητα της δουλειάς-τους, δέν τους επιτρέπει να σκεφτούν, άν οι λέξεις είναι ρωμέικες ή ξένες, φτάνει πως έτσι γίνονται καταληπτοί απ' όλους. Λίγες δεκαετίες αργότερα ο Σπυρ. Μίλιας ⁴, πρώτος ύστερα απο τον Κορυδαλλέα

Κλαθμός με τα ομοειδή - του ιστορικά στιχουργήματα και μάλιστα τη Συμφορά του Ιωάννου, θα βρεθεί απο λογοτεχνική άποψη ανώτερο απο εκείνα Ben jamin Brue, Journal de la campagne que le Grand Visir Ali Pachia a faite en 1715 pour la conquête de la Morée, Παρίσι 1870. Constantin Diichiti, Cronica expeditiei Turcilor în Moreea si publicată de Neculai Jorga, Βουκουρέστι 1913.

2. Τα δημοτικά ιστορικά τραγούδια για την πτώση τ' Αναπλιού στους Τούρκους το 1715, σε διάφορες παραλλαγές, βλ. 'Α. Ίατρίδου, Συλλογή δημοτικών άσμάτων παλαιών και νέων, Άθήνα 1859, σ. 98 - 99. Δη μ. 'Α. Πετρόπουλου, «Ιστορικά δημοτικά τραγούδια τής Πελοποννήσου». Πελοποννησιακά 1 (1956) 174 - 179, 186. Δικαίου Βαγιακάκου, «Λαλλοῦδι - λαλλοῦρι - λαλλάτζιν - λαλλαί». Αρχαίον Πόντου 19 (1954) 325 - 327.

3. Τα κείμενα στο σύνολο - τους είναι παρμένα απο το ιδιωτικό αρχείο του Έλληνα εμπόρου στη Βενετία Γεωργίου Αντων. Μέλου, που βρίσκεται στο Ελληνικό Ινστιτούτο Βενετίας. Τα λίγα εμπορικά και οικονομικά στοιχεία που δίνουν τα δημοσιευόμενα έγγραφα δέ γίνεται προσμάθεια να μελετηθούν εδώ, επειδή η επεξεργασία - τους συμπεριλαμβάνεται στη μελέτη για διδακτορική διατριβή, που ετοιμάζω απ' ολόκληρο το αρχείο Μέλου. Επικουρικά χρησιμοποιούνται στοιχεία απο το αρχείο Περούλη που βρίσκεται στα Κρατικά Αρχεία τής Βενετίας· την παραχώρησή - τους οφείλω στο φίλο - συνάδελφο Π. Μιχαηλάρη, που επεξεργάζεται το αρχείο Περούλη.

4. C. Cappizi, «Spiridione Milia (1700? - 1770)» *Orientalia Christiana Periodica* 37 (1971) 441 - 490.

συντάχτης Επιστολαρίου, θα δικαιολογήσει και θεωρητικά αυτή την πρακτική: «... Εἰς τὰς Ἐπιστολάς τῆς πραγματείας δὲν πρέπει τινὰς νὰ δυσχεραίνῃ, ὅταν βλέπῃ τὸν γράφοντα ὁποῦ μεταχειρίζεται λέξεις ἄλλης διαλέκτου καὶ μάλιστα Ἱταλικαῖς, ὡσὰν ὀρδινεῖαν, Μάρκαν, Νόταν, Καμπιάλε, Τζίρο, Λέτερας, Κομμέρτζιο καὶ ἄλλα ὅμοια, διότι ὁ πραγματευτὴς ἔχει χρέος νὰ γράφῃ μὲ ἐκείνους τοὺς ὄρους, ὁποῦ εἶναι πλέον κοινοὶ καὶ ὁποῦ καταλαβαίνονται ἀπὸ ὅλους...»⁵.

Η επιλογή των εγγράφων έγινε με κριτήριο την προσφορά-τους στη γνώση-μας για το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός: έτσι, αρκετά κείμενα δίδονται μονάχα αποσπασματικά. Τα έγγραφα εκδίδονται με απόλυτη χρονολογική σειρά και ανάγονται στα χρόνια απο το 1712 ως το 1720 πλαισιώνοντας τα βασικά κείμενα (έγγραφα 13, 14, 15, 16), που μιλάνε γι' αυτή καθ' εαυτή την πτώση τ' Αναπλιού. Με τον τρόπο αυτό, έστω και σε αδρές γραμμές, έχουμε τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε κι απο την ανεπίσημη σκοπιά τη γέννηση, την εξέλιξη και το κλείσιμο μιάς πράξης της ιστορίας-μας.

Στις αρχές του Μάη του 1712 μας πάνε οι πρώτες ειδήσεις των εγγράφων⁶. Τα νέα για τη ρωσοτουρκική συνθήκη του 1711⁷ έχουν φτάσει στο Μοριά κι αμέσως αρχίζουν οι πρώτες σοβαρές ανησυχίες. Δέ μας ξενίζει το γεγονός πως η πρώτη υποψία για τον κίνδυνο, που απειλεί τώρα την Πελοπόννησο, σπέρνεται απο Έλληνες που ζούν στη Βενετία⁸. Αυτοί, στη θέση που βρίσκονται, έχουν τη δυνατότητα καλύτερης πληροφόρησης, αφού πηγή-τους είναι η ίδια η Βενετία. Η εμπορική τάξη φυσικά είναι αυτή που περισσότερο θα πληγεί απο έναν πόλεμο, γι' αυτό και οι φόβοι των εμπόρων είναι αμεσότεροι και εντονότεροι. Ανησυχούν οι έμποροι του ελληνικού χώρου για τις περιουσίες-τους και σπεύδουν να επιστήσουν την προσοχή των αφεντάδων-τους στη Βενετία, να μή ξανοιχτούν σε οικονομικές επενδύσεις στο Μοριά στέλνοντας χρήματα για το σκοπό αυτό

5. Σ π υ ρ ί δ ω ς Μ ί λ ι α, Ἐπιστολάριον ἦτε ἐπιστολικὸς χαρακτήρ περιέχων ἐρμηνείας καὶ παραδείγματα εἰς διάφορα εἶδη ἐπιστολῶν..., Βενετία 1757, σ. 259 - 60.

6. Βλ. το γράμμα που στέλνει ο Νικολός Μέλος, έμπορος στ' Ανάπλι, στους κληρονόμους του Αντρέα Κοθάνη στη Βενετία (έγγρ. 1), όπου και πληροφορίες για τα πρόσωπα που αναφέρονται εδώ.

7. Ο ρωσοτουρκικός πόλεμος λήγει στις 21 Ιούλη του 1771 με ήττα του Μ. Πέτρου στο Stanilesti και γεμίζει απογοήτευση και θλίψη τους Έλληνες, που με συγκίνηση και φανερή για το Μόσκοβο συμπάθεια παρακολουθούσαν την αναμέτρηση. Για τις σχέσεις της Ρωσίας με την Ελλάδα και την Τουρκία στις πρώτες δεκαετίες του 18ου αιώνα βλ. Ἀ π ό σ τ. Ε. Β α κ α λ ό π ο υ λ ο υ, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Δ', Θεσσαλονίκη 1973, σ. 69 - 75.

8. Βλ. έγγρ. 1, στ. 3 - 5.

ούτε και στα πió έμπιστά-τους πρόσωπα ⁹. Ξαφνικά κάθε ανησυχία για το ενδεχόμενο πολέμου φαίνεται να σταματάει και για διόμισι περίπου χρόνια δέ γίνεται ο παραμικρός λόγος γύρω απο το θέμα που τόσο τους αναστάτωσε. Οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ Μοριά και Βενετίας στο διάστημα αυτό, όπως προκύπτει απο την αλληλογραφία των συναλλασσομένων προσώπων, μοιάζει να διεξάγονται σε κανονικό ρυθμό κι η ζωή στη μητρόπολη και στην αποικία-της, φαινομενικά τουλάχιστον, κυλάει ομαλά. Για το επίσημο βενετικό κράτος όμως το φάσμα του πολέμου με την Τουρκία δέν έσβησε ούτε για μιά στιγμή, παρά τις προσπάθειες της Πύλης να κρύψει τις πραγματικές-της προθέσεις και να παραπλανήσει τον αντίπαλο, στηρίζοντας έτσι την επιτυχία των σχεδίων-της στον αιφνιδιασμό. Η Γερουσία, πάντα άγρυπνη, εντείνει τις προσπάθειες ενίσχυσης όλων των φρουριών στο Μοριά. Οι εκθέσεις των τελευταίων Βενετών διοικητών, που φτάνουν στο Συμβούλιο, μιλάνε διεξοδικά για τις εντατικές οχυρωματικές εργασίες, που γίνονται κυρίως στην πρωτεύουσα της βενετικής Πελοποννήσου ¹⁰. Μέσα σ' αυτό το κλίμα της υποψίας και την ένταση του εξοπλισμού κι απο τις δυό πλευρές, περνάνε περισσότερα απο δυό χρόνια, όταν το Γενάρη του 1715 αρχίζει να φουντώνει πάλι το άγχος του πολέμου.

Ο Γιωργάκης Μέλος, εγκαταστημένος πιά στη Βενετία απο καιρό, στέλνει στ' αδέρφια-του, Νικολό και Μιχάλη στ' Ανάπλι, το πρώτο ανη-

9. Βλ. το γράμμα που στέλνει ο Ν. Μέλος στους Σάρηδες στη Βενετία, γραμμένο στις 10 Μάη 1712 (έγγρ. 2).

10. Τις εκθέσεις των Βενετών Προνοητών της Πελοποννήσου απο την περίοδο της δεύτερης Βενετοκρατίας, με πολλές ενδιαφέρουσες καί λεπτομερείς ειδήσεις για τη γενική εικόνα του Μοριά, έχει δημοσιεύσει ο Σπυρ. Λάμπρος στο Δελτίο της Ιστορικής καί Εθνολογικής Εταιρείας (και στη συνέχεια ΔΙΕΕ). Ιδιαίτερα την έκθεση του Γενικού Προβλεπτή Agostino Sagredo βλ. Σ π υ ρ. Π. Λ ά μ π ρ ο υ, «Έκθεσεις των Βενετών Προνοητών της Πελοποννήσου εκ των έν Βενετία αρχείων». ΔΙΕΕ 5 (1896) 736 - 765. Την έκθεση του Βενετού Ναυάρχου Daniel Dolfín βλ. ό.π., σ. 765 - 809. Περιγραφή του λιμανιού και των κάστρων τ' Αναπλίου βλέπε και στα έργα: Ρ. C o r o n e l l i, Memorie istoriogeografiche della Morea riacquistata dall' armi Venete del regno di Negroponte, Βενετία 1687, σ. 36. B e r n a r d R a n d o l p h, The present state of the Morea called anciently Peloponnesus, Λονδίνο 1689, σ. 11. G i r o l a m o F e r r a r i, Delle Notizie storiche della lega fra l'Imperatore Carlo VI e la Republica di Venezia contro il gran Sultano Acmet III e dei loro fatti d' armi dell' anno 1714 sino alla pace di Passarowitz, Βενετία 1736, σ. 46 - 47. S. R e m a n i n, Storia documentata di Venezia, τ. 8, Βενετία 1915, σ. 42. Μ ι χ. Γ. Λ ά μ π ρ υ ν ί δ ο υ, 'Η Ναυπλία από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ήμας, 'Αθήνα ² 1950, σ. 111 - 112, 122 - 126. K e w i n A n d r e w s, Castes of the Morea, Νέα Ιερσέη 1953, σ. 90 - 105. 'Ι ω ά ν. Θ. Σ φ η κ ό π ο υ λ ο υ, Τά μεσαιωνικά κάστρα του Μορηά, 'Αθήνα 1968, σ. 100 - 105.

συχητικό γράμμα ¹¹. Στη Γαληνοτάτη έχουν ήδη φτάσει τα νέα της επίσημης κήρυξης του πολέμου απο την Πύλη (9 Δεκέμβρη 1714) και της σύλληψης απο τους Τούρκους του Βενετού βάιλου στην Πόλη, Andrea Memmo ¹². Η σύγκρουση των δυό Δυνάμεων είναι πιά γεγονός, γι' αυτό κι ο έμπορος Μέλος βιάζεται να ταχτοποιήσει τις εμπορικές-του υποθέσεις στις απειλούμενες περιοχές. Αφαιρεί κάθε πρωτοβουλία κι εξουσία απο τους αντιπροσώπους και συνεργάτες-του στην Πελοπόννησο και αξιώνει να του στείλουν στη Βενετία ό,τι εμπορεύματα έχουν στα χέρια-τους το γρηγορότερο, αδιαφορώντας για τα εξαιτίας των συνθηκών υπερηφωμένα έξοδα μεταφοράς. Χαρακτηριστική της ψυχολογικής-του κατάστασης, του άγχους που τον κατέχει, είναι η τελευταία φράση στο γράμμα που στέλνει στο Νικολό (έγγρ. 3): «...καὶ εὐχαριστήα νὰ ἔχῃ ὁ Κύριος ὁποῦ δεν εἴσασται κανένας πανδρεμένος ἕως τὴν ὄραν». Επειδή ο δρόμος που ακολουθούν τα εμπορεύματα για να φτάσουν στη Βενετία περνάει απο τη Ζάκυνθο, ο Μέλος γράφει τα ίδια και στους εκεί συνεργάτες-του επισημαίνοντάς-τους τη σοβαρότητα της κατάστασης και ζητώντας-τους να συμπληρώσουν το ταχύτερο την προώθηση των εμπορευμάτων, που θα δεχτούν απο το Μοριά ¹³. Δεν είναι, βέβαια, μόνο ο Μέλος που δίνει τέτοια γραμμή στους συνεργάτες-του. Ίδιες κι ίσως πιά αποφασιστικές είναι οι συντιδράσεις κι άλλων Ελλήνων εμπόρων όχι μόνο της Βενετίας, αλλά και των άλλων ελληνικών παροικιών της Ιταλίας. Δυό μεγαλέμποροι, ο Λεονάρδος Καπετανάκης και ο Ιωάννης Μάκολας, ναυλώνουν ειδικά καράβι απο το Λιβόρνο για να πάει στην Πάτρα να φορτώσει ό,τι εμπορεύματά-τους υπάρχουν σε αποθήκες συνεργατών-τους στο Μοριά. Στο ίδιο καράβι μπορεί κι ο Νικολός να φορτώσει, καθώς του γράφει ο αδερφός-του, κι ό,τι δικά-τους μετάρια έχουν στην Πάτρα, ή στ' Ανάπλι ¹⁴. Σταματάμε στην είδηση: «...καὶ ἂν κάμης ρεσολουτζιὸν νάν τὰ φέρης στην Πάτρα, θέλῃς ἔρθῃ ἀπὸ τὴν Τροπόλιτζας τὴν στράτα...». Η φράση στη λακωνικότητά-της δέν είναι και πολύ διαφωτιστική· διασταυρώνεται όμως και ξεκαθαρίζει απο ένα άλλο γράμμα στις 12 Απρίλη 1715. Εκεί ο Γιαννιώτης Χρήστος Λελέκος, κάτοικος Αναπλιού κι εμπορευόμενος, γράφει στη Βενετία στο Δημ. Περούλη, που

11. Βλ. έγγρ. 3.

12. Περισσότερα για την κήρυξη του πολέμου και τη σύλληψη και φυλάκιση του Βενετού βάιλου βλ. A n d r e a M e m m o, Relazioni dirette al Veneto Senato da Andrea Memmo, già bailo a Constantinopoli nel 1714 e 1715, intorno alla prigionia da lui sofferta al Topana e nel castello di Abido, Βενετία 1840. S. R o m a n i n, ό.π., σ. 39 - 40.

13. Βλ. 'Ελλην. 'Ινστ. Βενετίας (καὶ στή συνέχεια Ε. Ι. Β.).—Παλ. 'Αρχ., Reg. 183, φ. 32ν .

14. Βλ. έγγρ. 4, όπου και πληροφορίες για τα πρόσωπα,

είναι τ' αφεντικό-του, πως δέν μπόρεσαν να πάνε στην Πάτρα να μαπαρκάρουνε στο καράβι που επίτηδες έστειλε για να τους πάρει, εξαιτίας του σκληρού χειμώνα, αλλά κυρίως απο το φόβο των Αρβανιτών, που ενεδρεύουν στο δρόμο¹⁵. Ο Μοριάς ολόκληρος είναι ανάστατος· άν και το ζήτημα της ανασφάλειας στην Πελοπόννησο δέν είναι μόνο της εποχής, αλλά εκτείνεται σ' όλη τη διάρκεια της βενετοκρατίας¹⁶, όμως τα ανακατέματα αυτά και το γενικό σάστισμα επιδεινώνουν την κατάσταση. Οι πάντα «απειθαρχοί» Μανιάτες επωφελούνται τώρα απο τη γενική αναστάτωση και την ελαστικότητα καταδίωξης-τους απο τη βενετική διοίκηση, που έχει στρέψει όλη-της την προσοχή στην αντιμετώπιση του πολέμου, και δημιουργούν συνέχεια προβλήματα. Τα φονικά διαδέχονται το ένα το άλλο· «... *Εσκοτοσαναι και τον καειμαινον τον Σαδια το Παβλί ει Μανιάτες εις τα μαιρι εκινα. Ανακατευτι ο κοσμος ολος, οπου δεν λιποναι φονικα ολι μερα να γαινονται...*», γράφει στις 26 του Μάρτη 1715 ο Νικολός Μέλος στον αδελφό-του¹⁷. Η τωρινή, αλλά και η προηγούμενη συμπεριφορά των Μανιατών κι η εχθρική στάση-τους απέναντι στους Βενετούς, κάνει ευκολοεξηγήτη την προθυμία υποταγής-τους στους Τούρκους¹⁸. Η ανησυχία των ανθρώπων, η αγωνία κι ο φόβος για το μέλλον, είναι διάχυτα και στο πιο μικρό σημείωμα που γράφεται κι απο τα δυό μέρη¹⁹. Γράμματα με το ίδιο

15. «... διατί το καράβι ήχε δέκα μπουένται (= δέκα πέντε) ημέραις φερμένο εις την Πάτρα. 'Αμά μάς έγγραφε, έπíγα και το ήπα τ' αθθέντι μόν τοῦ σιόρ Βενετάντου και δεν ήθελαι να το άγκικησει εις κανέναν μόδον δια νά παν τής στεριάς, μόνον σάν δεν ηθελαι ήβρε χιλες πρόφασες, πως είναι εις την στράτα φόβος απο τούς Αρβανίτες, άπο το άλλο χιμόνας καιρός, που να πάν...» [*Archivio di Stato Venezia* (και στη συνέχεια Α.Σ.Υ.) — *Grande Fraterna di S. Antonin*, Archivio privato Peruli, busta 11, fasc. 8 φ. 49v].

16. Πρβλ. Κ. Ντόκου, 'Η Στερεά 'Ελλάς κατά τόν 'Ενετοτουρκικόν πόλεμον (1684 - 1699) και ό Σαλώνων Φιλόθεος, 'Αθήνα 1975, σ. 138.

17. Ε.Ι.Β. — *Παλ. Αρχ.*, busta 147, φ. 345v. Για τις επαναστατικές τάσεις των Μανιατών και το μίσος - τους προς τη βενετική εξουσία βλ. Λεοπόλδου Ρανκίου, «Περί της έν Πελοποννήσφ 'Ενετοκρατίας (1685 - 1715)», μετάφρ. Π. Καλλιγιά. *Πανδώρα* 13 (1862 - 3) 7 - 8. 'Απ. Ε. Βακαλόπουλου, ό.π., σ. 58, 75. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Πότε και πώς έπεσεν ή Μάνη εις χείρας τών Τούρκων τό 1715». *Πελοποννησιακά* 3 (1949) 276 - 287.

18. Βλ. Β. Βrue, ό.π., σ. 38.

19. Στις 4 Μάρτη 1715 ο Μιχάλης Μέλος έγγραφε στον αδελφό - του στη Βενετία· «... Μού κατοφαίνεται πός ήρθαν έτούτα τά ανάκατόματα έδó εις τόν Μορέα και δέν ήμπορί νά έπιχαιριστή κανής νά κάμι καμμία πραματήα και ό Θεος άς μάς κίβερνήση...» (Ε.Ι.Β. — *Παλ. Αρχ.*, busta 146, φ. 96r-v). Αλλά και ο Γ. Μέλος δέ φαίνεται λιγότερο ανήσυχος, όταν γράφει στις 6 του Μάρτη στό Νικολό· «... Καί ό Θεός νά μάς φυλάξν νά μή λάβομαι καμία ζημία, διατί ό καιρός είναι άτυχος. 'Εγώ εδρίσκομαι εις μεγάλη ένοια ώστε νά λάβομαι τό έδικό μας έδó μέσα και ως καθώς ιδούμαι τόν κερó, έτιθ θέλωμαι τον κυβερνήσν...». (Ε.Ι.Β. — *Παλ. Αρχ. Reg.* 183, φ. 35r).

σχεδόν περιεχόμενο — συχνά το ένα μοιάζει σαν πιστό αντίγραφο του άλλου — στέλνει το ένα πίσω απο το άλλο ο Γ. Μέλος στους συνεργάτες-του, στην Πάτρα, Ιωάν. Μαντέλο, Δημ. Καπετανάκη, Μπερν. Μάκολα, στ' αδέρφια-του στ' Ανάπλι, στους Φοσκάρδη και Βενετάντο στη Ζάκυνθο. Απο όλους αφαιρεί κάθε πρωτοβουλία πάνω στην εμπορική-τους δράση κι απο το Νικολό ζητάει εκκαθάριση λογαριασμών. Στην αγορά της Βενετίας παρατηρούνται «απουλησιές» και η κάμψη του εμπορίου μεταξύ Μοριά-Βενετίας, αλλά και με ευρύτερες προεχτάσεις στον ελληνικό και τον ιταλικό χώρο, είναι αξιοσημείωτη. Στο μεταξύ, όσοι έχουν δανείσει χρήματα, αρχίζουν να τα ζητάνε επίμονα απο τους οφειλότες-τους και παύουν να καταπίνουνται με καινούριες εμπορικές επιχειρήσεις²⁰. Η εμπορική κρίση εκφράζεται και με τη μορφή της αποφυγής δημιουργίας εμπορικών εταιρειών. Οι Έλληνες έμποροι της Βενετίας, αν δέν έφτασαν στο σημείο να διαλύουν παλιές εταιρείες, αρνούνται όμως την ίδρυση νέων, έστω κι αν αυτοί οι καινούριοι εταίροι βρίσκονται έξω απο τον ελληνικό χώρο και το πεδίο δράσης των Τούρκων²¹. Παράλληλα οι τρομοκρατημένοι έμποροι του Μοριά, όσοι έχουν τη δυνατότητα, για να γλυτώσουν τις περιουσίες-τους, φροντίζουν να τις φυγαδεύσουν σε σίγουρο τόπο. Η Βενετία είναι το πίο κατάλληλο καταφύγιο. Σ' αυτή-τους την προσπάθεια η Γαληνοτάτη τους συμπαραστέκεται· καράβια της Αρμάδας συνοδεύουν μέχρι τα Ιόνια νησιά, για ασφάλεια απο τα κουρσάρικα, κάθε εμπορικό που φεύγει απο τα λιμάνια του Μοριά²². Πέρα όμως απο τα εμπορεύματα, αρχίζει και η μεταφορά στη Βενετία πολύτιμων αντικειμένων. Για περισσότερη ασφάλεια, με διαφορετικά κάθε φορά καράβια και πρόσωπα, ο Ν. Μέλος στέλνει στον αδερφό-του για φύλαξη σκεύη αξίας του σπιτιού-του και κοσμήματα· στη φορτωτική, που τα συνοδεύει, υπάρχει πάντα αναλυτική περιγραφή του αντικειμένου²³.

Ανασφάλεια νιώθουν κι οι Πατρινοί και βρίσκουν κι αυτοί τη λύση στη φυγή. «... *Ήμῖς δια την άμαχη τυχένυ να μετοικησομεν, οτι εδω*

20. Βλ. έγγρ. 5.

21. Βλ. το γράμμα που ο Γ. Μέλος στέλνει στον Παντελή Λιγνό στο Ραχίτι κι εκεί γίνεται λόγος για την ίδρυση εταιρειών μεταξύ εμπόρων των δυό πόλεων (έγγρ. 8).

22. Βλ. έγγρ. 6.

23. Βλ. έγγρ. 7. Δέ θα πρέπει να φανταστούμε βέβαια πως ο Ν. Μέλος είναι η μοναδική περίπτωση ανθρώπου που προβαίνει σε μιά τέτοια ενέργεια μπροστά στον κίνδυνο. Με τον τρόπο αυτό, και στη συγκεκριμένη αλλά και σε άλλες παρόμοιες στιγμές, πρέπει να έφτασαν στη Βενετία περιουσίες Ελλήνων — όσων κατάλαβαν τους καιρούς κι είχαν τα μέσα — ακόμα κι αν δέν έφτασαν μαζί ποτέ κι οι κάτοχοί - τους, όπως στην περίπτωση του Ν. Μέλου (βλ. παρακάτω σ. 115).

είναι τόπος ανοίκτος και το Νεον Κάστρον, όπου ρώτισα δεν έχω τόπο ούτε σπήτια δια φαμελίας· και έτξη τώρα με το παρον καράβι το εγκλέζικον ημπαρκάρομεν ταῖς φαμελίας διὰ τους Κορσούς...»²⁴. Η αντίστροφη ακριβώς μετακίνηση πληθυσμών επισημαίνεται 14 χρόνια πριν σε έκθεση, που ο Γενικός Προβλεπτής του Μοριά Francesco Grimaldi υπόβαλε στη βενετική Γερουσία²⁵. Η νεοεγκατάσταση των Βενετών, κυριάρχων τότε στο Μοριά, συνδυασμένη με ελκυστικές παραχωρήσεις χτημάτων και προνομίων, που αποσκοπούσαν στην πύκνωση του πληθυσμού της ερημωμένης Πελοποννήσου, τράβηξαν πολλούς έποικους απο διάφορες περιοχές χτυπημένες άσχημα απο τους τουρκοβενετικούς πολέμους, κυρίως απο τη Στερεά Ελλάδα και τα Εφτάνησα²⁶. Έτσι πολλές οικογένειες εμπόρων ήρθαν τότε κι εγκαταστάθηκαν στο Μοριά, για να παρακολουθούν απο κοντά τις υποθέσεις-τους. Τώρα, μπροστά στον κίνδυνο που απειλεί τη ζωή και την περιουσία-τους, παίρνουν αντίστροφα ξανά τον ίδιο δρόμο. Φυσικά δέν πρέπει να φανταστούμε ότι όλοι είχαν τη δυνατότητα, όσο κι άν η θέληση δέν τους έλειπε, να ριχτούν σε νέες περιπέτειες ξεκινώντας ακόμα μιά φορά απο το τίποτα. Οι προνομιούχοι και τυχεροί, αυτοί που είτε είχαν την οικονομική άνεση ή έστω κάποιο στήριγμα για το ξεκίνημα στον ξένο τόπο, ήταν οπωσδήποτε η μειονότητα. Κι ενώ το άδειασμα του Μοριά με τον καιρό συνεχίζεται σε εντονότερο ρυθμό, τα γυναικόπαιδα, που έχουν προηγηθεί στον ξενιτεμό, δέν παραλείπουν να εκφράσουν στους δικούς-τους τη δυστυχία και τις ταλαιπωρίες-τους. Το γράμμα που η γυναίκα του κόμη Μπερν. Μάκολα στέλνει στο Γ. Μέλο, όσο κι άν είναι γραμμένο απο μιά «αρχόντισσα», αφήνει να φανεί ξεκάθαρα της προσφυγιάς το δράμα²⁷.

Χαρακτηριστικό ορθής εκτίμησης των πραγμάτων μάλλον κι όχι έκφραση απαισιοδοξίας και μοιρολατρίας είναι τα λόγια του Μάκολα: «... τον Μορέαν φοβούμαι τον χανόμεν, οτι, ως λέγουν, ο εχθρός έρχεται με δήναιμας μεγαλαιο δια θαλάσσης και ξηρας και αμποτες ο Θεός να ηθελεν μας ευσπλαχνισθή να κάμη βιτόριαν ο πρωγγιπιες μας υς την θαλασσαν και ο ημπερατόρος υς την στεριαν, άμή φοβούμαι δια τας αμαρτίας μας και δεν θελομεν λαβν ετουτην την ευτυχιαν...»²⁸. Η εγκατάλειψη των

24. Βλ. το γράμμα που στέλνει στο Γ. Μέλο ο Μπερνάρδος Μάκολας απο την Πάτρα στις 26 του Φλεβάρη 1715 (έγγρ. 9).

25. «... *Molti dell' Isola vennero ad habitar in Regno specialmente nella Prvincia d' Achaia*...» (AIEE 5 (1896) 458).

26. Για τον έποικισμό του Μοριά και τις γαιοδοσίες βλ. Λεοπόλδου Ραγκίου, ό.π., τ. 12 (1869) 572 - 582. Άπ. Ε. Βακαλόπουλου, ό.π., σ. 48 - 63. Κ. Ντόκου, 'Η Στερεά Ελλάδα...', ό.π., σ. 35 - 42.

27. Βλ. έγγρ. 10, όπου και ειδήσεις για τα πρόσωπα.

28. Βλ. έγγρ. 9. Ο «ημπερατόρος» είναι ο Κάρολος ΣΤ΄ της Αυστρίας.

κατοίκων στη μοίρα-τους, η αδιαφορία και η απροθυμία-τους να βοηθήσουν τους Βενετούς, αποδίδεται στη δυσφορία-τους γι' αυτούς, που ήταν απόρροια της κακής διοίκησης των κυριάρχων. Έφτασαν έτσι στο σημείο να περιμένουν με ανακούφιση την αλλαγή κυριάρχου, αφού δέν ήταν ακόμα σε θέση να σκεφτούν την ολοκληρωτική απαλλαγή-τους απ' αυτόν²⁹. Απο την άλλη μεριά, έχουμε την είδηση πως με την κήρυξη του πολέμου οι κάτοικοι τ' Αναπλιού έκαναν κάποια δάνεια στη βενετική διοίκηση. Ο Μιχ. Μισαραλιώτης γράφει πως δάνεισε κι αυτός τον «Πρίντζιπε» 200 ρεάλια, όπως κάμανε τότε και πολλοί άλλοι. Τώρα, ύστερα απο του Μοριά την κατάληψη, επειδή βρίσκεται σε ανάγκη, γράφει στη Βενετία και τα ζητάει απο το κράτος με τη μεσολάβηση εγκαταστημένων εκεί Ελλήνων³⁰. Η πληροφορία για κείνα τα δάνεια διασταυρώνεται και απο έγγραφο του αρχείου Περούλη και απο το Μάνθο Ιωάννου³¹: οι άλλες πηγές δεν κάνουν λόγο γι' αυτά. Όσο κι αν απο πρώτη όψη τα δάνεια αυτά φαίνονται «περίεργα», αποτελούν εντούτοις πάγιο φαινόμενο στη βενετική ιστορία απο την εποχή της παρακμής του κράτους. Παρόμοιοι δανεισμοί παρατηρούνται απο μέρους οργανωμένων κοινοτήτων των βενετικών χτήσεων και σε προηγούμενους πολέμους. Τώρα όμως το φαινόμενο επεχτείνεται και σε δάνεια — κατά πάσα πιθανότητα μικροδάνεια — απο μέρους των ιδιωτών. Βρισκόμαστε φυσικά στην εποχή που η Γαληνοτάτη έχει πάψει προ πολλού να είναι η κραταιή υπερδύναμη στον ευρωπαϊκό χώρο. Άν τώρα στην οικονομική-της παρακμή προσθέσουμε και την πανθομολογούμενη κακή-της διοίκηση, το παραμέλημα των κτήσεών-της στα τελευταία χρόνια, θα καταλάβουμε καλύτερα αυτή-της την ενέργεια απόγνωσης, μιá ακόμα έκφραση του ξεπεσμού της Βενετίας. Την τελευταία δηλ. στιγμή, για να καλύψει τα κενά κι επειδή δέν είχε το χρόνο να εφοδιάσει τις απειλούμενες περιοχές κατευθείαν η ίδια η μητρόπολη, κατάφυγε στη σύναψη μικροδανείων απο ντόπιους για να ανταπεξέλθει στη δύσκολη κατάσταση. Στο θέμα όμως αυτό θα επανέλθω παρακάτω.

Στο μεταξύ η τουρκική στρατιά συνεχίζει την πορεία-της προς το

29. Για τις διαθέσεις των κατοίκων του Μοριά προς τους Βενετούς βλ. F. H. T y r r e l l, «The Turks in the Morea», *Calcutta review* 188 (1892), 1. Π ε ρ ι - κ λ ή Γ. Ζ ε ρ λ έ ν τ ο υ, 'Η έν Πελοποννήσφ έλληνική Έκκλησία έπί Ένετών έτεσι 1685 - 1715, Άθήνα 1921, σ. 20. Τ á κ η Χ. Κ α ν δ η λ ώ ρ ο υ, 'Ο άρματω- λισμός τής Πελοποννήσου 1500 - 1821, Άθήνα 1924, σ. 46 - 47. Μ ι χ. Γ. Λ α μ - π ρ υ ν í δ ο υ, ό.π., σ. 131, 134 - 5. 'Ι ω á ν. 'Ε ρ ν. Ζ ε γ κ í ν η, Τό Άρ- γος διά μέσου τών αίωνων, Πύργος 1968, σ. 206. Ιδιαίτερα για των Μανιατών τη συμπεριφορά βλέπε παραπάνω σ. 106.

30. Βλ. έγγρ. 32, στ. 6 - 10.

31. Βλ. A.S.V. — *Grande Fratena* . . . , ό.π., φ. 21^r. Μ á ν θ ο υ · 'Ι θ - á ν ν ο υ, ό.π., στ. 341 - 358.

Μοριά, ενώ παράλληλα αποδεικνύονται μάταιες οι ελπίδες που οι κάτοικοι στηρίζαν στη βοήθεια του αυτοκράτορα της Αυστρίας Καρόλου ΣΤ'. Τέλη του Μάη ο τουρκικός στρατός βρίσκεται ήδη στη Θήβα· οι τρομοκρατημένοι Μοραίτες έχουν λάθος ειδήσεις πως «... χωρῆς ἄλο νὰ ἔκαμε τὴν λέγα ο ηπορατόρος με τον βενετζάνο καὶ πὸς να τον ετομάρισε την αμάχη του Τούρκου και μπορῇ ο Θεὸς εἶναι κακὸ τῆς κεφαλῆς καὶ χαλασμός του Τούρκου»³². Τέτοια συνθήκη όμως μεταξύ Καρόλου και Βενετίας, που υπαινίσσεται εδώ το έγγραφο, έγινε πολύ αργότερα, στις 3 Απρίλη 1716³³. Ο αυτοκράτορας της Αυστρίας, σαν διαφεντευτής της συνθήκης του Κάρλοβιτς (1699), όταν πληροφορήθηκε τις πολεμικές διαθέσεις των Τούρκων κατά της Πελοποννήσου, έσπευσε να παίξει ρόλο διαιτητή και κατευναστή· ξεγελάστηκε όμως κι αυτός, όπως κι η Βενετία, απο την παραπλανητική πολιτική της Πύλης³⁴. Η ατελέσφορη αυτή χειρονομία του Καρόλου και το χλιαρό ενδιαφέρον-του έφτασε στους δυστυχισμένους κάτοικους του Μοριά σα συνθήκη κιόλας κλεισμένη. Αυτές είναι και οι τελευταίες ειδήσεις που έχουμε απο το Μοριά πρίν απο την έναρξη της περιπέτειάς-του.

Ένα μήνα αργότερα ο εχθρός περνάει τον Ισθμό και αρχίζει την κατάχτηση³⁵. Μές στου πολέμου τ' ανακατώματα φαίνεται για λίγο να σταματάνε τα πάντα· και μόνο σαν καταλαγιάζουν κάπως τα πράγματα, δίχως ακόμα του Μοριά η κατάληψη να έχει ολοκληρωθεί³⁶, έχουμε τις ειδήσεις για την πτώση αναδρομικά βέβαια, αλλά αρκετά ζωντανά. Οι πρώτες λεπτομέρειες για τ' Αναπλιού την άλωση, που φτάνουν στο Γ. Μέλο, είναι απο δεύτερο χέρο. Ο Μπερν. Μάκολας, με την ευκαιρία που ένα καράβι φεύγει απο την Κέρκυρα για Βενετία, στις 8 Αυγούστου στέλνει το πρώτο-του, ύστερα απο το κακό, γράμμα στο Μέλο³⁷. Σύμφωνα με τις πληροφορίες

32. Βλ. έγγρ. 25.

33. Βλ. S. R o m a n i n, ό.π., σ. 45 και σημ. 1. Για τις σχέσεις Βενετίας — Καρόλου ΣΤ' γενικότερα βλ. R o b e r t o C e s s i, Storia della Repubblica di Venezia, τ. 2, Μιλάνο 1968, σ. 236 - 238.

34. Βλ. 'Α θ α ν. Κ ο μ ν η ν ο υ - 'Υ ψ η λ ά ν τ ο υ, Τά μετά τήν 'Αλωσιν (1453 - 1789), Κωνσταντινούπολη 1870, σ. 298.

35. Επειδή πρόθεσή - μου δέν είναι να ξαναγράψω εδώ όλο το ιστορικό της πτώσης τ' Αναπλιού και της Πελοποννήσου γενικότερα, παραπέμπω τον ενδιαφερόμενο στο βασικό και μοναδικό για την περίπτωση έργο του Μ ι χ. Β. Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ, ό.π., όπου υπάρχει συγκεντρωμένη και όλη η σχετική βιβλιογραφία. Βλ. επίσης και τη μελέτη του Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, ό.π., χρήσιμη γιατί διορθώνει ορισμένες ημερομηνίες του Σακελλαρίου.

36. Η κατάχτηση άρχισε στις 29 Ιούνη 1715 και τέλειωσε στις 7 Σεπτέμβρη του ίδιου χρόνου, κράτησε δηλαδή 70 ημέρες· βλ. Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, ό.π., σ. 277.

37. Βλ. έγγρ. 13.

του επιστολογράφου, που όμως γνώρισε τα γεγονότα απο μακριά, η πολιορκία τ' Αναπλιού απο τους Τούρκους κράτησε εφτά μόνο ημέρες³⁸. Τέλος οι εχθροί κάμανε γιουρούσι στο Παλαμήδι κι άλλοι σκαρφαλώνοντας απο το μέρος της στεριάς, άλλοι κολυμπώντας και κάνοντας τα κορμιά-τους σκάλες απ' τη μεριά της θάλασσας, όρμησαν στο κάστρο και το καταλάβανε· ανοίξανε τις πόρτες κι όλο το εχθρικό πλήθος ξεχύθηκε μέσα. «...Λέγονν νά ξινεν σασηναμέντον από τόν κολονέλον Σάλαν και μαγγιόρον Τρικιν και Κάπαιλον...»³⁹. Σφαγές κι ατχμαλωσίες ακολούθησαν την κατάληψη κι απο τις 25.000 ψυχές, που ήταν μέσ στο κάστρο, κανείς δέν ξέρει πόσοι γλύτωσαν⁴⁰. Το μοτίβο της θείας δίκης και η μοιρολατρική αντιμετώπιση των πραγμάτων επαναλαμβάνονται εδώ ακόμα μία φορά. Μονάχα θέλημα Θεού ήταν να χαθεί τέτοιο κάστρο, πιδ γερό κι απο την Κρήτη, που άντεξε τόσα χρόνια.

Δραματικότερα, αλλά και πιδ κοντά στην αλήθεια, μας παρουσιάζει τα γεγονότα ένας αυτόπτης μάρτυρας, ένας Έλληνας απο τη φρουρά τ' Αναπλιού. Ο Ανάργος Ψαρός με την αφήγησή-του γίνεται αξιόλογη πηγή για το γεγονός⁴¹. Ήρθαν οι Τούρκοι με πολύ στρατό και κύκλωσαν τ' Ανάπλι· 9 μέρες⁴² το πολεμάνε απο στεριά και θάλασσα και δέ θα το 'παιρναν ποτέ, άν είχε καλύτερη διοίκηση και δέν έμπαινε στη μέση προδοσία. Όμως

38. Για εφταήμερη πολιορκία δέν κάνει λόγο καμιά απο τις τέσσαρες άλλες πηγές. Ο Bgue αναφέρει ότι η πολιορκία κράτησε 9 ημέρες απο τις 12 ως τις 20 Ιούλη (βλ. B. B r u e, ό.π., σ. 24, 29), ο Διοικητής κι ο Μ. Ιωάννου απο την 1 μέχρι τις 9 Ιούλη (C o n s t. D i i c h i t i, ό.π., σ. 169 - 178 § 86 - 95. Μά ν θ ο υ Ίω ά ν ν ο υ, ό.π., σ. 400, 631 - 632)· τέλος ο Κατσαίτης αρχίζει την πολιορκία απο τις 28 Ιούνη κι έτσι ως τις 9 Ιούλη γίνονται 12 μέρες (Π. Κ α τ σ α ί τ η, ό.π., σ. 43 - 185).

39. Ο Σάλλας είναι ο Γάλλος συνταγματάρχης και μηχανικός La Salle, που με την προδοσία - του έγινε αφορμή να πέσει τ' Ανάπλι στα χέρια των Τούρκων. Βλ. Π. Κ α τ σ α ί τ η, ό.π., σ. 849 - 905. Μά ν θ. Ίω ά ν ν ο υ, ό.π., σ. 404 - 406, 485 - 542. Ο Διοικητής κάνει λόγο γι' αυτόν δίχως όμως ν' αναφέρει τ' όνομά - του (βλ. C o n s t. D i i c h i t i, ό.π., σ. 167 § 84), ενώ ό Bgue τον αγνοεί εντελώς. Άγνωστα απο όλες τις άλλες πηγές είναι τα ονόματα του Τρίκη και Καπέλο.

40. Ο Μάκολας μιλάει για 25.000 στηριζόμενος σε δικούς - του υπολογισμούς· «... κάμνω κόντον να ήτον μεσα ως 25 χιλιάδαις ψνχαίς απο καθε γενός...» (βλ. έγγρ. 13, σ. 18). Οι άλλες πηγές δίνουν διαφορετικούς αριθμούς για τους υπερασπιστές τ' Αναπλιού· βλ. Μ ι χ. Β. Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ, ό.π., σ. 230, σημ. 5. Ο Bgue μόνο λέει πως οι σκλάβοι που πιάστηκαν ήταν περίπου 25.000 (βλ. B. B r u e, ό.π., σ. 30). Ο Κατσαίτης αναφέρει πως 900 οικογένειες κατοικούσαν μέσα στην πόλη (βλ. Π. Κ α τ σ α ί τ η, ό.π., σ. 33 - 40),

41. Βλ. έγγρ. 14.

42. Βλ. σημ. 38.

οι αρχηγοί της φρουράς του Παλαμηδιού καρφώσανε τα κανόνια τριών καστελιών⁴³ και για 24 ολόκληρες ώρες οι υπερασπιστές-του δέν ήταν σε θέση να ρίξουν ούτε μία βολή. Τότε ήταν που βρήκαν ευκαιρία οι εχθροί, έκαμαν γιουρούσι και σε μία ώρα πήραν τ' Ανάπλι ολόκληρο δίχως καμιά αντίσταση. Όσοι ξεφύγαν του σπαθιού την κόψη, πιάστηκαν· άλλους μαρκάρησαν για Σμύρνη, Πόλη, Χίο και Μπαρμπαριά και περίπου 6.000 γυναικόπαιδα πήραν μαζί-τους, όταν η τούρκικη στρατιά κίνησε για να καταλάβει τη Μεθώνη και τ' άλλα κάστρα. Ανάμεσα σ' αυτούς τους σκλάβους ήτανε κι ο Ψαρός κι έμεινε στα χέρια-τους 22 ημέρες⁴⁴. Φτάνοντας όμως στη Μεθώνη κατάφερε να ξεφύγει πέφτοντας στη θάλασσα· οι Βενετοί, που τον ψάρεψαν απο το κάστρο, τον πήγανε στο διοικητή-τους το Βιτσέντσο Πάστα⁴⁵ κι αυτός τον παράδωσε στη βενετσιάνικη Αρμάδα. Στη Ζάκυνθο ο Ανάργος εγκατάλειψε τους Βενετούς κι έμεινε στο νησί στερημένος κι απο τα πιό αναγκαία για να ζήσει. Παρακαλεί λοιπόν μ' αυτό-του το γράμμα το Μέλο να μεσολαβήσει σ' ένα παλιό χρεώστη-του εκεί στη Βενετία, για να του επιστρέψει κάποια δανεικά. Η δεύτερη εκδούλευση, που του ζητάει, είναι να φροντίσει ο Μέλος, ώστε στις ελεημοσύνες της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου Βενετίας, ανάμεσα στους 12 σκλάβους που λεφτερώνουν κάθε χρόνο, να συμπεριληφτούν και τα ονόματα της μητέρας και του αδερφού-του⁴⁶. Πέντε ημέρες έπειτα απο την αποστολή αυτού του γράμματος ο Ψαρός στέλνει κι άλλο, σχεδόν όμοιο⁴⁷. Στο δεύτερο γράμμα

43. Για το κάρφωμα των κανονιών βλ. και Μά ν θ. Ί ω ά ν ν ο υ, ό.π., στ. 495 - 520. Π. Κ α τ σ α ί τ η, ό.π., στ. 125 - 138. C o n s t. D i i c h i t i, ό.π., σ. 172. Ο Brue, δίχως να μιλάει για καθήλωση κανονιών, επισημαίνει την αισθητή μείωση των πυροβολισμών απο το Παλαμήδι την ίδια μέρα που οι άλλοι τοποθετούν την αρχήστευσή - τους (βλ. Β. B r u e, ό.π., σ. 29 - 30). Απο του λαού τ' αναθεμάτισμα για την προδοσία του Σάλλα μας σώθηκε το δίστιχο :

*Ανάθεμα τον Σάλλα
που βούλωσε τα τόπια.*

Βλ. Δ η μ. Κ α μ π ο ύ ρ ο γ λ ο υ, Μνημεία τής ιστορίας τών 'Αθηναίων, τ. 3, 'Αθήνα 1892, σ. 17 - 18. Μ ι χ. Γ. Λ α μ π ρ υ ν ί δ ο υ, ό.π., σ. 154 - 155. Ο σωρός του αναθέματος (αλώνι Σάλλα) υπήρχε — κατά προφορικές πληροφορίες — μέχρι το 1859 στο οικόπεδο που σήμερα είναι το σπίτι τ' Αναπλιώτη Ευάγγ. Μιχελάκη, στην πλατεία του Αγίου Νικολάου.

44. Βλ. έγγρ. 15, στ. 8 - 14.

45. Ο Vincenzo Pasta ήταν έκτακτος Προβλεπτής στο Μοριά· για τη δράση - του βλ. Μ ι χ. Β. Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ, ό.π., σ. 236 - 237, όπου και οι παραπομπές στις πηγές.

46. Στο θέμα των σκλάβων και της εξαγοράς - τους επανέρχομαι πιο κάτω σ. 113 - 114.

47. Βλ. έγγρ. 15. Επειδή κανένα καινούριο αίτημα δέν προκύπτει, πιστεύω πως γράφτηκε απο φόβο μήπως το πρώτο δέν έφτανε στον προορισμό - του ή για να επιτείνει τη σημασία του προηγούμενου και να πιέσει το Μέλο να μήν αδια-

η εξήγηση που δίνει για την πτώση τ' Αναπλιού είναι πιο καθαρή. Αντίθετα με το Μάκολα, που μιλάει για θεία δίκη, αποδίνει το πάρσιμο του κάστρου σε προδοσία και κάνει λόγο ξεκάθαρα για ανικανότητα των διοικητών: «...Μὲ πόλῃν ἀγνοσίαν τὸν κουμανταντηδὸ μας καὶ μὲ πολὰ τραδιμέντα ἐπύραν τὸ κάστρο...»⁴⁸. Αυτές είναι οι ειδήσεις που αντλούμε από τα έγγραφά-μας για τ' Αναπλιού το πάρσιμο⁴⁹.

Από δώ και πέρα οι μαρτυρίες-μας είναι κυρίως για τους αιχμάλωτους. Πρώτη φροντίδα όλων μετά το κακό η ανεύρεση και εξαγορά των σκλάβων. Πέρα από την ιδιωτική πρωτοβουλία, η Εκκλησία είχε, από τους πρώτους βυζαντινούς αιώνες, οργανωμένους θεσμούς στον τομέα αυτό. Έτσι, παράλληλα με την ευχή «ὕπερ ἀναρρύσεως τῶν αἰχμαλώτων», κύριο μέλημά-της υπήρξε η ανακούφιση και μάλιστα η απελευθέρωσή-τους. Η φροντίδα για τους σκλάβους ήταν μεγάλη στη χριστιανική κοινωνία, επειδή υπήρχε η δυνατότητα, αν βρίσκονταν τα χρήματα, να πληρώνει κανείς και να τους εξαγοράζει⁵⁰. Από τους Πατέρες της Εκκλησίας μέχρι τους κληρικούς της Τουρκοκρατίας αδιάκοπες είναι οι εκκλήσεις για συνεισφορές των πιστών για τις εξαγορές: με προτροπή της Εκκλησίας δημιουργήθηκε η συνήθεια ν' αφήνουν στις διαθήκες-τους ειδικό ποσό για την απελευθέρωση σκλαβωμένων. Στα βιβλία της Ελληνικής Αδελφότητας Βενετίας βρίσκουμε απόφαση εξαγοράς εφάπαξ 12 αιχμαλώτων, ανάμεσα στους οποίους είναι και μερικά γωνστά-μας από τα έγγραφα πρόσωπα: ο Αλέξης Βερίσης, ο Νικολός Μπαλτατζής και ο Κυριάκος Ψαρός⁵¹. Υπάρχουν περιπτώσεις

φορήσει για τις χάρες που του ζητούσε. Η τεχνική όμως και των δυό γραφών, ο τρόπος που αρχίζουν, συνηγορεί περισσότερο προς την πρώτη υπόθεση: βλ. έγγρ. 14, στ. 3 - 6, πρβλ. και έγγρ. 15, στ. 3 - 6.

48. Βλ. έγγρ. 15, στ. 7 - 8.

49. Ενδεικτικό της εντύπωσης που προκάλεσε το γεγονός είναι και οι θύμησης σε διάφορα βιβλία της εποχής, όπως αυτή: *Έτους 1715 ἐπῆραν οἱ Τούρκοι τὸν Μορέαν καὶ τὰ ὅσα κατὰ ἔκαμαν εἰς τὴν Κόνθηρον καὶ εἰς τὸ Ἀνάπλι τίς ἡμπορεῖ νὰ τὰ γράψῃ*; Βλ. Σ π υ ρ. Π. Λ ά μ π ρ ο υ, «Ενθυμήσεων ἤτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογή πρώτη». *Νέος Ἑλληνομνήμων* 7 (1910) 212 - 213, όπου και άλλες ενθυμήσεις για του Μοριά την κατάληψη.

50. Βλ. Ἄ. Ἄ. Παπαδοπούλου, «Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς Τούρκους». *Ἐπετ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδῶν* (καὶ στή συνέχεια ΕΕΒΣ) 2 (1925) 86.

51. Βλ. έγγρ. 27. Τη διαδικασία για να διεκδικήσει κάποιος την ελεημοσύνη από τον Ἅγιο - Γεώργιο μας τη δείχνει το έγγραφο 23: Χρειάζεται ένα πιστοποιητικό με το όνομα του σκλάβου, του τόπου που βρίσκεται τη στιγμή της αίτησης και με τις υπογραφές του επίσκοπου ή των προεστών ή ακόμα καλύτερα πρώην κατοίκων τ' Αναπλιού, που να βεβαιώνουν πως πράγματι ο τάδε σκλαβώθηκε σ' εκείνη την περίπτωση. Ένα τέτοιο πιστοποιητικό, άγνωστο όμως για πιο σκοπό καμωμένο, είναι κι αυτό που ο Μητροπολίτης τ' Αναπλιού Αμβρόσιος κά-

που επεμβαίνει κι ο ίδιος ο Πατριάρχης κάνοντας έκκληση με γράμμα πατριαρχικό σ' όλα τα φιλανθρωπικά ιδρύματα, σ' οργανισμούς κι ελεύθερους επαγγελματίες, σε λαϊκούς και κληρικούς, για να συγκεντρωθεί το ποσό που χρειάζεται να εξαγοραστούν κάποιοι σκλάβοι ⁵². Στη συγκεκριμένη περίπτωση το πατριαρχικό γράμμα απολύεται για την οικογένεια Κάσδαγλη, που τελικά λεφτερώνονται όλα-της τα μέλη ⁵³. Μιά άλλη προσφυγή στις ελεημοσύνες του Αγίου Γεωργίου Βενετίας είναι κι αυτή της Κασάντρας Θωμά, που έχει ανάγκη απο 100 φλωριά προίκα για να μπορέσει να παντρευτεί, επειδή ήταν κι αυτή ανάμεσα στους σκλάβους τ' Αναπλιού ⁵⁴. Το έγγραφο είναι ενδιαφέρον και σε τούτο ακόμα: μας δίνει μερικά ονόματα κληρικών και λαϊκών Αναπλιωτών, που αμέσως ύστερα απο την πτώση κατάφυγαν ή το πιθανότερο μεταφέρθηκαν σα σκλάβοι στη Σμύρνη. Απο την πλευρά της Πολιτείας, η βενετική εξουσία ίδρυσε στα 1560 στη Ζάκυνθο ειδικό «Ταμείο» εξαγοράς αιχμαλώτων ⁵⁵.

Ο Γ. Μέλος, ανήσυχος για την τύχη των δυό αδερφιών-του, απευθύνεται σε συγγενείς, φίλους και γνωστούς ζητώντας να μάθει ειδήσεις-τους. Στις αρχές Αυγούστου φεύγει ο Ιωάν. Γλυκής για την Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη κι ο Μέλος τον επιφορτίζει να κυττάξει να πληροφορηθεί γι' αυτούς ⁵⁶. Παράλληλα δέν ξεχνάει ν' αναφερθεί στο θέμα αυτό και σε κάθε γράμμα που στέλνει για εμπρικά-τους ζητήματα στους: Μπερν. Μάκολα, Δημ. Καπετανάκη, Φοσκάρδη και Βενετάντο και σ' άλλους συνεργάτες-του ⁵⁷. Ο πρώτος που τον πληροφορεί για τ' αδέρφια-του είναι ο Αν. Ψαρός ⁵⁸. Απο τότε και μέχρι το τέλος του Σεπτεμβρη βροχή έρχονται στη Βενετία τα νέα, τόσο αντιφατικά όμως μεταξύ-τους, όχι μόνο για τα δυό αυτά πρόσωπα, αλλά και για αρκετούς άλλους ⁵⁹. Στις 27 Σεπτεμβρη

νει στα 1716 ενώ είναι αιχμάλωτος στην Πόλη. Βλ. Λ ε ω ν. Χ. Ζ ώ η, «Ο Μητροπολίτης Ναυπλίου 'Αμβρόσιος αιχμάλωτος τό 1716». *Εκκλησιαστική 'Αλήθεια* 31 (1911) 205. Για τον Αμβρόσιο βλέπε καί Π. Κ α τ σ α ί τ η, ό.π., σ. 324.

52. Βλ. έγγρ. 28 με ημερομηνία 7 Μάρτη 1716.

53. Για την οικογένεια Κάσδαγλη βλέπε έγγρ. σημ. 72. Το έγγρ. 30 είναι το επιτροπικό που ο Κάσδαγλης κάνει στο Γ. Μέλο για να μπορεί να καταφύγει σε διάφορες φιλανθρωπικές οργανώσεις και να μαζέψει το ποσό της εξαγοράς του ίδιου και των δικών - του.

54. Βλ. έγγρ. 31, όπου και πληροφορίες για τα πρόσωπα.

55. Βλ. Λ ε ω ν. Χ. Ζ ώ η, Ταμείον εξαγοράς αιχμαλώτων, *ΕΕΒΣ* 5 (1928) 342 - 347.

56. Βλ. έγγρ. 12.

57. Βλ. Ε.Ι.Β. — *Παλ. Αρχ.*, Reg. 183, φ. 42^v - 43^r.

58. Βλ. έγγρ. 14, στ. 37 - 42.

59. Τις ειδήσεις για τ' αδέρφια του Μέλου βλέπε στα έγγραφα: 14, στ. 37 •

ο Σταμάτης Γάσπαρης απο τη Σμύρνη γράφει στο Μέλο σίγουρες πιά ειδήσεις. Ο Μιχάλης είναι σκλάβος στην τούρκικη Αρμάδα και περιμένουν να φτάσει στη Σμύρνη για να φροντίσουν την εξαγορά-του⁶⁰. Το Νικολό το σκότωσε ο Τούρκος που τον είχε πιάσει σκλάβο⁶¹. Εδώ θα είχαμε να παρατηρήσουμε το εξής· απο την αρχή, ενώ όλα τα νέα συμφωνούν για το Μιχάλη, για το Νικολό υπάρχει μεγάλη σύγχυση. Ο πρώτος στάλθηκε σκλάβος στην Αρμάδα· ο δεύτερος προσωπικός αιχμάλωτος κάποιου Τούρκου. Άν δέ δεχτούμε αβασάνιστα την περίπτωση απλής σύμπτωσης σ' όλο αυτό το μπέρδεμα, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως, ίσως για τους σκλάβους που ήταν στην υπηρεσία του κράτους, έγινε κάτι σαν απογραφή κι έτσι ήταν εύκολο να πληροφορηθεί κανείς γι' αυτούς, ενώ για όλο το άλλο πλήθος των «προσωπικών» σκλάβων φυσικό ήταν να μπερδεύονται ή και να χάνονται συχνά τα ίχνη-τους.

Στο μεταξύ οι Τούρκοι στο Μοριά συνεχίζουν και ολοκληρώνουν την κατάκτηση. Το μοναδικό κάστρο που ακόμα απομένει, άν και αποκλεισμένο, είναι η Μονεμβασιά⁶². στις 7 του Σεπτέμβρη παραδίνεται κι αυτή στους Τούρκους. Ύστερα απο την υποταγή-της, οι Βενετοί κάτοικοι, που βρέθηκαν μέσα στο κάστρο, αφέθηκαν λήφτεροι· τους Έλληνες, μαζί με τις οικογένειες και τα πράγματά-τους χωρίς να τους βλάψουν τους μπαρκάρησαν για την Πόλη⁶³.

42· 15, στ. 37 - 40· 16, στ. 5 - 7· 17, στ. 7 - 9· 18, στ. 2 - 10· 19, στ. 4 - 11· 20, στ. 5 - 11· 21, στ. 5 - 12· 22, στ. 2 - 6· 24, στ. 2 - 7· 30, στ. 7 - 23. Για τον Ταρωνίτη βλ. έγγρ. 15, στ. 40 - 41 και έγγρ. 17, στ. 9 - 10· για το Βενετάντο βλ. έγγρ. 15, στ. 41 - 42 και 17, στ. 10 - 11· για το Ν. Μπαλτατζή στα 14, στ. 39 - 42 και 30, στ. 7 - 22· για τον Παρδικάρη στα 17, στ. 5 - 7· 19, στ. 19· 21, στ. 16 - 18· για τον Κάσδαγλη βλ. τα έγγρ. 28 και 29· για το Ν. Βαρλάμο το 30, στ. 8 - 26· για το Γιάκωβο Καλογερά το έγγρ. 30· για το Μ. Μισαραλιώτη το έγγρ. 32· ένα σημαντικό αριθμό ονομάτων μας δίνουν και τα έγγρ. 27, στ. 22 - 59· και 31. .

60. Βλ. έγγρ. 21. Στο τέλος του Νοέμβρη του 1715 ο Μ. Μέλος είναι λεφτερωμένος πιά και βρίσκεται στο Λιβόρνο, όπου του γράφει ο αδερφός - του (βλ. Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 46r).

61. Βλ. έγγρ. 21, στ. 5 - 12. Χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς των Τούρκων απέναντι στους σκλάβους είναι και η περίπτωση της Μουσμουρήχης· « . . Τη Σμουσμουρήχη την εχη χρήστιανος καί την εχη δηα ρηάληα 25· καί ανίσος καί εγώ της στήλο τα φλορήα δεκά, όπου μου γραφης, εκινός όπου την εχη τα κρατή, δς καθώς έχουνε σινίθια εδό ής την Τι.ι.ο.τζη.ι, καί ο σκλαβός εδικός μου καί τό μαλη του εδικο μου· καί αν τα στίλο, εκίνη δε.ν ξελειφθαιρόνετε με ταύτα, μονέ θελονέ να πάνε ανέμος του ανέμου . . . »· το γράμμα στέλνει ο Μ. Μέλος απο τη Σμύρνη στο Γ. Μέλο και είναι αχρονολόγητο (βλ. Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ., busta 146, φ. 154v).

62. Βλ. έγγρ. 16, στ. 8 - 9.

63. Οι μέχρι τώρα γνωστές πηγές μιλούσαν για αιχμαλωσία όλης της φρουράς· βλ. Μ ι χ . Β . Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ , ό.π., σ. 239 - 40, όπου και οι παραπομπές.

Το χάσιμο του Μοριά έχει πιά αρχίσει να γίνεται απ' όλους συνείδηση' με την ορμή μάλιστα που ο εχθρός έχει πάρει, γεννιούνται ήδη οι φόβοι για επεχτατικές-του διαθέσεις και πέρα απο την Πελοπόννησο⁶⁴. Ο χειμώνας όμως πλησιάζει κι οι Τούρκοι είναι αρκετά εξαντλημένοι· υπάρχει λοιπόν η ελπίδα μέχρι την ερχόμενη άνοιξη, που αρχίζει η πολεμική περίοδος, να γίνει ειρήνη κι έτσι να ησυχάσει ο κόσμος. Σε μιά συμμαχία μεταξύ Βενετίας - Αυστρίας - Ρωσίας - Πολωνίας ελπίζουν κι αυτοί που, φεύγοντας απο το Μοριά, πέρασαν στα Εφτάνησα· έτσι, αναβάλλουν τον ξεριζωμό-τους κι απο τον τόπο εκείνο και την καταφυγή-τους στη Βενετία. Αλλά και οι Έλληνες της παροικίας ανησυχούν το ίδιο σοβαρά για την εξέλιξη των πραγμάτων στην Ελλάδα και δέν ξανοίγονται σε κανενός είδους επιχειρήσεις περιμένοντας μιά σωτήρια συνθήκη με τους Τούρκους, που όμως δέ φαίνεται και πολύ κοντινή⁶⁵. Απο την άλλη μεριά, οι Εφτανησιώτες, κινημένοι απο τους ίδιους φόβους, συνεχίζουν να στέλνουν τις οικογένειές-τους στη Βενετία⁶⁶. Υπάρχουν βάσιμες υποψίες πως η τουρκική Αρμάδα, αφού στο μεταξύ ξεκουράστηκε και ανασυγκροτήθηκε ,ετοιμάζεται να κατέβει στην Αδριατική μαζί με τα κουρσάρικα καράβια⁶⁷. Μπροστά στον καινούριο αυτό κίνδυνο, νέο κύμα μετακίνησης πληθυσμών αρχίζει· όσοι παλιοί μετανάστες στο Μοριά ύστερα απο την κατάληψή-του πέρασαν στα Εφτάνησα, τώρα παίρνουν το δρόμο για τη Βενετία. Αντίθετα, οι ξεριζωμένοι Μοραίτες, απο το να υποστούν για δεύτερη φορά τα δεινά ενός πολέμου, προτιμούν να ξαναγυρίσουν στον τόπο-τους, που, όντας ήδη κάτω απο τον τουρκικό ζυγό, δέ διατρέχει πιά κανένα κίνδυνο. Ήδη στο Μοριά

64. Ύστερα απο το Μοριά την απώλεια οι Βενετοί περιορίστηκαν μόνο στις κτήσεις - τους στα Ιόνια νησιά· για τις περιοχές αυτές ανησυχούν τώρα οι Έλληνες και τα γεγονότα που ακολουθούν δικαιώνουν τους φόβους - τους. Για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις των Τούρκων ύστερα απο την κατάληψη της Πελοποννήσου βλ. Ά π. Ε. Β α κ α λ ό π ο υ λ ο υ, ό π., σ. 83 - 86.

65. Στις 9 Οχτώβρη 1715 ο Γ. Μέλος γράφει στο Μπερν. Μάκολα στην Κέρκυρα· «... Δια τον γαμπρο μας τον Μπερουλι, οπου μου γραφεις, απ' οτι γλεπο εινε ει γνωμι τνυ, α γενι αγαπι ετουτον το χιμονα με τους Τουρκους, ερχετε χορις αλο να στεφανοθι αυτον τιν ανιξι, αλεος το εχο δυσκολον να εβγι απο εδο δια τους πολεμους, διατι φοβατε τα περικουλα...» (Ε.Ι.Β. - Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 44r). Σε απάντησή - του ο Μάκολας στις 26 του ίδιου μήνα γράφει· «... Δια τόν ανθεντην γαμπρον μας, οποῦ μοῦ φανερονν τήν γνώμην του, λογιαζο θελομεν ελθθι ὄλλοι αὔτοῦ, ὅτι γλέπομεν ὅποῦ φοβῶνται καί οἱ Κορφιατες καί στελνονν ταις φαμελιαις των· καί ὡς ἡ χρᾶ, θέλομεν κυβερνηθη...» (Ε.Ι.Β. - Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 17r). Τέλος Γενάρη του 1716 η οικογένεια του Μάκολα έχει φτάσει στη Βενετία κι ο Γ. Μέλος παρακαλείται να φροντίσει μαζί με τον Περούλη να τους τακτοποιήσει· (βλ. Ε.Ι.Β. - Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 22r).

66. Βλ. σημ. 65 και έγγρ, 25, στ. 6 - 9.

67. Βλ. έγγρ. 25, στ. 4 - 6.

οι γεωργικές καλλιέργειες και το εμπόριο αρχίζουν να ξαναζωντανεύουν, μολονότι οι Τούρκοι απαγορεύουν ακόμη τις εξαγωγές προς τις χώρες της Ευρώπης⁶⁸. Αρχές του 1716 κι ενώ η επικοινωνία με τη Βενετία διεξάγεται δύσκολα — σχεδόν έχει κοπεί — οι φήμες θέλουν περίπου σίγουρη τη συνθήκη μεταξύ Καρόλου ΣΤ' και Βενετών⁶⁹.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι πληροφορίες, που έμμεσα αντλούμε για τη διοίκηση των Τούρκων στις κατεχόμενες περιοχές. Συγκεκριμένα στην Αθήνα, η τουρκική δεσποτεία φαίνεται να είναι καταπιεστική και οι κάτοικοι ζητάνε ευκαιρία να φύγουν απο κεί μέσα: «... να κάμης το ψυχέικο να τυράξης εϋτου μεσα, αν ηνε κανένα ηνπιεγο, να μου γράψης να σικόθο να έλθο — να σιχόρεθν ι κιρα μου — ότι εδο ής την Τούρκηα δεν ήμπορο να κάμο...», γράφει ο Μιχ. Μισαραλιώτης στο Γ. Μέλο⁷⁰. Στην Πελοπόννησο, όμως, λίγα χρόνια αργότερα, γύρω στα 1720, τα πράγματα φαίνονται να έχουν πιά ησυχάσει και οι άνθρωποι αισθάνονται αρκετή σιγουριά για να μπορούν να ξαναρχίσουν το εμπόριο με τη Βενετία. Έπαψε και η απαγόρευση εξαγωγής προϊόντων⁷¹, όπως προκύπτει κι απο το γράμμα που ο Ράλλης Νοταράς στέλνει στο Γ. Μέλο⁷². Σημειώνεται επίσης μιá κάμψη των τιμών εκποίησης της γής: «...εδο τορα ης τον Μορεα βρησκης μουλκια να αγοραση να δοσης φλορια 100 ν' αξηζουν χηληα...»⁷³. Την υποτίμηση αυτή της γής, αποτέλεσμα της εγκατάλειψής-της, εκμεταλλεύτηκαν οι Τούρκοι για να προσελκύσουν εργατικά χέρια, νέους έποικους στο Μοριά, που θα επιδίδονταν στην αγροκαλλιέργεια, σημαντική οπωσδήποτε

68. Βλ. έγγρ. 26, στ. 2 - 4. Αλλά και τη διαφυγή έμψυχου υλικού απαγορεύουν οι Τούρκοι για να μην ερημώσει η χώρα: στις 28 Ιούνη του 1716 ο Χρήστος Λελέκος γράφει απο τη Χίο στον Περούλη στη Βενετία: «... εγώ ήθελα να τήν έπάρω εις τήν Χίον, μόνον είναι ορδινά απο τόν μπασά του 'Αναπλιού δια να μην εϋγή κανής απο τόν Μορεά να πάη αλλού καί μάλιστα όπου, αν ήθελα να πιάσω ταγτάνα απόστα, το ολιγότερο δέν το ξετρεγε με ριάληα 100...» (Α.Σ.Υ. — *Grande Fraterna*..., ό π., busta 11, s.n.).

69. Ο Μπερν. Μάκολας γράφει απο την Κέρκυρα στο Γ. Μέλο: «... Τής έγραφα μέ διαφοραῖς μου καί ή τυχή θέλυ ότι να μην έρχονται από αϋτου μπαστημένα να λάβομεν γραφαῖς σας [...]. καί εγώ, αν θέλυ ο Θεός, όγλίγορα θελώ έλθη να σās απολαύσω, ότι όλλοι μισεϋουν' καί ο Θεός ο άγιος να δώση να κάμη βιτοριαν ή 'Αρεμαδα του πρεγγγιτέ μας τήν ερχόμενην καμπάνιαν, άλλέως τό σκληλί δέν μεταβάλλω τήν όρμήν του. Μās βεβαιωνουν όλλοι δια τήν λεγαν μέ τόν ήμπερατόραν καί άμποτες να είναι άλειθηνόν...» (Ε.Ι.Β. — *Παλ. Αρχ.*, busta 147, φ. 21r).

70. Βλ. έγγρ. 32, στ. 28 - 30.

71. Βλ. έγγρ. 26, στ. 2 - 4 και σημ. 68.

72. Βλ. έγγρ. 33. Ήδη όμως το 1718 έχει υπογραφεί η συνθήκη του Πασά-ροβιτς.

73. Το γράμμα το στέλνει στις 30 Δεκέμβρη 1720 ο Μ. Μέλος απο τα Τρίκαλα Κορινθίας στο Γ. Μέλο (Ε.Ι.Β. — *Παλ. Αρχ.*, busta 146, φ. 241v).

πηγή πλουτισμού στους χρόνους εκείνους. Ειδικά το Άργος, που ο κάμπος του είναι απο τους πió εύφορους του Μοριά, ευνοήθηκε με περισσότερα προνόμια: «...Το Άργος το εχουνε αφηρομενο στο βακουφι του Αναπλήου καί δεν εχη κανενα στραπατζο απο κανην, ουτε απο πασια ουτε απο κανήν· καί η κατηκι του δεν πλερονον αλο παρα το χαράκι, τήν σπετζα καί την δεκατνα, αν καμι, και αλο όχη, διατη στεκουντε η χοτζάδες τον σμαηδιον του Αναπλήου και τούς μαντηνήρουν...»⁷⁴. Με τις ειδήσεις αυτές του 1720 κλείνει ο κύκλος των μαρτυριών-μας για την πτώση τ' Αναπλιού και τους χρόνους που την ετοίμασαν. Τα πέντε χρόνια σκλαβιάς, που πέρασαν, άρχισαν να φέρνουν κάποια ισορροπία στον καταχτημένο Μοριά.

Τα κείμενα, που δημοσιεύονται εδώ, δέ δίνουν φυσικά όλα όσα απαιτεί η γνώση-μας για το ιστορικό γεγονός, που γύρω-του περιστρέφονται. Μαρτυρίες καθώς είναι, μας επιτρέπουν να δούμε μερικές λεπτομέρειες, να φτάσουμε κοντά στις συνειδήσεις των ανθρώπων. Η κατάληψη του Μοριά απο τους Τούρκους οφείλεται κατά κύριο λόγο — σύμφωνα με τους επιστολογράφους — στην κακή διοίκηση των Βενετών. Ιδιαίτερα για τ' Ανάπλι αναφέρεται και το ενδεχόμενο της καθαρής προδοσίας, πió πολύ σα φήμη στα κείμενά-μας κι όχι με τη βαρύτητα που του δίνουν ο Μάνθος Ιωάννου και ο Κατσαίτης, αλλά πάντα σε συνδυασμό με την ανικανότητα των διοικητών της φρουράς. Οι δύο ποιητές βρίσκουν να ταιριάζει καλύτερα στην έκφρασή-τους η προδοσία και την εκμεταλλεύονται κατάλληλα. Ο απλός στρατιώτης των κειμένων-μας, που πέρασε μέσα απο τα γεγονότα και που γράφοντας εδώ δέν κάνει τέχνη ούτε άλλες σκοπιμότητες υπηρετεί, ώστε να αλλοιώσει τα συμβεβηκότα, δέν έχει αμφιβολίες : αιτία της πτώσης είναι η «αγνωσία των κουμαντάντηδών-μας». Αλλά η Βενετία είχε συμφέρον ν' αδιαφορήσει ή να παραμελήσει το διοικητικό-της σύστημα, με κίνδυνο να αποβεί αυτό σε βάρος-της; Καμιά αντίρρηση, πως, όταν έχει κανείς κάτι, δέν το πετάει, παρά μόνο, άν του είναι παθητικό ή δέν έχει τη δύναμη να το κρατήσει· και η Βενετία του 18ου αιώνα οπωσδήποτε δέν είχε τη δύναμη αυτή. Η παρακμή-της έχει αρχίσει χρόνια πρίν κι απο το περήφανο λιοντάρι του Αγίου Μάρκου, τώρα έχει απομείνει μονάχα ο σκελετός.

Πέρα όμως απο τίς προτάσεις — προδοσία, ανικανότητα ή και τα δύο — για την ερμηνεία της πτώσης υπάρχει το πρόβλημα : κάτω απο ποιούς όρους και διαθέσεις οι Έλληνες άλλαξαν δυνάστη. Έγινε πió πάνω λόγος για τη δυσφορία των κατοίκων, γέννημα της κακής βενετικής διοίκησης, και την απροθυμία-τους να αντιταχτούν στους Τούρκους. Όσοι μιλάνε και δέχονται ανεπιφύλαχτα και χωρίς διακρίσεις την εχθρική τοποθέτηση των Ελλήνων απέναντι στους Βενετούς, στηρίζονται βασικά στα γραφτά

74. Βλ. σημ. 73.

του περιηγητή Α. Motray⁷⁵. Πέρα όμως απο το ότι οι πληροφορίες ενός περιηγητή πρέπει πάντα να αντιμετωπίζονται με επιφυλαχτικότητα, εδώ απηχούν εχτιμήσεις-του για μερικές μόνο περιοχές του Μοριά (Μονεμβασία, Μεθώνη, Κορώνη, Πύλο). Ισχυρή βέβαια είναι η αντίδραση των Μανιατών και η αντιπάθεια για τη βενετική διοίκηση με παράλληλη προτίμηση στο τούρκικο σύστημα υποτέλειας.

Απο τις μαρτυρίες των κειμένων γίνεται αναμφισβήτητη η σύναψη μικρών εσωτερικών δανείων απο το Βενετό διοικητή, τουλάχιστο μέσα στ' Ανάπλι. Τούτο σημαίνει συμπαράσταση στους Βενετούς. Έτσι, η στάση των Ελλήνων σ' αυτό το τουρκοβενετικό πόλεμο γίνεται σημείο αντιλεγόμενο, που η εξήγησή-του θα μπορούσε ίσως να βρεθεί με την ανάλυση των κοινωνικών δομών του κυρίαρχου βενετικού κράτους, το οποίο δημιουργούσε διαφορετικές σχέσεις εξάρτησης ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητες των υποτελών. Τ' Ανάπλι, σαν έδρα της διοίκησης, υπήρξε πάντα το χαϊδεμένο παιδί, η ευνοημένη πολιτεία της Δημοκρατίας στην Πελοπόννησο. Όσο κι αν η επαρχία κακοπάθαινε και δυστυχούσε, η πρωτεύουσα βρισκόταν πάντα σε ξεχωριστή, προνομιούχα θέση. Εξαιτίας του γεγονότος αυτού είχε διαμορφωθεί εκεί μιά κοινωνία αλιώτικη απ' όλου του άλλου Μοριά, μιά κοινωνία που στο σύνολό-της δέν έβλεπε με κακό μάτι τους Βενετούς, επειδή τα συμφέροντά-της απορρέαν και εξαρτιόνταν απ' αυτή την κυρίαρχη τάξη. Αλλά και μέσα στην ίδια αυτή πόλη βρίσκουμε διαπλασμένη και συνειδητοποιημένη μιά «αστική» τάξη εμπορευομένων, που θα πρέπει να υπερτερεί απο τους αγρότες. Η τάξη αυτή, δημιούργημα της Βενετοκρατίας, έχει ανάγκη τους Βενετούς με το διαμετακομιστικό-τους εμπόριο για να επιζήσει και να αναπτυχθεί, ενώ στην τουρκική δεσποτεία διαβλέπει το πνίξιμό-της και την επάνοδο του αγροτικού οικονομικού συστήματος, που εκτός απο τους ξένους θα ενισχύσει και τις ντόπιες «φεουδαρχικές» οικογένειες κυρίως της Μάνης. Οι φόβοι λοιπόν των εμπόρων μπροστά στον κίνδυνο που τους απειλεί είναι εντονότεροι απο των αγροτών, γι' αυτό και σπεύδουν με πραγματική προθυμία να βοηθήσουν υλικά και ηθικά τον αγώνα των Βενετών. Δέν είναι άλλωστε τυχαίο το ότι μόνο τ' Ανάπλι, απ' όλες τις πόλεις του Μοριά, πρόβαλε σθεναρή αντίσταση, έδωσε απελπισμένο αγώνα ζωής και δέχτηκε με αληθινή συντριβή το μοιραίο.

Κοντά στις πραγματιστικές εξηγήσεις των γεγονότων έρχεται και το μοτίβο της λαϊκής πίστης, «θέλημα Θεού», να ερμηνεύσει τα πράγματα : όλα έγιναν για τις «αμαρτίες-τους», απο την οργή του Θεού ή απο θεία Οικονομία. Αποπάνω-τους στέκεται ένας Θεός προστάτης, «να βάλει το

---

75. Βλ. Α. Μ o t r a y, Voyages du Sr. A. de la Motray en Europe, Asie, et Afrique, Χάγη 1727, vol. II, p. 462.

χέρι-του», τιμωρός, «να τυφλώσει τους Τούρκους», θυμωμένος «για τις αμαρτίες-μας».

Η προσφυγιά και η αιχμαλωσία είναι τα μεγάλα κακά, που οι αποχρώσεις-τους περνούν σε όλα τα κείμενα. Παρ' όλα αυτά, «κοντά εις την δυστυχίαν της αμάχης», οι άνθρωποι δέν μπορούν να ξεφύγουν απο τα προσωπικά και οικογενειακά-τους προβλήματα, μάλιστα τώρα που οι κακές εξωτερικές συνθήκες δυσκολεύουν τα πράγματα. Χαρακτηριστικό της ψυχολογίας ενός λαού — και θα μπορούσε να οδηγήσει σε κοινωνικά συμπεράσματα — είναι ο τρόπος που αντιμετωπίζει τη ζωή, την ευτυχία-του, ο άνθρωπος σε δύσκολες στιγμές γενικότερου συνόλου. Μέσα στη λαίλαπα του πολέμου ο Μπερν. Μάκολας αγωνιά περισσότερο για τον εξαιτίας των κακών συνθηκών διαρκώς αναβαλλόμενο γάμο της κόρης-του Τρισεύγενης. Άλλοι πολεμάνε, σκλαβώνονται ή σκοτώνονται κι η νεαρή Μακολοπούλα μυείται στους «φράγκικους» τρόπους ζωής για να γίνει αντάξια του γαμπρού⁷⁶. Πάνω απο κάθε πόλεμο υπάρχει η ζωή· οι άνθρωποι δέν αρνούνται το δικαίωμα να ζήσουν, δέν παραβλέπουν την προσωπική-τους ευτυχία παρασυρμένοι απο τη γενική κοινή δυστυχία· κι ενώ ακολουθούν την πορεία του συνόλου στα ευρύτερα ιστορικά γεγονότα, παράλληλα καθένας διαγράφει τη δική-του ατομική τροχιά.

Βενετία.

Ευτυχία Δ. Λιάτα.

---

76. Ο γαμπρός είναι κάποιος απο τους Περούλληδες της Βενετίας. Τα έγγραφα με τις ειδήσεις του προξενιού υπάρχουν στο E.I.B.—*Παλ. Αρχ.*, busta 147, φ. 1r - 24r Reg 183, φ. 47v .

Ε Γ Γ Ρ Α Φ Α *

1

Γράφει ο Νικολός Μέλος (Ανάπλι) στους κληρονόμους του Αντρέα Κοθώνη (Βενετία).

10 Μάη 1712.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 66^τ).

Κόπια τῆς γραφίς, ὁποῦ στέλνι ὁ ἀδελφος μου [ὁ σιὸρ Νικόλως Μέ-
λος]¹ τον κληρονόμον τοῦ σιὸρ Ἀνδρέα Κοθόνι². [...] Ἐγο εἶχα ἔτιμο
τὸν ντεσμόν μου νὰν τοῦς τοναι στίλο, ἀμὶ μὲ τὸ νὰ μὰς γράφουναι πὸς
ἐγῖναι ἀγάποι εἰ Τούρτζι μὲ τοῦς Μοσκόβους καὶ μὰς γράφαναι εἰ ἀφεντά-
5 δες μας εἰ Σάριδαις³— πὸς εἶναι σοσπέτο διὰ τὸ ρένιο — ἀποῦ ὁ Θεὸς νὰ
τοῦς τιφλόσι — ἐγο χάνο, ἂν ἐρθι τίποτις εἰς τὸ ρένιο, δονκάτα 1.000 (sic)
δέκα χιλιάδες καὶ ὁ Θεὸς νὰ βάλλι τὸ χαίρι τον. Ἐτζι παρευθῆς ἀποφασί-
σαμε ὅτι νάλλθι ὁ ἀδελφός μου ὁ σιὸρ Γεωργάκης νὰ σταματισι αὐτοῦ εἰς σε
μία κάμαρα⁴ [...]

2

Γράφει ο Ν. Μέλος (Ανάπλι) στους αδελφούς Σάρου (Βενετία).

10 Μάη 1712.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 65^{τ-ν}).

φ.65^τ [...] Καὶ διὰ τὰ φόβια τοῦ ρένιου εἶναι μεγάλαις εἰσόφναις καὶ ὁ Θεὸς
νὰ βάλλει το χαίρι τον· καὶ ἀποφασίσασμαι ὅτι νὰ ἔλθι ὁ ἀδελφός μας ὁ σιὸρ
Γεωργάκης νὰ σταματίσι εὐτοῦ μέσα· καὶ εὐτούτος εἶναι ἀσθενής ἄνθρω-
πος καὶ ἔχει γνόμι νὰ πιάσι μία κάμαρα νὰ σταματίσι καὶ θέλο τοῦ παραδό-
σι ὅλα τὰ μετάρια μου/ [...]. Σᾶς λέγο νὰ εἰξεύρεται — καὶ εἰς αὐτο πέρονο
φ.65^ν 5 συμπάθιο — ὅτι νὰ μὴν δόσετε το δικό σας εἰς το ρενιο μαγάρι τοῦ ἀδελφού
σας, ὅτι ὁ κερὸς δὲν τὰ καλεὶ καὶ τιράζεται διὰ τὸν Θεὸν νὰ μὴ χάσεται καὶ
θέλο τὸ λάβι μεγάλη πίκρα [...].

3

Γράφει ο Γεωργάκης Μέλος (Βενετία) στο Ν. Μέλο (Ανάπλι).

5 Γενάρη 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 32^ν).

15

Κόπια διὰ Ἀνάπλη τοῦ ἀδελφού μου σιὸρ Νικολὸν Μέλον, 1714 Γε-
ναρίον 5, Βαινετία.

* Τα ἐγγράφα ἐκδίδονται με διόρθωση στη στίξη καὶ στα κεφαλαία· οἱ ἐλά-
χιστες βραχυγραφίες ἀναλύθηκαν σιωπηρά.

Ηγαπημένε μου αδελφαί σιὸρ Νικολὸ Μέλο τὴν αὐθεντή σου ἀκριβὸς χαιρέτο, τὸν Μιχάλη ⁵ τὸ ὅμιον ποιῶ. Ἡ παρὸν μοῦ εἶναι διὰ τὰ νὰ σὰς δόσο 5 εἰδισην, πὸς ἡ νοτήκιες, ὁποῦ ἔχομαι ἐδό, φαίνονται πὸς εἶναι πολέμι, δια- τὴ τὸν ἡμπιάσάδωρο ⁶ τὸν εσεκονεστάρισαν· καὶ εἰς τοῦτο γράφο τοῦ σιὸρ Φοσκάροδη ⁷ καὶ Βαινετάντου,¹⁸ πὸς τὰ ὅσα μετάξια ἔχη στὰ χαίρια του, τόσο ἐδικα σου ὅσων καὶ ἐδικά μου, νὰ εἴθελε τὰ φορτόση σὲ πρότο μπαστη- μέντο σήγουραρισμένα ἀπὸ δονκάται 400 τὸ πάσα κολέτο, διάτῃ ἔχο πη- 10 σμενα στὴν Κάλε τῆς Σηγουριτας ⁹ δονκάτα 5.500· καὶ ἀνίσος καὶ εὐρε- θοῦναι εἰς τὸ παρὸν διὸ καὶ τρία μπαστημέντα ναν τὰ ρεπαρτήρι. Καὶ ὅς τόσο τῆς λέγο νὰ εἴθελες μαζόξης τὸ ἐδικόν σου, νὰ μὴν τὸ σκορπήσης, διά- τῃ δὲν εἶναι καιρός· τὸ ὅμιο θέλης εἰπῆς καὶ τοῦ Μιχάλη νὰ κάμι τὸ ὅμιο. Εἰς τὴν «Σάντα Ρόζα» σοῦ εἶχα πιασμένη σηγουριτα δονκάτα 2.000, καθὸς 15 σὲ εἶχα ἀβιζαρισμένον, εἰς τὴν Κάλε τῆς Σηγουριτας καὶ εἰς τὴν «Ντολφί- να Βαίνετα» δονκάτα 1000. Τῆς εἶχα γραμμένο προτῆτερα πὸς τῆς πιάνο ἀπάνο μου σηγουριτα δονκάτα 1000 σὲ πάσα καράβη καὶ σὲ μαρτζελιάνα ¹⁰ δονκάτα 500· τώρα σου σηκόνω ἀπὸ τὴν σήμερον αὐτὴν τὴν ὁρδινίαν, νὰ μὴν ἡμπορῆς νὰ φορτόσης εἰς τὴν αὐτὴν σηγουριτα. Ἐγὼ εὐρίσκομαι σὲ μεγά- 20 λην πίκρα μὲ ἐτούτες τῆς νοβήτες· καὶ ὁ Θεὸς νὰ μὰς εὐσπλαχνηστὴ νὰ μὴν λάβομαι καμίαν ἐξιμίαν καὶ εὐχαριστήα νὰ ἔχη ὁ Κύριος ὁποῦ δὲν εἴσασται κανένας πανδρεμένος ἕως τὴν ὅραν.

4

Γράφει ὁ Γ. Μέλος (Βενετία) στο Ν. Μέλο (Ανάπλι).

10 Γενάρη 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 32ν).

Κόπια διὰ τὸ Ἀνάπλη τοῦ ἀδελφοῦ μου σιὸρ Νικολοῦ Μέλου. 1714, Γεναρίον 10, Βαινετία.

Ηγαπημένε μου αδελφαί σιὸρ Νικολὸ Μελο, τὴν αὐθεντή σου ἀκρι- βὸς χαιρέτο, τὸν Μιχάλη τὸ ὅμιον ποιῶ· Τῆς δίνο εἰδισην νὰ εἰξέβρι, πὸς 5 ὁ σιὸρ Λεονάρδος Καπετανάκις ¹¹ καὶ σιὸρ Ἰωάννης Μάκολας ¹² ἐγράψαναι στὴν Ἀλιγούρα ¹³ διὰ νὰ ναυλόσουν ἓνα καράβη ἐνγκλέζικο διὰ τὴν Πά- τρα· καὶ ἐτζη γράφο τοῦ Μαντέλου ¹⁴ πὸς, ἀνίσος καὶ ἔχη μετάξια ἐδικα μας, νὰ εἴθελε τὰ φορτόση εἰς τὸ παρὸν καράβη χορῆς καμία ὁρδινία σας τόσο ἐδικά μου ὅσων καὶ ἐδικά σας [...]. Ἀνίσος καὶ ἔχης μετάξια ἐδοῦ 10 καὶ σοῦ φαίνεται εὐλογο διὰ ναν τα φέρις στὴν Πάτρα νὰν τὰ φορτόσης εἰς τὸ αὐτὸ καράβη, εἰδὲ καὶ δὲν σοῦ φανηστὴ εὐλογο, θέλης κάμεις ἐκίνο ὁποῦ γνωρίσης, διάτῃ καλῖτερα βλέπουν ἐντοῦ τὰ μάτια τὰ ἐδικα σου πὰρὰ ἐδὸ τὰ ἐδικά μου· καὶ ἂν κάμης ρέσολοντζιὼν νὰν τὰ φέρης στὴν Πάτρα, θέλης ἔρθη ἀπὸ τὴν Τροπολιτζας τὴν στράτα [...].

5

Γράφει ο Μιχάλης Μέλος (Ανάπλι) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

2 Φλεβάρη 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 339^r).

[...] Εγώ ός καθος τῖς επροέγραφα ἤχα γνομύ να καμὸ μεταξοί, αμὺ με τὸ νὰ ἤρθανε ανακατόματα ἔδο εἰς το ρενίο, όπου ἡ αφεντιά σας τα ηξευρετέ, εἶχα παρμένα ἀσπρά με τὸ διάφορὸ καί, καθὸς αγρατζιθίκανε, μὸν τὰ ἐγίρεψανε καὶ τοὺς τὰ ἐδόσα καὶ δια ταυτὸς ἐλήψά ἀπο τὸ μεταξή [...]

5 Ἐδ' οὖν ἔχομε πόλλά ανακατόματα τζαὶ ὁ θεὸς ἄς βανὶ τὸ χαιρὶ του. Ταυτὰ ὅλλοι ἤρθανέ ἀπο τῆς αμαρτίες μὸν, διατὶ ὀλπιζα τζαὶ ἐγὼ, ἀν ἱτανὲ ἤρηνι, νὰ πάο τῆς ονπρὸς τοσό ἀπο τα μούλτζα ὅσὰν καὶ ἀπο τὸ νεγότζιο [...].

6

Γράφει ο Ν. Μέλος (Ανάπλι) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

2 Φλεβάρη 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 337^r).

15

1714 Φλέβαριον 2, τοὺν ἀδελφου μου τοὺν σιὸρ Γιώργακν Ἀντονιου Μέλων.

Μαὶ βνας γράφο· ετουτην τιν ὅρα ἐλάβα τῆς τιμύες της ἀπὸ την Ζακλήνθο, γράμενη εἰ μια Γεναριον 5 καὶ εἰ ἀλη Γεναριόν 10 καὶ εἶδα εἰς τα
5 ὅσα μὸν γραφῆς καὶ μὸν σηκόνῃς τιν ὀρδινῆα διὰ την σίγουρητ· αμὺ ἐγὼ
δεν αἶχο ἀλὸ πράμα νὰ φορτοσο πληά, ὅς θελῆς εἰδῆναι, ὅπου τῆς γραφο
ξέκαθερα. Εγὼ γράφῃ της δεν αἶλαβα, διὰ νὰ μὸν γράφῃς πὸς μὸν ηχῆς σή-
γουρητ· εἰς το κάραβη «Ντούλφιν·α Βεναίτα», μὸναι τοῖρα μὸν το γράφῃς.
Ομὸς θελῆς εἰδινάι πὸς εφορτοσά εἰσὲ ὅλα τα καράβη· ὅλ·α σικονοντας τὸ
10 βράδι καὶ εἶναι καὶ ὀξὸ τὰ καράβηα της Αρμαδας, τα δικα μας,¹⁵ νὰ τα
κούμπανιάρουνα ὅς τιν Ζακλήνθο καὶ ἀς ἵναι εἰς εἰνδισιν της καὶ κυβέρονθου
εἰς καθε πράμα μαὶ την ἰδίσι ἀποὺ της γράφο. Εντούτην την ὅρα εἶναι νὰ
παγὶ ὁ ἀπεξοδρόμος εἰς την Ζακλήνθο καὶ λάβαι τὴν μπαρὸν διὰ κυβέρονθου
τις. Θελῆς μὸν πιασιναι σιγουρητ·α εἰς το μαλαμα καὶ ἀσιμι μὸν διὰ δονκά-
15 τα 1500 χίλια πεντακόσια εἰς τα κάραβηα ὅπου νόμιν·αρο, ὅπου ταχο ἀπανο
φόρτομενα δονκάτα χίλια πεντακοσια. Τῆς γράφῃς τῆς ἐλάβα Φλεβαριόν 2,
στὸ παλεο¹⁶.

Εχὸ πρ·αμὰ εἰς το ἀργαστηρη τὸ ληγοτερο μαὶ ἐτζηνο ὅπου μὸν στη-
λες δονκάτα 3.800, αμὺ σολδῆ δὲν πιάνο ἀπ' ὄντες ἀγρῆκυσ·αμαι ετούτα
20 τὰ λογ·ια· ἐχὸ καὶ σε ηκαμπια, μὸν θελουν·αὶ ὀξὸ καὶ ἐδο εἰς το Ἀνάπλη ξε-
χόρηστα ἐπύρα φλόρηα 120 ἐκάτον ἱκοσι δια λογαριασμὸν Ραλή Νοταρα¹⁷
μαὶ λετε·ρα καὶ πλήρ·οσε τ·α· εἶναι μαιταξια ἐδικα μὸν, ὅς θελῆς το ἤδινε

λήτρες ψηλές¹⁸ ναίτο 2.700, διό χηλιαδες εὐτακοσίους. Ο,τη μπορο νὰ καμο ο,τη μαζόξω, θελο τὸ στηλι μεσα χόρις ἄλο καὶ ἀπο ᾽κν εχόμει να ἡδονμαι
 25 τη ἀρχηναιμὰι παλή. Εγὼ ἐπιγενὰ πολὰ καλα καὶ δοξασι ο θεος. Λάβε τι-
 ναι ἀπο τον σιὸρ Σαδια.

7

Γράφει ο Ν. Μέλος (Ανάπλι) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

2 Φλεβάρη 1715.

Αντίγραφο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 332 r-v).

Εἰγαπημένε μας ἀδελφὲ σιὸρ σιὸρ Γεωργάκη Αντωνίου Μέλου²³ προ-
 σκηνώ· ὁ Μιχάλης²² τὸ ὁμύω ποιεῖ.

Εγὼ βλέποντας τὰ πράγματα, ὅπου ὁ κόσμος ὅλος ἐδῶ ἀνακατεύτη,
 ἤθελῖσα διὰ νὰ στίλω ἀπὸ τὸ πρᾶγμα τοῦ ὀσπιτίου μου: Λάβαι μὲ τὸν σιὸρ
 5 Ἀδριανῶ Θεοτόκη, ὁποῦ ἔρχεται μὲ τὸ καράβη «Ντολφὼν» καπετὰν Γριοῦ-
 στο Μπενοῦσι, δύο πιάτα λαοτζάδα μὲ καλέμοι, πεζάρουναι ὀγγές²³ 41·
 ἀκόμι πιάτο τῆς Ἀγοῦστας, πεζάρη ὀγγές 30.

Λάβε μὲ τὸν σιὸρ Χαγγή Ἀναστάσι Ντεντριζή μὲ τὸ αὐτὸ καράβη
 φορκέραις δύο κουμπάνιους, πεζάρουναι ὀγγές 70.

10 Λάβε μὲ τὸ αὐτὸ καράβη μὲ τὸν σιὸρ Ἀγγελάκη τοῦ Ἀγάπιου, τοῦ
 σιὸρ Ταρονίτη²¹ τὸ ἀνίρη, σοτοκοῦπες ζευγάρη ἕνα, πεζάρουναι ὀγγές 42·
 ἔτεραις σοτοκοῦπες ζευγάρη ἕνα, πεζάρουναι ὀγγές 51.

Λάβε ἀπὸ τὸν καπετάνιο Χριστόφορο Βισκοβίκι τὸ καράβη «Σὰν Νι-
 κολῶ» μὲ πόλτζα ντε κάργον ἀρχῆς: Σαλιέρα μία μεγάλη, ζιγήζη ὀγγές
 15 45· καντίλη ἕνα, ζηγίζη ὀγγές 26· λεγένη διὰ μπαρμπέρισμα, ὀγγές 38·
 κανή ἀσιμένιο ἕνα, ζιγήζη ὀγγές 32· κουρταλιέρα μία, ζιγήζη ὀγγές 75.

Λάβε μὲ τὸ καράβη «Κοστάντζα τριονφάντε» καπετὰν Ὀλιβιέρ Ντόσου
 μὲ πόλτζα ντε κάργον· Μαστραπάδες δύο, πεζάρουναι ὀγγές 28· καντιλιέ-
 ρια δύο, ὀγγές 28· καντιλιέρη μονὸ ἕνα, σαλιέρα μικρὴ μία, ὀγγές 12· μακα-
 20 δόρος μὲ ψαλίδη, ὀγγές 16· πιάτο χουσῶ τῆς Αγοῦστας, ὀγγές 30./

φ.332v Λάβε μὲ τὸ καράβη «Ντοῦε σάντες», καπετὰν Φανκέσκω Ντιλοῦκα
 καὶ πόλτζα ντε κάργον ἀρχῆς: Καδένα μικρὴ μία μὲ ἀλτάρη τὴν Ἀνάστα-
 σην, τὸ ἐνκόλπιω μὲ ρουμπήνια ἔξη μὲ ζαφύρη ἕνα καὶ ἕνα μαργαριτάρη
 χοντροῦ ἀπὸ κάτω καὶ μὲ ἄλα τέσερα μαργαριτάρια λιανά, στοργιλά, μὲ
 25 κομάτια δεκατορία καὶ κορδόνι τὴν μία μερία καὶ τὴν ἄλλην μαλαματένιο,
 χοντροῦ, δια τὸν λεμῶ· ζηγίζη ὅλη ἡ καδένα δράμια σαράντα δύο (42)· ἔτε-
 ρη καδένα μὲ ἔνανε αὐτὸ ἔχει μαργαριτάρια χοντροῦ ἐντὰ (7) καὶ λιανὰ δέκα
 καὶ ἀπὸ κάτω μία πέτρα μὲ τὸ ἐγκολπιὸν τῆς — καλὴ γροανάτα — καὶ δυὸ
 κόμπους μαργαριταρένιους τὴν μία μερία καὶ τὴν ἄλλην· εἶναι ἡ αὐτὴ καδέ-
 30 να κομάτια δέκα ἔξη χόρις τὸν αὐτόν· πεζάρη δράμια ἐνδομῖντα ἐντὰ (77).

Ταύτα λάβε τα καὶ βάλτα ὅλα καὶ ἄς στέκονται ἕως ἄλλην μου ὁρδηνία. Εἶναι ὅλα τὰ ἀσίμια βουλομένα μὲ βολίμη μὲ τὴν βούλα Νικολὸ Μέλο, ὃς θέλεις τὴν ἡδεῖς εἰς τὸ χροισάφη εἰς τὴν πόλτζα ντὲ κάργον, ὅπου τὸ σημαδέβω μὲ κακρὴ κόκυνω. Ἔπαρε ἕνα φορκαίρη διὰ λόγον μου καὶ βαλε μου
35 τα μέσα ὅλον τὸ πράγμα μου. Ἐγὼ ἔχο ἀκόμι πολλὴ πράγμα, ἀμὰ εἶναι ἀλαφρὸ καὶ πάλιν, ἄπος εἰδῶ τὸν καιρόν, θέλο κάμη. Ἄν σοῦ καταντάσῃ ἡ γραφή μου, πιάσε μου σιγουριτὰ εἰς τὸ ἀσίμη καὶ μαλαμά μου εἰς ὅλα δουκάτα χίλια πεντακόσια νο. 1500.

15

1714 Φλεβαρίον 2, Ἀνάπλη.

40 Εἰγαπιμαινος τις ἀδελφος καὶ δουλός,
Νικολὸς Μέλος.

8

Γράφει ο Γ. Μέλος στον Παντελή Λιγνὸ (Ραχίτι Αἰγύπτου).

16 Φλεβάρη 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 34ν).

5 15

Μπαντέλι Λιγνος²¹ εἰς τὸ Ραχίτι,²² Φλεβαρίον 16, 1714.

[...] Ὅσον δια τι σιντροφια, ὅπου οριζις δια νὰ καμομε, εμειλιστα του
σιου Λεοναρδου Καπεταναιτζι καὶ ετοντο τις λεγο ἀδελφε· Πὸς ο και-
ρος δε δινι χειρὶ γιὰ τιν ὀρα, ὅς καπος τὸνε γλεπισ, πὸν εἶνε σιχισμενος καὶ
5 δὲν ἴμπορὶ νὰ καταπιαστὶ κανὶς γιὰ κανένα μοδο[...]. Ἀκομει τις λεγο
πὸς εμειλιστα πιο παρὰ μεία φορὰ του σιου Σιμου Μαρουτζι²³ καὶ με τὸ
σιου Σπίρο, ὁ ὅποιος τις γραφί, πὸς δια τιν ὀρα δὲν ἴμπορουν νὰ πεχεριστου-
σι δια τι σιντροφια, ὅπου μείλισερε, με τι σιχισες τὸν μπολεμον καὶ, ὅς κα-
πος θελουν εἰδι τὸν καιρον, θελουν ἀποκριθί [...].

9

Γράφει ο Μπερνάρδος Μάκολας (Πάτρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

26 Φλεβάρη 1715.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 5 r-v).

Εντιμωτατε καὶ ευγενέστατε ἀθθεντι μπάρομπα, ακριβῶς τὴν χαιρετώ.

Μὲ τὴν παρούσαν εἶμαι νὰ τῆς δωσο εἶδῃσιν πὼς ἔλαβα δυὸ τῆς γρα-
φαῖς, ἡ μία περ βνας Αἰθβόρον γραμμένη εἰς τὰς Γεναρίον καὶ ἡ ἄλλη εἰς
τὰς 22 τοῦ αὐτοῦ, διὰ τὴν ὅποιαν ἐχάρην κατὰ πολλὰ τὴν ὑγείαν τῆς· ὅ-
5 μοίως ἔλαβα καὶ τὴν ρητζαίτα διὰ τὴν γόταν καὶ τῆς μενὼ ὑπόχρεος εἰς τὴν
ἐπιμέλειαν καὶ εὐνῶϊαν ὅπου ἔχει εἰς ἐμένα· ὅμως μοῦ κακοφαινεται ὅπου
δὲν ευρίσκω εἰς τῆς σπετζαρίαις ὅσα χρυάζονται καὶ νὰ ὦναι καὶ καλὰ καὶ

θελὼ γραψὺ εἰς τοὺς Κορφοὺς,²⁴ ἵσως ευρεθοῦν. Ἡμεῖς δια τὴν ἀμαχη τυ-
 χένει νὰ μετοικήσομεν, ὅτι ἐδὼ εἶναι τόπος ἀνοικτος καὶ τὸ Νεὸν Καστρον,²⁵
 10 ὁποῦ ρῶτισα, δὲν ἔχει τόπο οὔτε σπητια δια φαμελίαις· καὶ ἔτη τράζω με
 τὸ παρὸν καράβι τὸ ἐγκλέζικον ἡμπαρκαρομεν ταῖς φαμελίαις δια τοὺς Κορ-
 φοὺς καὶ εἰς τὴν σπητροφιαν τον μισεύει καὶ ὁ σιὸρ Καπετανάκης καὶ ἡμεῖς
 στεκομεν ἐδὼ νὰ εἰδοῦμεν τὸ τέλος καὶ ὁ Θεὸς βοηθός. Κοντὰ εἰς τὴν δυ-
 στιχίαν τῆς ἀμάχης ἔχομεν καὶ τὴν πικραν ὁποῦ δὲν ἦλθεν ὁ αὐθέντης ὁ
 15 γαμβρός μας μὲ τὸν ἄρχοντα Γυλιμουντο, νὰ διο νὰ ἤθελε τελειώσει ὁ γά-
 μος καὶ νὰ σηνομηλησομεν κάθε κυβέρνησιν καὶ ὑπομονή· Τωρὰ ἐπιδὴ καὶ
 συμφωναμεν κοντιτερα, ἤγουν εἰς τοὺς Κορφοὺς, αγαπούσαμεν νὰ μᾶς κον-
 φ. 5^v σολάρη χωρὶς νὰ χασή καιρόν, νὰ ἐρθη ἐκεῖ νὰ τελειωσομεν καὶ νὰ γιρση
 αὐτοῦ εἰς το σπιτι του/, ὅτι τὸν Μορεὰν φοβοῦμαι τὸν χάνομεν, ὅτι, ὡς
 20 λέγουν, ὁ ἐχθρός ἔρχεται με δῆναμαῖς μεγάλαις διὰ θαλάσσης καὶ ξηρὰς
 καὶ ἀμποτες ὁ Θεὸς νὰ ἤθελεν μᾶς ευσπλαχνισθῇ νὰ κάμη βιτόριαν ὁ ποίην-
 γιπες²⁶ μας εἰς τὴν θαλάσσαν καὶ ὁ ἡμπερατορὸς²⁷ εἰς τὴν στεριάν, ἀμὴ
 φοβοῦμαι δια τὰς ἀμαρτίας μας καὶ δὲν θελόμεν λαβεῖ ἐτούτην τὴν εὐτυχίαν
 καὶ ἃς εἶναι δοξασμενὸν τὸ ὄνομα του. Ὡστόσοσον ἡ αὐθεντεια σου μὲ εὔ-
 25 μορφον τρόπον σηνομηλησε μὲ τὸν αὐθέντην τὸν γαμβρον μας καὶ ἀναγκα-
 σέ τον νὰ μὴν βάνη διορίαν καὶ γράψε μου, ἀνκαλὰ τοῦ τὸ γραφω κι ἐγώ.
 καὶ δια τὰ φορεματα τα φράγγικα θελεῖ τὰ βάνει τώρα εἰς τοὺς Κορφοὺς
 καὶ ἔμαθεν καὶ γραμματα φράγγικα ἀρκετὰ καὶ εἰς ὅλλα ἔγινεν ὅς ἐπρο-
 σταξεν, μόνον ὁ Θεὸς νὰ δωση ὑγείαν εἰς τιμες σου καὶ καθὲ ευτυχίαν.
 30 Ταῦτα· καὶ ἃς ἔχω συχνὰ γραμμα της καὶ καθε νεόν καὶ ἰγεία της.

15

Πατρα, 26 Φλεβαρίου, 1714 S.V.

Ὅλοι οἱ ἐδικοὶ τὴν ρηβερύρουν.

Δουλος της ευλαβῆς καὶ ὑπόχρεος,

Μπερνάδος Μακολας.²⁸

10

Γράφει η Κάρια Μάκολα (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

7 Μᾶη 1715

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 8α^r).

Τιμωτατε αφεντι μπαρμπα, πρωσκινω σαι, ομῶς καὶ κηρα μου καὶ
 τα πεδια ολα.

Με τη μπαρων δε λειπω ναν τις φανερωσω, πως ελαβα τιν τιμιαν τις
 εις τις 15 τ' απερασμένον επη χηρας του σιορ Διμιτρι Καπετανάκι,²⁹ απω
 5 τιν ωπηαν εχαρην κατα πρωτο δια τη καλην τις υγιαν καὶ το δευτερων της
 ευχαριστω εις τις παριγωριες, οπου πρωσφερηης εις αιμας. Λια τον εξωρη-

σμου μας όμως το βαρως τις πηκρας μας ηνε πωλη και ασηφνητο· εμεις, γινεκαίς αμαθες, να εβρησκομαστε ησαι ξενω τοπω δηχως κανεναν αντρα και μαλιστα οπου η αντρες εβρησκοτε ης το περηκουλως, ος φρωνημος θελης
10 γνωρησους τη καρδια εχωμε και σαι τη εβρησκομαστε. Δεν εχω αλη παριγωρηα, μονην τη πρεσβηα τις υπεραγιας Θεοτόκου και παντα τον αγιων· και Θεού υκονωμια ελαχαι εδω ο αφεντις ο συμπεθερως μου, ο σιδορ κοντε Περουλης,³⁰ και εχω κανε τουτη τι παριγωρηα και ο σιδορ Διμιτρις Καπετανακης και εχω λυγι ανεσν απο τι καλη τονε συτρωφια. Αναμεσα ησαι
15 ολες της πικρες εχω ακομι και τουτι μεγαληταιρη, οπου εκ στοματος μου δεσπωτι Ζαχαιον εμαθα, πως το πεδι ο Γιανακίς εβρησκαυτε αχαμνως και κακοκαρδισμενος κατα πωλα. Δια τουτο, σαι περηκαλω, μι ληψης να μου φανερωσης τι παραληψη και ναν τονε παριγωρηας με καθε τρωπω, οπου υπωρης· δεν ηνε χορια ναν τις γραφω οντας βεβεα εις τη καθαραν της αγαπη.
20 Μιν εχωτας αλω δια την ωρω μενω εις τα πρωσταγματα της ακαρτερωτας το τιμιων τις γραμα.

Κορφοнос, 7 Μαΐου 1715.

Δουλη της υγαπημενι και ανιφια της, Καρια³¹ του Μπενάρδου Μακολα.

<Υστερόγραφο :>

25 Σου σηντρωφεβω μια γραφη τις αρχητισας της Πριουλας,³⁹ οπου εσταθη εις τι Πατρα ρετορα και σαι περικαλω να της τη δωσους συγγουρα και, αν ηνε μοδως, δος τινε του πεδιου το Γιανακι να τις την επαϊ.

11

Γράφει ο Χρήστος Λελέκος (Ανάπλι) στο Δημήτρη Περούλη (Βενετία).

28 Μάη 1715.

Πρωτότυπο (A.S.V.—Grande Fraterna di S. Antonin, Archivio privato Peruli, busta 11, fasc. 8, φ. 55 r-v).

‘Ηγαπημένε μου αθέντι, τήν αθέντιά σου δουλικός την χαιρετώ· ή κυράδες μου το όμοιον πιούν.

Με το να μῆν ἔχω κερόν δεν τῆς γράφω εις μάκρος μόνον τῆς δήδο της ἡδισην πὸς ἔλαβα δύο τις γραφές, εις τές όπίες μου ἔγραφε δια τὰ ἡθέλα-
5 με ἔρθη. Ἐγὼ δεν ἡξεύρω με τῇ τὰ ἡθέλαμε ἔρθη και ἡ ἀφορμὴ εἶναι ἀπο τήν αθθεντία σας, διατί, ἂν μὰς ἐγράφηταν παρα μπρός, όπου ἦταν τα καράβια ἐπά, ἦταν τορα αὐτού· τόρα ὅχει ἄλο μόνον ὁ Θεὸς να μὰς φιλάξη. Ἐδὸ ἐμάθαμεν, πὸς χορῆς ἄλο τὰ ἔκαμε τήν λέγα ὁ ηπορατόρος με τὸν βενετζάνο και πὸς να τοῦ ἐτομάρισε τήν ἀμάχη του Τούρκου και μπορη ὁ
10 Θεὸς εἶναι κακὸ τῆς κεφαλῆς και χαλασμός του Τούρκου. Τές ἀπερασμένες ἀποφάσισαν αθέντης μου ὁ σιδορ Βενετάντος και αθέντης μου ο σιδορ Μαβρογιάννης και ὁ σιδορ Μουντηᾶνος και ο σιδορ Νηκολέτος Σιριῆγος³³ δια

να στίλουν τὲς γινέκαις εἰς τὴν Μονοβασία καὶ πάλιν ἥστερα ἐμετανοῶσαν
 τότε πάλιν ἀποφασίσαν δια να τες στίλουν τῆς στεριάς εἰς τὴν Μπάτρα,
 15 δια να περάσουν δι' αὐτοῦ καὶ να πιάσουν καὶ εἰσε ταρτάνα,³⁴ δια να βάλο-
 με το πράγμα καὶ στάρη καὶ ὅ,τῃ ἄλο ἦταν χορία, δια να το φέρη αὐτοῦ· με
 ἔστιλαν καὶ ἐμένα εἰς τὸν κουμπάρο τὸν Μπάλη, ὁ ὁποῖος λίπη ὄξο, ὁποῦ τὸν
 ἔχη αὐθέντης ὁ γενεράλης καὶ τον ἀκαρτεροῦν ὄραν τὴν ὄραν· μόνον ἐγὼ
 ἐπίγα εἰς τὰ πεδιά του δια να μὰς κάμουν 40 νομάτους, καλούς, να τοὺς
 φ.55ν 20 παρόμε/ κοντά μας ὡς τὴν Μπάτρα· ἔτζη μου ἐπεσκεθεῖκαν να τὰ ἐβρουν
 τότε πολλὴν ἀπομίναν καὶ ἡ χάρη τῆς κυρίας Θεοτόκου να εἶναι δια καλὸ
 μας. Δια τὴν ὄραν δὲν ἐκατέβικε ἀσκέρη ἄλο παρὰ ἐκείνο ὅπου ἦταν ἀπο
 αρχῆς καὶ πλίτερος φόβος τοὺς δέρονω ἀπο ἐμὰς [...]. Παραμικρὸς δοῦλος
 Χρίστος Λελλέκος.³⁵

12

Θύμηση του Γ. Μέλου στον Ιωάννη Γλυκὴ (Βενετία).

3 Αυγούστου 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 42ν).

Θιμισι τις κανο, κιο Ἰωάννη Γλικν,³⁶ καλο τις κατεβοδιο εἰς τι Πολι
 καὶ Σμιρσι θελι ροτιξι ἀπο τοὺς σκλαβους, ὁπου ἐβρισκοντε ἀπο το Αναπλι,
 για τα ἀδελφια μου Νικολαος καὶ Μιχαλις Μελος καὶ ανισος καὶ ἐβρε-
 θουν, ὁπου εἰ ἀφεντια σου δὲν τοὺς γνωριζι, εἶδον με τι μαρον τις δινο μια
 5 φιομα του Νικολου Μελου καὶ αλι φιομα του Μιχαλι Μελου καὶ εἰσε αὐτο
 δὲν ἱμοροις να γελαστις, γιατι δὲν τοὺς γνωριζις καὶ θελις πασχεισι εἰς
 τὴν αγορα τοὺς με πασα λογεις ἐπιμελια καὶ ἐγο θελο εἰμε χροεοστις· καὶ
 ας εἰνε με τι γνομι τοὺς ὡ,τι δοσις καὶ ας ἐχο τιν ιδισι εἰς τα παντα. Μιν
 ἐχοντας ἀλο, μενο εἰς τα προσταγματα τις. Βενετια.

13

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

8 Αυγούστου 1715.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 10 ρ-ν).

Αυθέντη μπάρμπα, ακριβὼς τὴν χαιρετῶ.

Εἰς τὴν πρώτῃν τοῦ παρόντος με τὴν μαρητελιάναν τοῦ πατρὸν Τζόργ-
 γη Παλιμερη τῆς ἔγραφα καὶ τῆς ἀποκριθὴν εἰς ταῖς γραφαῖς της. Τωρὰ
 πάλιν με τὸ να μισεύῃ τὸ παρὸν καράβι, ὁποῦ ἤφερεν τὸν μπαῦλον ἐδὼ
 5 ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, δὲν λειπῶ να τῆς φανερώσω τὴν μεγαλὴν δυ-
 στυχίαν τοῦ Ναυπλίου, ἐπειδὴ, ὡς λέγουν, ὁ ἐχθρὸς ὕστερον ἀπὸ ἡμερας
 ἐπτὰ, ὁποῦ τὸ ἐμπατίριζε ἀπὸ τὸ μερος τοῦ Παλαμίδη ³⁷ κοντίνουνα ἡμέ-
 ραν καὶ νύκταν, ὀρμισεν με μεγαλὸν θυμόν, ὅλλον τὸ στρατευμα, καὶ ἡνπα-

- τροναρισθη με σκαλαδαις τὸν Παλαμίδην καὶ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν ἄλλοι
10 ἔμπικαν εἰς τὴν θάλασσαν ὥς εἰς τὸν λεμὸν καὶ πλέοντας ἄλλοι καὶ ἄλλοι
με τα κατεργα καὶ καλιότες καὶ ἀνέβηκαν ἕνας ἀπάνω εἰς τὸν ἄλλον καὶ
ἔμπηκαν μέσα εἰς τὸ κάστρον καὶ ἄνοιξαν ταῖς πόρταις καὶ ἐμπήκεν μέσα
τὸ πλήθος. Λεγοὺν νὰ ἔγινεν σασηναμέντον ἀπὸ τὸν κολονελον Σάλαν καὶ
15 μαγγιόρον Τρικιν καὶ Κάπαιλον³⁸ καὶ ἔκαμαν μεγάλην ἐματοχυσίαν τὰ σκι-
λιά εἰς τοὺς χριστιανοὺς καὶ πολλοὺς σκλάβους, ὅμως ἀκόμη δὲν ἐμάθαμεν
ποιοὶ εἶναι ζωντανοί. Ἐγραφα ευθὺς ἐξω δια τοὺς ἐδικούς μας μὲ πρε-
μούραν καὶ ἔστειλλα καὶ ἄνθρωπον καὶ ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ νὰ εἶναι ζωντανοί.
Κάμνω κόπον νὰ ἦταν μεσα ὥς 25 χιλιάδαις ψυχαῖς ἀπο καθε γενός, μεγά-
λον κακόν· καὶ αν ἔλθι στο νὰ χαθοῦν τόσοι χριστιανοί, βέβαια παραχώρη-
20 σις Θεοῦ ἦτον, ὅτι κανένας φυσικὸς λογαριασμὸς δὲν ἦτον νὰ παρῇ τέ-
φ.10^v τοιον κάστρον/ εἰς ἑπτὰ ἡμεραις, ὅπου ἦτον δηνατωτερον ἀπὸ τὴν Κρή-
την, ὅπου ἐβάσταξεν χρόνους 25 — δόξα τον Θεον — καὶ ἄς παρακαλοῦμεν
νὰ πανση τὸν θυμόν του. Ἐγὼ εὐδισκομαι ἐδὼ εἰς μεγαλην πασιὸν καὶ ἀδαι-
μονίαν καὶ δια τούτην τὴν ἀνυποφερτον συμφορὰν καὶ διατὶ ὁ αὐθέντης ὁ
25 γαμβρός μας παλιν γράφει πῶς δεν μισεύει παρὰ τὸν ἐρχόμενον μίγ'· καὶ
τὴν παρακαλῶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ λάβομαι κ'αν ἐτούτην τὴν παρηγορίαν
νὰ ἔλθῃ ὅσον εἶμαι καὶ ἐγὼ γερός καὶ δὲν πέσω εἰς τὸ κρεβάτι ἀπὸ τὴν γώ-
ταν, ὅπου ἐξύγωσεν ὁ χιμώνας· καὶ δια τὰ φράγγικα φορέματα ἔγινεν ὥς
ἐγράφετε καὶ ἄς ἔχω τιμιόν σας καὶ δια ὅσα ἐπρόγραφα· καὶ ὑγεία της.
30 Κορφοῦς, 8 Αὐγουστον 1715 στὸ νέο.
Δουλὸς της εὐλαβῆς καὶ υποχρεος,
Μπεναρδος Μακολας.

14

Γράφει ὁ Ανάργος Ψαρὸς (Ζάκυνθος) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

10 Αὐγούστου 1975.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 289r-v).

Διὰ τὴν Βαινετία τοῦ αὐθεντός μου σιὸρ Γεωργάκι Ἀντωνίου Μέλο.
1715 Αὐγούστου 10.

- Ἐγγενή καὶ ἀκριβαί μου αὐθέντη σιὸρ Γεωργάκι Ἀντωνίου Μέλο, τὴν
αὐθεντήα σου δουλικὸς προσκινό. Μὲ ἄλες μου τῆς ἐφανέρονα ἐδτηχῆες·
5 τὸρα μὲ τὴν παρὸν τῆς δινὸ εἰδισιν, πὸς μὲ τὸ νὰ ἦρθαι τῆς Ἀγαρ τὸ γέ-
νος³⁹ νὰ πολεμίση τοῦς χριστηγανούς, ἦλθαι καὶ εἰς τὸ διστηχισμένο Ἀνά-
πλη διὰ νὰ τὸ πολεμισῇ. Καὶ πολεμόντας το εἰμέρες ἐνέα μὲ πολὰ σάσινά-
μέντά τὸν κούμαντάτιδό μας, ὅπου ἀπὸ τὰ πολὰ νὰ σὰς φανερόσο ἔνα· ἦγουν
μὰς ἐκάφορσαν τριὸν κάστελιὸν κανόνια εἰς τὸν Παλαμίδι,⁴⁰ ὅπου ἐσταθῇ-
10 καμε 24 ὄρες χορῆς νὰ ρίξομε μίαν κανονιά. Κἱβερονόντας το εἰ αὐθεντάδες

τήούτης λογής έκαμε ό έχθρός ένα μεγάλο ρισάλτο και έτούτη χορής νάν τοϋς έμποδίσουναι έπιραν εις μίαν όραν όλο τό 'Ανάπλη με τό σπαθί τους και άλλους έκοψαν άλλους έσκλάβοσαν. από τοϋς όπίους σκλάβους ειμονν και έγο ένας. Κάθός μās έσκλάβοσαν και δέν έγλίτσοαι ψιχή γενιμένη, εϋθής
 15 μās εϋγαλαν όξο εις τό όρδί τους άλλους, μικρούς και μεγάλους. Τορά έρχομαι νάν τής ειπό πός άλλους ήμπαρκάρισαν και έστηλαν Σμίρνη, Πόλη και Χήο και άλλους έπίραν κοντά τους και μās ειφαιραν κόντά τους έος την Μοθόνη,⁴¹ όπου έπίγαν νάν την πολεμίσουν, με τοϋς όπίους ειμονν και έγο ένας σκλάβος, όπου με έσιραν κόντά τους εις την Μοθόνη. Και άριβάρον-
 20 τας εδó εις την Μοθόνη την δεϋτερην ήμέραν έφνγα από τό όρδή με πολά βάσανα και έπεσα εις την θαλασαν και έπίγα από κάτω εις τό κάστρο τής Μοθόνης και με έρίκουπεράρισαν και από την Μοθόνη ό αϋθέντης ό Πάστας⁴² με έπυραι με την φακλούκα⁴³ του και με έπίγαι εις τόν κάπετάν Γενεράλε⁴⁴ και με εκοστουτουείρισαι και άριβάροντας ει 'Αρμάδα εδó εις
 25 την Ζάκινθο δια νά κάμι νερο έπίρα θέλιμα και εϋγικα εις την Ζάκινθο ήστεριμένος από κάθε άνανγγέαν χρίαν. Τόρα έρχομαι νάν τηναι πουρικα-
 φ.289^ν λέσο—νά σίχορεθον/ ή γονή σου — νά ήθελες μου κάμης έτούτην την έλεειμοσίην κατά την έπιτροπικίν, όπου σον έχο καμομένην, νά ειθελες κά-
 30 μης κανένα σέκρέτο τοϋ σιόρ 'Αλέξη Βαιρίση δια τὰ δουκάτα έκατο, όπου τοϋ έδοσα κατά την λετεράν του, διάτῃ δέν μου την επλίρσοαν δια νά ήμπο-
 ρέσο και έγο νά κιβερινθó και δια νά ήμπορέσο νά ξεσκληβόσο την μανα μου και τόν άδελφόν μου. 'Ακόμι άνίσος και ήμπορέσης νά μου κάμης και δεϋτερο ψηχηκο δια μεσον φίλον, όπου έχης' ήξεύρο καλότατα εις τόν 'Αγιον Γεώργιον⁴⁵ έλευθερόνουν 12 σκλάβους τόν χρόνον και νά ειθελες πασχί-
 35 σης, μπόρη νά μου γένη καμία κυβέρνησης δια τόν άδελφόν μου και δια την μιτέρα μου και θέλῃς έχης τόν μιστόν εις την όσην έλεειμοσίην κάμης εις τοϋ λόγον μου. Δια τοϋς αϋθεντάδες μου, τοϋς έπιασαν και τοϋς διó σκλάβους· τόν σιόρ Μιχάλη τόν έπούλισαν και τόν ήμπαρκάρισαν εις τὰ καρά-
 40 δου με έναν Τούρκο νάν τοϋς άγοράση ό Τούρκος από τοϋς αϋθεντάδες τους και εκίνι νάν τοϋ δόσουν ρεάλια 1.000 νάν τοϋς έλευθεροση και έτζη εξαγο-
 ράστηκαν και λογιαζó νά εϋρίσκεται εις τό 'Ανάπλι. 'Οθεν, την πουρικαλό, νά μιν ειθελες μου λύψης εις τὰ όσα σον γράφο τόσο δια τόν σιόρ Βαιρίση όσαν και δια την έλεειμοσίην τοϋ 'Αγίου Γεωργίου και θέλο γράψη και
 45 τοϋ σιόρ 'Αλέξη Βαιρίση. 'Εγο δέν ειξεβρο τῃ στράτα έχο νά πιάσο και ό Θεός νά μου δόση καμίαν κιβέρνησην· έγο εδο εϋρίσκομαι χορίς ποκάμισπ και σε περικαλό νά μιν μου λήψης.

Μιν έχοντας άλλο μένο εις τα προσταγματά σου.

50 Ζάκινθο, 1715 Αύγουστου 10 στο νέο.

Σκλάβος τής αϋθεντία σου παντοτινός,

'Ανάργος Ψαρός.⁴⁷

15

Γράφει ο Ανάργος Ψαρός (Ζάκυνθος) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

15 Αυγούστου 1715.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 291r-v).

Διὰ τὴν Βαινετίαν τοῦ αὐθεντός μου σιῶρ Γεωργάκι Ἀντονίου Μέλο. 1715 15, Ζάκινθο.

Εὐγενῆ καὶ ακριβαί μου αὐθέντη σιῶρ Γεωργακι Ἀντονίου Μέλο, τὴν αὐθεντία σου δουλικὸς προσκινῶ. Μὲ ἄλλες μου τῆς ἔγγραφᾶ εὐτιχίαις· τόρᾶ
 5 με τὴν παρὸν ἔρχομαι νὰν τῆς φανεροσσο τῆς διστηχίης ὅπου μὰς ἐσινέβικαν, μὲ τὸ νὰ ἤλθαι τῆς Ἄγαρ το γενοσ νὰ πολεμίση τὸ Ἀνάπλη. Μὲ πόλῃν ἀγνώσιαν τὸν κουμανταντηδό μας καὶ μὲ πολὰ τραδιμέντα ἐπιραν τὸ Κά-
 στρο ⁴⁸ καὶ ἄλους μὲν ἐκοφαν καὶ ἄλους ἐσκλάβοσαν, ἀπὸ τοὺς ὀπίους σκλάβ-
 10 βους ἤμουν καὶ ἐγὼ ἓνας δυστηχησμένος καὶ ἐκαμα σκλάβος 22 ἡμέρες.
 Καὶ ἐρχαμενη εἰς τὸν κάμπο τῆς Μοθόνης μὲ τὸ ὁρδὴ διὰ νὰ πολεμίσο-
 15 μαι τὴν Μοθόνη, μάζῃ καὶ ἄλλῃ σκλαβῇ καὶ σκλάβες μικρὶ καὶ μεγάλῃ — ἔος χιλιάδες 6 ἐσιραν κοντά τους — καὶ τοὺς ἀπόδελιπους τοὺς ἡμπαρκαρι-σαν εἰς τα καράβια, ἄλους διὰ τὴν Πόλῃν, ἄλους δια τὴν Σμίρνην, ἄλους διὰ τὴν Χίον καὶ ἄλους διὰ τὴν Μπάρμπαρίαν.⁴⁹ Καὶ ἀριβάροντας εἰς τὴν Μο-
 20 θόνη τὴν δεύτερον εἰμέραν τοὺς ἐφιγα καὶ μὲ ἐστήλε ὁ αὐθέντης ὁ Πάσσης εἰς τὸν καπετὰν Γρενεράλε ²² εἰς τὴν Ἀρμάδα. Καὶ ἀριβάροντας ἐδὸ ἡ Ἀρ-
 μαδα ἐξεμπαρκαρίστηκα καὶ εἶμαι χορῆς καμίαν ἀναγγεάν χοιάν. Τόρᾶ ἐρ-
 25 χομαι νὰν τῆς παιρικαλέσο — νὰ ζῇ ἡ αὐθεντήᾶ σου καὶ νὰ σιχορῆθῃ ἡ κι-
 ρά μου — νὰ ἤθελες μου κάμης τὴν χάρη, κατὰ τὴν επιτροπικὴν ὅπου τῆς
 30 ἔχο καμομένην, νὰ εἶθελες σεκρεστάρης τὸν σιῶρ Ἀλεξῇ Βαιρίση δια τὴν λέτερα, ὅπου μοῦ ἔδοσαι τὰ δουκάτα 100 καὶ δὲν μοῦ τὰ πλέροσε ὁ σιῶρ Μαβρογένης, μόναι μοῦ τράβιξαι τὸν καίρὸν ἔος τὸν Αυγουστον λεγοντάς μου πὸς δὲν ἡμπορῇ νὰ μὲ πληροση, α δὲν μαζοξῇ ἀπο τὴν ἐσοδιαν του. Τόρᾶ ἐγὼ μὲ τὸ νὰ μὴν ἔλαβα καμίας λογῆς εὐχαρίστησῃν εὐτοῦ θέλῃς εὐ-
 25 τοῦ, θέλῃς κάμης μὲ κάθε τρόπον διὰ νὰ εἶθελα λάβῃ εὐχαρίστησῃν διὰ νὰ ἡμπορεσο καὶ ἐγὼ νὰ κιβερνιθο καὶ νὰ δουλέψο νὰ ἐλευθεροσο τὴν μιτέρα
 φ.491v μου καὶ/ τὸν ἀδελφὸν κατὰ τὴν επιτροπικὴν, ὅπου τῆς ἔχο καμομένην. Ἀ-
 κόμη καὶ ἔχο καὶ δεύτερον χάριν. Εὐτοῦ ξεσκλαβόνουν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώρ-
 30 γιον 12 σκλάβους τὸν χρόνον καὶ σὲ παιρικαλο νὰ εἶθελες κάμης διὰ μέ-
 σον τὸν φίλον σου, ἀν ἡμπόριες, νὰ κάμης καὶ διὰ λόγον μας καμίαν κι-
 βερνισιν καὶ ἐβρίσκοντας καὶ ἐγὼ κανέναν τρόπον θέλο ἔλθῃ εἰς αὐτὰ τὰ μέρι διὰ καμίαν κιβερνήσῃν. Τὴν παιρικαλο, ἃς μὴν μοῦ λίψῃ εἰς τὰ ὅσα τῆς γράφο. Δῆα τοὺς αὐθεντάδες μου τῆς δίνῃ ο εἰδίσῃν πὸς εἶναι καὶ εἰ διὸ ζον-
 35 τανή. Ὁ σιῶρ Νικολὸς ἐξαγοράστη ρεάλια 350· τὸν σιῶρ Μιχάλη τὸν ἐ-
 πούλισαν εἰς τὰ καράβια καὶ ἐμαθα ἐδὸ εἰς τὴν Ζάκινθο, πὸς κάπνιει χρι-

στιανη τοῦ εἶπαν τοῦ αὐθεντός του, πὸς ἔχη ἀδελφὸν εἰς τὴν Βαινετίαν καὶ τοῦ γιρέβουν φλορία χίλια την ξαγοράν του καὶ ἄς εἶναι πρὸς εἰδισὴν της. Τὸν σιὸρ Νικολὸ θόμα ἀκριβὸς χαιρετό, ὅμος διὰ τὸ σπήτη τους δὲν ἤξεύρο νὰν τοῦ ἦπο καμίας λογὶς πράμα, ἐπιδί της καὶ εἰς ἐκίνην τὴν ὄραν
 40 εχασε ἡ μάνα τὸ παιδὴ καὶ τὸ παιδὴ την μάνα. Ὁ σιὸρ κόντε Ταρονήτης⁵⁰ εἶναι ζοντανὸς χορῆς νὰ εἰξεβρι τὸ ἀρχοντηκό του ποῦ εἶναι τὸ ὅμιο καὶ ὁ σιὸρ Βαινετάντος. Τὴν παιρικαλὸ αὐθέντη νὰ σιχορεθοῦν — εἰ γονεῖ σου — νὰ εἴθελες κάμης κάθε κυβέρνισην ὁποῦ νὰ ἡμπορέσης καὶ θέλης λάβης τὸν μιστον ἀπὸ τὸν πάντοδινάμον Θεὸν εἰς βασιλίαν του. Τοῦ αὐθέντη
 45 μου τὸν σιὸρ Διμύτριο Γλικὶ καὶ σιὸρ Νικολέτο⁵¹ δουλικὸς τοὺς προσκινό. Μὴν ἔχοντας ἄλο, μένο εἰς τὰ προσταγματά της, σκλάβος καὶ ἡπόχρεος, δούλός σου πάντα,

Ἀνάργος Ψαρός.

16

Γράφει ὁ Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

22 Αυγούστου 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 11r).

Αὐθέντη μπάμπια, ακριβὸς τὴν χαιρετώ.

Μὲ διαφοραῖς μου τῆς ἔγραφα ἀπὸ ἐδὼ καὶ περ βείας τοῦ Ὁτρεντου καὶ τῆς ἐφανερώσα τὴν μεγάλην δυστυχίαν τοῦ Μορέως. Τωρὰ παλιν με το νὰ μισσεύη τὸ παρὸν караβι «Σαντ Τζέπο» δὲν λείπω νὰ τῆς φανερώσω,
 5 πὼς ἐμάθαμεν διὰ τοὺς ἀδελφούς της, πὼς εἶναι ὕγειεις καὶ ὁ σιὸρ Νικολὸς νὰ ἐξαγοράσθῃ δια ρεαλια 200 καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν Τροπολιτζάν καὶ ὁ Μηχάλης εἰς τὴν Ἀρμάδαν, σκλάβος καὶ δοξα τὸν Θεόν. Εἰς τὸν Μορέαν, ὡς λέγουν, δὲν μᾶς ἔμεινεν ἄλλον παρὰ τὸ καστρον τῆς Μονευβασίας καὶ αὐτὸ ἀποκλυσμένον. Μεγάλῃ ὀργῇ τοῦ Θεοῦ ἐναντίον τὸν χριστιανὸν
 10 καὶ ἄμποτες νὰ ευσπλαχισθῇ καὶ νὰ παύσῃ τὸν θυμὸν του, ὅτι, ἂν ὁ ἐχθρὸς κοντινούρει ὡς ἄρχισεν, δὲν ἤξευρὼ ποῦ εἵμασθην σιγούροι ὥστόσον δια τὴν ὥραν ἐδὼ ἔχομεν εἰδησais πὼς δια τούτον τὸν χειμῶνα δὲν εἶναι εἰς καιρὸν ὁ ἐχθρὸς νὰ τεντάρῃ καὶ ἐλπίζομεν πρὶν ἔλθῃ ἡ ἀνοιξὶς νὰ γενῇ ἀγάπη καὶ νὰ εἰσυχάσομεν. Μόνον θελεῖ ἀναγκάσει τὸν αὐθέντην τὸν γαμβρόν
 15 μας νὰ ἤθελεν ἔλθῃ, ὡς μᾶς ἔγραψεν, νὰ τελειώσῃ ὁ γάμος, ὅτι ἤθελα, ὅσον ζῶ, νὰ κυβερνήσω καὶ ταῖς ἄλλαις· καὶ με τρόπον θελεῖ μὴλήσει, ὅτι τὴν ἀρχοντισαν του τὴν ἐντύσαμεν καὶ τὰ φορέματα τὰ φοράγνικα, ὡς ἤθελεν· καὶ μὴν μοῦ λειπεῖ το τιμιον της με καθε ὀκαζιὸν καὶ τῆς μενὼ πάντοτε. Ἐχάσαμεν καὶ τὸν σγαμβρόν μου τὸν σιὸρ Βενετάντον ἀπόθανεν εἰς τὴν
 20 Ζακηθὸ καὶ — ἄς ᾖναι δοξασμενος ὁ Θεὸς — δὲν ἔρχεται μοναχὴ ἡ δυστυχία.

Κορφους, 22 Αὐγoustου 1715 στὸ νέο.

Δούλος της ευλαβῆς καὶ υποχρεος,

Μπενάρδος Μακολας.

17

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

24 Αυγούστου 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 12^ε).

Αὐθέντη μπάρομπα, ἀκριβῶς τὴν χαιρετῶ.

Εἰς τὰς 22 τοῦ παρόντος τῆς ἐγγραφῆς μὲ το καραβὶ «Σαντ' Ἰζεπο» τώ-
ρα παλὶν μὲ το να μισεύῃ ἀπὸ ἐδῶ τὸ παρὸν μπάστημέντον, φραγγεζικόν,
«Μαρτεγάος» δὲν λειπῶ διδοντας τῆς τὴν εἶδησιν πῶς τὴν σημερον ἔσωσεν
5 ἐδῶ τὸ παιδί τοῦ Πρεδικαρη,⁵³ ὁποῦ ἐγλύτωσεν ἀπὸ βουνὸν εἰς βουνὸν μὲ
το νὰ εὐρέθῃ ἔξω ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι, ὅταν τὸ ἀσενδιαρισαν καὶ λέγει βεβαιώ-
τατα πῶς εὐρίσκεται ὁ ἀδελφός σας ὁ σιὸρ Νικολός εἰς τὸν Μορέαν ξαγο-
ρασμένος δια ριάλια 1200 καὶ ὁ Μηχάλης σκλάβος εἰς τὴν Ἀρμάδα τοῦ
ἐχθροῦ. Ὅμοίως λέγει πῶς εἶναι καὶ ὁ ἀδελφός τοῦ σιὸρ κόντε Ταρονίτη
10 μὲ ὄλλην του τὴν φαμελιὰν ξαγορασμένος δια ρεαλια 1000 καὶ ο Νικολός
Βενετάντος με τὸν ἡόν του δια ρεαλια 2.000. Εἰς τέτοιον στάτον ἦλθαν
οἱ χριστιανοὶ — καὶ δοξα τὸν Θεόν. Δὲν ἔχω νεώτερον νὰ τῆς γραφῶ, μονον
ὅς ἔχω τιμιόν της καὶ της μενω πάντοτε.

Κορφοῦς, 24 Ἀγούστου 1715 στὸ νέο.

15 Δοῦλος της εὐλαβῆς καὶ υποχρεος,
Μπεναρδος Μακολας.

18

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

13 Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 13^ε).

[...] Καὶ δια τὴν δυστυχίαν τοῦ Ναυπλίου γγιά τῆς ἐγγραφῆς καὶ ἐμά-
θατε καὶ ἀπὸ ἄλλους ὡς τώρα τὰ πάντα· μόνον παλὶν διὰ τοὺς ἀδελφούς σας
τῆς σημίωνω πῶς ὁ κύρ Νικολός εὐρίσκεται εἰς τὸν Μορέαν ἐλεύθερος
καί, ὡς μοῦ εἶπεν ὁ Ἀνάργρος, ὁποῦ ἦτον σκλάβος καὶ ἔφυγεν, λογιαζει
5 νὰ εἶναι εἰς τα Τρίκαλα⁵⁴ εἰς τὸν Νοταρᾶ καὶ κάμνει τὸν ντισμὸν τοῦ
μεταξιού — καὶ δοξα τὸν Θεόν. Ὁ Μηχαλῆς¹¹ εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἀρμά-
δα καὶ θέλει ἐλευθερωθῇ καὶ αὐτὸς μὲ τοὺς ἄλλους τοὺς πολλούς, ὁποῦ εἶναι
ἐκεῖ, διατὶ τωρὰ ὁποῦ μισεύει ὁ Μηχάλης Καραγιάννης⁵⁵ ἀπὸ ἑδῶ διὰ νὰ
φερῇ τὴν φαμελιαν τοῦ Πλατυπόδη καὶ ἐδικήν του, τοῦ ἐπαγαγγίλαμεν καὶ
10 θέλει τῆς γραφῆι ὅ,τι νεώτερον μάθομεν [...].

19

Γράφει ο Ανάργος Ψαρός (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

13 Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 293^r).

Διὰ τὴν Βαινετίαν, τοῦ αὐθεντός μου σιὸρ Γεωργάκι Ἀντονίου Μέλ²²λοι 1715 Σεπτεμβρίου 13 στὸ παλιό, Κορφούς.

Μὲ ἄλλες μου τῆς ἔγραφα τῆς ὅσες διστηχίες ἔλαβαμαι, ὁμίος καὶ πὸς ἐστάθη ἡ ἐλευθερία μου καὶ τῆς ἐφανέρονα καὶ διὰ τοῦς αὐθεντάδες μου, 5 πὸς ὁ σιορ Νικολὸς νὰ ἐξαγοράστη παρενθῆς ἀπὸ ἄλλους καὶ ὁ σιὸρ Μιχάλης εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἀρμάδα τὴν τούρκιτζη εἰς ἓνα καράβη, σκλάβος τοῦ Τζανούμ Χότζα.⁵⁶ Τόρα τῆς λέγο πὸς ἀποφάσισαν διὰ μὲ στήλων ἐδὸ διὰ νὰ πάο εἰς τὸν Μορέα νὰ εὔρο τὴν Ἀρμάδα τὴν τούρκικη, μὰ ἀκόμι δὲν ἀποφάσισα καὶ πάγενοντας θέλο πάσχηση νὰ κάμο νὰν τοῦ ἀποκόψο τὴν 10 ξαγοράν του καὶ μὲ τὸν ἐρχομόν μου θέλο τῆς γράψῃ. Ἐγὼ ἂν ἱξεβρα, αὐθέντη, πὸς μετάσκληβόνομαι, θέλο νὰ πάο νὰν τὸν ανταμόσο καὶ θέλο κάμι νὰ ἔχης κάθε ἡδισην διὰ τὴν ἐλευθερίαν του. Παραμπρὸς τῆς ἔγραφα πὸς νὰ κάμης νὰ σκουδέρης ἀπὸ τὸν Ἀλέξη Βαιρίση τὰ δουκᾶτα 100, ἐπιδίτης καὶ νὰ μὴν τὰ ἔλαβα, ὅς καθὸς τῆς ἐπροέγραφα καὶ μὲ ἄλλες μου καὶ θέλης 15 κάμης κατὰ τὴν προκούρα, ὁποῦ τῆς ἔχο καμομένην, μὲ κάθε δίναιμιν ὁποῦ νὰ ἡμπορέσης. Ἡθελα ἔρθῃ καὶ ἀτός μου, ἄμι μὲ τὸ νὰ ἔχο νὰ καμὸ ἐτούτην τὴν δουλίαν καὶ διὰ νὰ εἰδὸ νὰ μάθο καὶ διὰ τοῦς ἐδικούς μου, μινέσκο καὶ ἀνίσος καὶ δὲν ἀπόφασίσο νὰ πάο, θέλο ἔρθῃ σ' ἐντοῦνα τὰ μέρι. Ὁ σιὸρ Λεονάρδος ὁ Προεδικάρης³² εὐρίσκεται καὶ αὐτός ἐδο. Μὴν ἔχοντας 20 ἄλο μένο εἰς τὰ προσταγματὰ της. Τὸν σιὸρ Διμίτρι Γλικὶ καὶ σιὸρ Νικολέτο δουλικὸς τοῦς προσκινό. τὸν Γιάκουμο χαιρετο.

Ὁ ταπινὸς καὶ ἡπόχρεος δούλος της πάντα,

Ἀνάργος Ψαρός.

20

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

25 Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 14^r).

Αὐθέντη μπάρμπα, ἀκριβῶς τὴν χαιρετῶ.

Μὲ το νὰ μισεύῃ ὁ αὐθέντης ὁ μπαῦλος τωρὰ μὲ τὰ καραβια τῆς Ἀρμάδας δὲν λείπω νὰ καμῶ τὸ χρεος μου νὰ τὴν ρηβερω, ὁμοιῶς καὶ ὅλλοι οἱ ἐδικοὶ καὶ νὰ τῆς βεβαιώσω ὅσοι ἐπρογραφα, ἐπυδῇ καὶ δια τὴν ὥρὰν 5 δὲν ἔχομεν κανενὰ νεώτερον, οὔτε ἀπὸ τοῦς ἀδελφούς σας ἐλαβαμεν ὡς τωρὰ καμίαν γραφήν· καὶ βέβαια ὁ κὺρ Νικολὸς εὐρίσκεται εἰς τὸν Μορεάν,

εἰς τὰ Τρίκαλα καὶ ἐλπίζω νὰ κάμῃ καὶ τὸν ντεσμόν του· ὁ Μηχαλῆς
εἰς τὴν Ἀρμάδα τῶν Τούρκων καὶ δὲν θελομεν λείπει ὅ,τι ἡμπορέσομεν,
ἀν χρυασθῇ, διὰ τὸν Μηχάλην, τόμου μᾶς γράφει τί γιγνέουν δια τὴν ἀγο-
10 ράν του καὶ θελεῖ ἔχει τὴν εἶδῃσιν. Ἡμεῖς ἐρισολβέραμεν νὰ σταθοῦμεν
ἐδῶ ἐτούτον τὸν χειμόνα νὰ εἰδοῦμεν, πῶς θέλουν τρέξει τὰ πράγματα καὶ
μάλιστα ὁποῦ γράφουν ἀπὸ αὐτοῦ πολλοί, πῶς ὁ ἡμπερατόρος βεβαιώτα-
τα τὴν ἐρχόμενην καμπανίαν θελεῖ εἶναι μὲ τὸν προεγγίπε μας καὶ θελεῖ
ἀκολουθήσει καὶ ὁ Μοσχόβος καὶ Πολάκος καὶ ὁ Θεὸς νὰ βοηθήσῃ τὸ γέ-
15 νος τῶν Χριστιανῶν· καὶ ἃς ἔχωμεν τιμὸν τῆς πάντοτε· καὶ υγεία τῆς.

Κορφοῦς, 25 Σεπτεμβρίου 1715 στὸ νέο.

Δουλος τῆς ευλαβῆς καὶ συγγενῆς,

Μπενάρδος Μακολας.

21

Γράφει ὁ Σταμάτης Γάσπαρης (Σμύρνη) στὸ Γ. Μέλο (Βενετία).

27 Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Ἀρχ., busta 145, φ. 208r-v).

Ευγενέστατε σιὸρ Τζόρτζη Μέλω, δουληκος χαιρετω.

Μοῦ σιμειονετε ἡ τιμιαν σας, γραμμένη εἰς ταῖς 3 του παρόντος καὶ τὰ ὅσα
περιεχει καλὸς εἶδα. Τῆς ὥρας ἀκολουθισα εἰς τὰ ὅσα μᾶς προστάζεται
καὶ εὐρύσκοντας ἐδὸ ὁ Δημητρεῖς Παλαιολόγος,⁵⁷ τὸν ἐκραξα δια νὰ με
5 βεβαιώσῃ, ποῦ εὐρίσκοντε τὰ ἀδελφία τῆς Νικολὸς καὶ Μιχάλης, ὁ ὁποῖος
μὲ εβεβαιώσεν διὰ τὸν ἀδελφον τῆς τὸν Νηκολόν, πιγενοντάς τον ἀπὸ τῷ
Ἀνάπλῃ εἰς τὸν Δράπανον,⁵⁸ ὁ Τουρκος ὅπου τον ὕχει μὲ ἄλους σκλάβους
μαζὴ δια νὰ τοὺς ἡμπαρκάρουν νὰ τοὺς φέρον ἐἰς ἐτοῦτα τα μέρη, εἰς τὴν
στράτα ἐλιγόθι ὁ ἀδελφος τις ἢ ἀπο τὸ καῦμα του Ἰουλίον ἢ ἀπὸ τὴν στρα-
10 τα καὶ ἐτζῆ στεκόντας πολλὴν ὥραν λιγομένος κάτω εἰς τὴν γήν, ὁ Τούρκος,
βλέποντας ὅπου δὲν ἡμπορεῖ νὰ σικοθῇ δια νὰ μισεφούν, ἐβγαλέν τὴν πιστο-
λοι καὶ τον ἐσκότοσεν καὶ ἐπειρεν τοὺς ἀλοὺς σκλαβους καὶ ἐμίσεψεν· καὶ
ἃς εἶναι υγιάν εἰς τὴν αὐθεντιαν σας. Αὐτὴ ἡ πίκρα τὸν σινπατριωτην μας
μᾶς ἔδοσεν ὁλονων μας μεγαλοτατη πίκρα. Δια τὸν ἄλον σας ἀδελφόν, τον
15 Μιχαλῆ, αὐτὸς ευρεῖσκετε μέσα εἰς τα καραβια τὰ αφεντικά⁵⁹ τα τούρκικα
καὶ ἐρχοντας ἐδῶ θελωμεν ἔχει τὴν ενίαν δια νὰ τὸν ξαγορασωμεν. Διὰ τὸν
ανηψιον σας τον Λεοναρδο Περδικάρη, ὁ Παλαιωλόγος μᾶς εβεβαιώσεν,
πῶς δὲν ἦτον μέσα εἰς τὸ Ἀναπλῆ παρὰ ἦτον εἰς τὴν Μονομβασίαν· καὶ
αὐτὴ ἡ Μονομβασία ἐπαρὰδόθι μὲ βέρα καὶ ὄλους τοὺς Βενεκνάνους τοὺς
φ.208v 20 ἐδοκεν ὁλονων των/ἐλευθεριαν, καὶ τὸν Ρομέον, ὅση ἦτον μέσα εἰς το
Κάστρος, τοὺς ἡμπαρκάρησεν με ταῖς φαμελειαῖς τοὺς καὶ με τα ρουχα τοὺς
δίχως νὰ εἶναι πιραγμένη ἀπο τινὰν καὶ τοὺς ἐστειλαν εἰς τὴν Πόλιν, μὴ

δὲν ἡξενυρομεν δια πιαν αιτίαν. Αὐτα τρεχουν ἔως την σήμερον καὶ λογιάζω
 νὰ εἶναι και ο ἀνηπιός σας μέσα εις τους αὐτους καὶ θελωμεν εχει την ενίαν
 25 καὶ δια τον αυτον. Μὴν ἔχοντας αλον δια την ὥραν, ἡ αφερντηα σας θελετε
 εχει καθε ελευθερίαν καὶ δρασητε εις. Μενωμεν.

1715, Σεπτεβρίον 27 στὸ νέο, Σμύρνη.

Δουλος τις ἐντιμωτι σας,

[Σταμάτης] Γασπαρις.

22

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

... Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 15^τ).

[...] τῆς ἔγραφα δια τὸν ἀδελφούς της, πῶς ἔχομεν εἶδῃσιν δια τὸν
 σιὸρ Νικολὸν πῶς ἐξαγοράσθη διὰ ρεαλια 200 καὶ εὐρίσκεται εἰς τὸν
 δυστυχησμένον Μορέαν γυρεύοντας τὸν τρόπον νὰ ἀπεράσῃ. Ὁ Μηχάλης
 εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἀρμάδα τοῦ ἐχθροῦ ὁμοῦ μὲ ἄλλους πολλοὺς σκλάβους,
 5 ὅμως οὐδ' ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο μᾶς ἔγραψεν τίποτις καὶ ὅ,τι δηνηθοῦμεν, δὲν
 θέλομεν τοὺς λείπει. Βέβαια μεγάλον κακὸν καὶ ἐφρηδιον καὶ ἀνέλπιστον
 ἔγινεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ μάλιστα εἰς ἐκείνους ὅπου ἦτον εἰς τὸ Ἀνά-
 πλι — καὶ δόξα τῷ Θεῷ. Ἐλαβα γραφαῖς καὶ ἀπὸ τὸν ἀθθέντην τὸν γαμ-
 βρόν μας καὶ μοῦ γράφει πῶς, ἀκούοντας τέτοιαις ἀκαταστασίαις καὶ τὴν
 10 μεγάλην ὁρμὴν τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ εὐτυχίαν ὅπου ἔλαβαν διὰ τὰς ἁμαρτίας
 μας, δὲν ρισολβέρει νὰ ἔλθῃ ἐδῶ, ὥς ἐγράφετε, μόνον μᾶς συμβουλεύει νὰ
 ἔλθομεν ἄλλοι αὐτοῦ [...].

23

Γράφει ο Γ. Μέλος (Βενετία) στον Ανάργο Ψαρὸ (Ζάκυνθος).

3 Οκτώβρη 1715.

Αντίγραφο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 43^{τ-ν}).

[...] Μον γραφεις για τις ελευμοσινες οπου διδουσι εις τον Αγιον Γιορ-
 γιον για σκλαβους καὶ εροτιξα καὶ μου ειπασι πως κανι χρια να στιλις μια
 φεδε, πως ει μιτερα τις καὶ ο αδελφος τις ἐβρισκοντε σκλαβι εις σε τι τοπο
 καὶ να εινε υπογραμενι απο τον απισκοπο καὶ προεστους εις τον τοπο· καὶ
 5 ανισος καὶ εβρισκοντε καὶ παπαδες σκλαβι Φρανγγει ει αλι παπαδες να εινε
 εις τον τοπο, να λεσι τα ονοματα τον σκλαβον πως εσκλαβοθισαν εις το Ανα-
 πλι. Και λαβενοντας ετουτι τι φεδε θελο πασχυσι να τους καμουν ος δονκα-
 τα 100 πασα ανθρωπον, τα οπια δεν τα διδουσι ανισος και δεν εινε ελεφθε-
 ρομενι καὶ να ερχοντε να τα περνονσι εδο [...]. Για τα σολδια τον σκλα-
 10 βον οπου τις λεγο εινε δυσκολα, γιατι λεσι πως δεν εινε ασπρα για δαντα.
 Αβιζαρισε με για τα αδελφια μου ο,τι μαθες.

24

Γράφει ο Άγγελος Φοσκάρδης (Ζάκυνθος) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

12 Οχτώβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 421^τ).

[...] *Εἰ διστιχῆς τοὺς Αναπλιὸν καὶ ὁλονοὺ τοῦ Μορέος μὰς επα-
ραπύκρναν πολὰ καὶ εκλαύσμαι καὶ τὴν σκλαβιὰν τὸν ἀδελφιὸν τις, μὰ
εχαρίκαμαι στὴν ελευθερίαν τους, ἐπὶδὴ τοὺς εξαγόρασαν εἰ Λιγούριότες·⁶⁰
ὅς ἐμάθαιμαι, ὁ σιὸρ Νικολὸς ἐπέρασε εἰς τὴν Σμίρνη θελιμάτικὸς του καὶ
5 ὁ σιὸρ Μιχάλις εἰβρίσκεται εἰς τὸν Μορέα ἀπάνο, εἰς τὰ χοριά, ελεύθερος,
ἐπιδὴ δὲν στέκι σὲ ἕναν τόπον καὶ ἀπὸ ἐτοῦτο λογιάζομαι πὸς νὰ ἐφιγε ἀπὸ
τὴν σκλαβίαν [...].*

25

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

27 Νοέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 18^τ).

[...] *Δια τὸν γαμβρόν μας τὸν σιὸρ κόντε Περούλην [...], ἔχει
δικαίον νὰ μὴν μισευση ἀπὸ αὐτοῦ· καὶ ἔτζη ἐλογιάσα καὶ ἐγὼ τὸ περικουλον
ἐτούτου τοῦ νησιοῦ διὰ τὴν ὑπεριφανειαν ὅπου ἔλαβεν ὁ ἐχθρὸς εἰς ταῖς βι-
τοριους, ὅπου ἔκαμεν καὶ μνηατζάρον μὲ μεγάλαις ἐτοιμασίαις τὴν ἄνοιξιν
5 καὶ ἴσως κατεύη καὶ ἂ μπονόρα ἡ Ἀρμάδα του ὁμοίως καὶ τὰ κονοράρικα
εἰς τὸν Γκόλφο⁶¹ καὶ δια τοῦτο αποφασισα καὶ ἡμπαρκαρισα τὴν φαμε-
λειαν εἰς τὸ καράβι «Ντολφηνά» ὄντας καλὸν καὶ ὁ καπετάνιος φίλος μου
καὶ διδοντας ὁ Θεὸς κατενῶδιον ἐντοῦ σᾶς τοὺς ρεκουμαντάρω νὰ καμετε ὡς
καλοὶ ἐδικοὶ [...].*

26

Γράφει ο Άγγ. Φοσκάρδης (Ζάκυνθος) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

8 Δεκέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 423^τ).

[...] *Εἰ Μοραῖτες ἐπέρασαν ὅλι στὸν Μορέα καὶ φοβούμαι πὸς θέλι
τὸ μετανόσουν διὰ τὸν Ἀγαρινόν τες τιρανῆς. Μετάξια εἰβρίσκονται πολὰ
μα εἰ Τούρκι δὲν ἀφίνουν νὰ τὰ βγάνουν δηὰ τὴν Φραγγιά καὶ μὲ τὸ θέλι-
μα του θέλι γενὶ τίποτις ρεμέντο. Λάδια γίνονται ἐδὸ ὀλιγοστὰ καὶ ακριβὰ
5 καὶ εἰς τὸ παρὸν κορέρι ρεάλια 14¹/₂ εἰ βαρέλα. Παρακαλόσε νὰ μὲ ἀβιζα-
ρις δηὰ καμίαν νοβιτὰ αὐτοῦθεν δηὰ ρέγολά μας καὶ ὁ Θεὸς νὰ βοηθίσι τις
Χριστιανόσινες καὶ νὰ μὴν ξεσινεριστῇ τὲς αμαρτίες μας. Τῷ ἄσπρα τὸν με-
ταξιὸν ἂς στέκουν εἰς χεῖρες τις καὶ μὴν δόσις κανενοὺ τίποτις, ἂ δὲν λάβις
γραφὴν μου [...].*

27

Απόφαση του Συμβουλίου της Ελλ. Αδελφότητας Βενετίας για την εξαγορά αιχμαλώτων.

27 Φλεβάρη 1716.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., Capitolare IX (Reg. 196), φ. 18^v - 19^v).

Adi 27 Febraro 1715 S. N. M. V.

(6)

Ridoti l' illustrissimo signor Francesco Bon⁶² Guardian Grande et li signori Demetrio Glichì e Constantin Papà Governatori, Giorgio Draco Vicario, Antonio Pilio Scrivan Zen Sottovicario, Demetrio Colletti Sindaco et Lambro Maruci Sindico, tutti attuali come commissarii delli quondam quondam Massimilian Tronco, Epifanio Igumeno⁶³ per la metà del avanzo per il caso della cavanza di maestro in Attene giusta la di lui dispositione per eseguire quanto hanno ordinato in materia di riscato de schiavi e sufragio de poveri bisognosi et del quondam Bernardo Acris⁶⁴ in materia come sopra pero va parte che mandano li suddetti signori Guardian Grande, Banca e Sindici⁶⁵ che possino essi disporre per la suma di ducati 1000 cioè mille à conto della cassa Acris ducati 500, della cassa Tronco ducati 200 et della cassa Igumeno ducati 300 à favor di quelli che per cadauna ballotatione apparirà et in quelle sume stimerano proprie da esserli contistposte previe le fedi osia cozeti⁶⁶ della loro schiavitù da esser riconosciute per autentiche e dal danaro che sarà stato incassato da publici depositi di raggion delle suddette commissarie et cio per atrovarsi in estema necessità molti conazionali a causa della schiavifù soferta e che tuttavia diversi soffromo successa nella perdita del Regno di Morea per il che è di dovere soministrarli il possibile aiuto. ....no. 8.

Va per la parte de si no. 8, de no no. 0, cазze⁶⁷...et fù presa.

Va

† Scossi. Per il signor dottor Francesco Cortaci⁶⁸ per ducati ottanta...no. 80.
25 De si no. 5, de no no. 3, cазze.....

Va

Scossi. Per il signor Maggior Piero Querini per ducati sessanta...no. 60.
De si no. 6, de no no. 2, cазze.....e passò.

Va

30 Detto Per Chrissi figliola d' Allessio Verussi per ducati cento...no. 100.
De si no. 8, de no no. 0, cазze.....e passò.

Va

Havuti Per Stamati Galachi per ducati ottanta.....no. 80,
De si no. 8, de no no. 0, cазze.....e passò,

- 35 † *Detto Per Nicolò Conomo per ducati trenta.....no. 30.*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....
Scossi Per Nicolò Baltazi per ducati cinquanta.....no. 50.
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
Va
- 40 *Scossi Per Chiriaco Psarò⁶⁹ per ducati cinquanta.....no. 50.*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.
Va
- † *Detto Per Marula Danali e figliolo per ducati trenta cinque...no. 35.*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.
- 45 *Va*
Per il dottor Constantin Chiorello per ducati sessanta.....no. 60.
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.
Va
- † *Detto Per Mardizza moglie d'Anastasio Dendriti per ducati cento...no. 100.*
50 *De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.*
Va
- † *Detto Per Arsenio Bubuli per ducati cento..... no. 100*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.
Va
- 55 † *Detto Per Nicolò Polladan per ducati cento ..... no. 100*
De si no. 6, de nò no. 2, cazze.....
Va
- † *Detto Per Zanetto Armeni per ducati cento ..... no. 100.*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....
- 60 *A poveri bisognosi.*
Detto A don Peio Giorgio a condition di dono fece alla nostra veneranda
Scola del testamento Flangini⁷⁰ ducati vinti ..... no. 20
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
Detto A don Allesio Verissi ducati quindici.....no. 15.
65 *De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.*
Detto A don Michiel de Zuanne ducati dieci.....no. 10.
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
Detto A don Michiel Meseri ducati due e mezo.....no. 2 soldi 12.
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
- 70 *Detto A don Giacomo Zen ducati due e mezo.....no. 2 soldi 12.*
De si no. 6, de nò no. 1, cazze 1.....e passò.
Detto A famiglia Cognita al Guardian Grande ducati cinque....no. 5,
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
φ.19v *Francesco Bon Guardian Grande affermo./*

- 75 *Demetrio Glichi Governator affermo l' altrascritta parte.*
Costantino Pappà affermo come sopra.
Giorgio Dracco Vicario.
Antonio Piliς Scrivan.
Giacomo Zen Sottoscrivano.
- 80 *Demetrio Coletti Sindico.*
Lambro Maruci Sindico.

28

Γράμμα του Οικουμενικού Πατριάρχου Ιερεμία Γ'.

7 Απρίλη 1716.

Αντίγραφο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 108, φ. 160^γ).

Ἱερεμίας, ἐλέψθε Θεοῦ Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκου-
 μενικὸς Πατριάρχης.

- Οἱ τῷ καθ' ἡμᾶς πατριαρχικῷ οἰκουμενικῷ θρόνῳ ὑποκείμενοι ἱερώτα-
 5 τοι ἀρχιερεῖς καὶ ὑπέρτιμοι ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ καὶ συν-
 λειτουργοί, ἐντιμώτατοι κληρικοὶ ἐκάστης ἐπαρχίας, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς,
 δσιώτατοι ἱερομόναχοι, εὐγενέστατοι ἄρχοντες, χρησιμώτατοι πραγματευ-
 ται καὶ παραβοκύνιοι, ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν καὶ πρωτομαγίστορες τῶν ρου-
 φετίων καὶ λοιποὶ εὐλογημένοι Χριστιανοί, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς
 ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ, εὐχὴ δὲ καὶ εὐλο-
 10 γία καὶ συγχώρησις παρ' ἡμῶν. Δέξασθαι καὶ τὸν παρόντα χριστιανὸν Γεώρ-
 γιον Κάσνταγλην⁷² καὶ αὐτὸν ἐλεήσατε διὰ τὸν τοῦς ἐλεήμονας μακαρίζον-
 τα Κύριον. Ὡς γὰρ ἔγνωμεν, ἐδουλώθη ὁ ἄθλιος μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ
 καὶ ἔξι παίδας καὶ μόλις ἀπεκόπη ἡ τιμὴ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν διὰ γρόσια
 15 ἑξακόσια πεντήκοντα, ὑπὲρ ὧν ἔθετο ἐνέχυρον τὰ τέσσαρα αὐτοῦ τέκνα εἰς
 χεῖρας ἀλλοτρίων καὶ τρέχει εἰς τὸ ἔλεος ὑμῶν τῶν φιλελεημόνων Χριστια-
 νῶν. Τοίνυν ἀποδεχόμενοι αὐτὸν ἰλέως καὶ εὐμενεῖς συνδράμετε καὶ βοηθή-
 σατο αὐτῷ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ ἐλεημοσύνην ἐπίδοτε κατὰ δύναμιν καὶ ἀγα-
 θὴν προαίρεσιν, ἵνα δι' αὐτῆς οὗτος μὲν ὁ ἄθλιος δυνηθῇ λυτρωθῆναι τῆς δου-
 λείας μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τάλαιπῶρων αὐτοῦ τέκνων, ὑμεῖς δὲ τὸν
 20 ἄξιον μισθὸν ἔξοιτε παρὰ Θεοῦ μυριοπλάσιον, οὗ ἢ χάρις καὶ τὸ ἅπειρον
 ἔλεος καὶ ἡ εὐχὴ καὶ ἡ εὐλογία τῆς ἡμῶν μετριότητος εἴη μεθ' ὑμῶν. ἀψίς',
 ἐν μηνὶ Ἀπριλλίῳ 7, ἡνδικτιῶνος 9ω .

Διονησις Αγραβαρῆς μαρτηρὸς πὸς ἦνε το ἦσον καὶ ομοιο.

Ἰωάννης Καντζελέρης μαρτυρῶ τῷ ὕσων καὶ ὁμιον.

29

Επιτροπική που ο Γεώργιος Κάσδαγλης κάνει του Γ. Μέλου (Βενετία),

22 Απρίλη 1717.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 108, φ. 162r-v).

In Dei aeterni nomine Amen. Anno ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi millesimo septiagesimo decimo septimo, indictione X^a die vero jovis vigesima secunda mensis Aprilis.

Il signor Giorgio Casdagli da Romania quondam Margariti spon-
5 taneamente hà creato e costituito suo legitimo procuratore et comesso
il signor Zorzi Antonio Melo mercante in questa città benche absent
mà come fasse presente à poter à nome di detto costituente e sua famiglia
che s' attrova schiava in man de Turchi compatir et riccorer al Magistrato
degli eccellentissimi signori Proveditori sopra Hospedali, Rescato de
10 schiavi et in ogni altro eccellentissimo Magistrato e Colleggio et etiam à
poter ricorrer in qualunque scola d' ogni chiesa di questa città et in ogni
altro luoco pio per impetrar et ottener che sia bollottata ogni summa e
quantità di denari per il rescato d' esso costituente e sua famiglia potendo
φ.162^v detto signor procuratore comparire/ ove occorerà per presentar suppliche,
15 far ogni istanza, levar mandati, farli bollottar, scoder li medesimi, far
le debite ricevute di quanto scoderà et operare circa premissa tutto cio che
sarà bisognevole come se detto costituente personalmente fosse presente,
sestituire uno o più procuratori con le sudette ovvero limitate autorità
et revocarli una e più volte promettendo. Rogans.

20 Actum venetiis, in scrittoria di mè nodaro posta in Piazza di San
Marco. Presenti il signor Francesco Ferrara quondam sior capetan An-
drea, et il sior Zuane Stavroforo quondam Daniel da Romania, testimonii.
Ego Emilius Velano ⁷³ civis originis ac publicus venetiari notarius quon-
dam Don Francisci pariter Venetiari notarii pro fide rogatus subscripsi
25 et signavi.

30

Βεβαίωση του Ιάκωβου Καλογερά (Κέρκυρα) για την εξαγορά του Μ. Μέλου και Ν. Μπαλτατζή.

20 Απρίλη 1716.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 145, φ. 214r-v).

1716 adi 22 Aprile S.N. Prestata dal signor Anargo Psaro per
haver coppia simile auttentica e valersene ove con esserle poi la presente
restituita.

†1716 Απριλίου 20 εις το παλεό. Κορφούς. Με το παρόν πιό πιστίν

- 5 βεβαν καὶ ἀλιθινὴν ἐγὼ ο καποθεν γεγραμμένος οτὶ ὄντας σκλαβος του Τζα-
 νουμ Χοτζα καπεταν πασὰ μεσα εἰς το παραβὶ του, ἐκὶ τοτες εβρίσκοντου-
 σαν μαζί μου, καὶ ο σιὸρ Μιχαλὶς Μελος, σιὸρ Νικόλδς Μπαλτατζὶς καὶ
 σιὸρ Νικόλδς Βαρλάμος, σκλαβὶ καὶ ἀντὶ τοῦ ἰδίου ἀφεντός, ἡ οπιὶ ἀποκο-
 πίσαν διὰ ρεαλία χίλλια ἡ τρεῖς μαζί, ἐνγιόντας ενας τον ἀλονε, ἡγουν πιετζὶ
 10 σίμονυλ ἐτ ἰνσολιτουμ καὶ ἐτζὶ ἡποσχεθὶ ευχαρίστιμενος ο ἀνοθεν Βαρλάμος
 να παγὶ οξο εἰς τὴν Τζακονία⁷⁴ να φερὶ τον τριὸν τὴν ξεσκλαβουσίν, ἰσε
 διοριαν ἡμερες πεντε καὶ μὴν φερνοντας τίνε να πλῖρονι, ἰς ὅσον κερὸν ἡθελε
 καμὶ να τὴν φερὶ, τὴν καθε ἡμεραν ρεαλία δεκα νο. 10 μίνεσκοντας πιετζὶ
 διὰ τὴν αὐτόν, ὅς ἀνοθεν ἡ ἀλλι διο, ἡγουν σιὸρ Μελος καὶ Μπαλτατζὶς.
 15 Ὁμος πῖνεναμενος ὁ αὐτός δὲν ἐγίρισε πλεα πῖσο μονον ἐστὶλε ριάλια τρα-
 κοσία τριάντα τρία καὶ γαζετες τριάντα τρεῖς νο. ριάλια 333 γαζέτες 33 καὶ
 διὰ τουτο ὁ ἡρίμενος καπῖταν πασιὰς ἐθίμοθὶ καὶ τους ἐστὶλε εἰς το κατερ-
 γο καὶ ἐλαμναν το κουπὶ στελνοντας ὁρδινῖες εἰς τα χορῖα διὰ να του φερουν
 τα ἐπὶλίπα ἀσπρα, τα οπία του τα ἴφεραν ἐπὶτα ἡμερες ἐξίντα καὶ διὰ του-
 20 το τους ἐγίρεβὶ τον αὐτόν Μελου καὶ Μπαλτατζὶ ρεαλία ἐξακοσία κατὰ
 τὴν ὑποσχεσὶν τους ὅς ἀνοθεν καὶ με μεγάλες καὶ πολλὰς παρακαλεσες τους
 ἐπὶρε μονον τρακοσία νο. 300, τα οπία ἐμετρίσε ο Μιχαλὶς Μελος. Ταῦτα
 παντα βεβεονο διὰ ἀλιθίνα οτὶ ἡμον ἰσε ὅλα μαζί με τους αὐτους σκλαβους
 καὶ τον ἰδίου ἀφεντός. Τιν παρον τὴν ἀφῖνο του σιὸς Μελου καὶ Μπαλ-
 25 τατζὶ διὰ να χρίαστοὺν ἀπο αὐτὴν εἰς κερὸν χρίας τους ἐναντίον του Βαρ-
 λαμου καὶ ὑπογραφο τὴν ἀλιθίαν μεθ' ὅρκου μου.

Giacomo Calogerà affermo quanto di sopra./

- φ.214^v *Noi, Antonio Loredan per la Serenissima Repubblica di Venetia,
 Proweditor Generale Inquisitor dell' Isolle, ovunque atestiamo essere di
 30 proprio pegno del signor Giacomo Calogerà la sopra espessa sua soto-
 scritione com' egli stesso l' atesta e però qui et in ogni luoco, se gli può
 prestar piena et indubitata fede.*

Corfù, li primo Maggio 1716 S.N.

Zuanne Zucato, segretario.

35

Nicolò Leppeguoti, copista.

*Noi, Iseppo Barbaro, Bailo di Corfù e sua jurisditione. A qualun-
 que attestiamo esser il sopradetto don Nicolò Lepeguoti tale quale si e
 sottoscritto e però qui et in ogni altro luxo se le potrà prestar piena cre-
 dultà.*

40

Corfù, li 21 Settembre 1716 S.V.

Iseppo Barbaro, bailo.

Giovanni Andrea Cichini vicecancelliere [λέξη δυσανάγνωστη].

31

Βεβαιωτικό του ιερομόναχου Μακάριου (Σμύρνη) για την Κασάνδρα Θωμά σταλμένο στο Δημ. Περούλη (Βενετία).

20 Νοέμβρη 1717.

Πρωτότυπο (A.S.V—Grande Fraterna di S. Antonin, Archivio, privato Peruli, busta 10, s.n.).

1717 εν μηνί Νοεμβρίου 20 π.λ., εις Σμύρνη.

- Δια τῆς παροῦσης φαίδαις κάνω βαιβέαν ἐγὼ ὁ ὑποκάτοθεν ὑπογεγραμμένος Μακάριος ἱερομόναχος, ἐφνμέριος τῆς ποτὲ Πανάγιας Βαττοπαιδίου ⁷⁵ τοῦ δυστυχεστάτου Ναυπλίου, ὅτι ἡ Κασάντρα, θυγάτηρ τοῦ Λεονάρδου
- 5 Θωμά, ἀθηναῖον, γεννημένη εἰς τὸ Ἀνάπλι, ἐτῶν 13, ἐβαπτύσθη ἀπὸ ἐμένα ρωμαϊκᾶ κατὰ τὸ ἔθος τῆς Ἀνατωλικῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς 1704. Ἡ σαντωλά της ἦτον ἡ σιώρα Σταματέλα, θυγάτηρ τοῦ ποτὲ Ἀστρῆ καὶ γυνὴ τοῦ ὑφιλοτάτου αὐθεντὸς Μπαδωὲρ ἐκ τῶν Ἑνεττῶν· ἡ ὁποία Κασάνδρα εὐρύσκεται καὶ εἶναι σήμερον παρθένος καὶ δυστυχεῖς ἀπὸ τὴν σκλαβία τοῦ
- 10 Ναυπλίου, καὶ δὲν ἔχει τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν κυβέρνησιν τῆς πανδρίας της, διὰ τὴν ὁποίαν ἐβραίθη ἓνας χριστιανὸς καὶ τὴν ζυτὰ διὰ γυνή του νόμιμον ζυτοντας διὰ πρόκαν της φλορία 100. Ὅθεν, προστρέχει εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐλεῖμοσην, ὅπου γίνεταί πάντοτε διὰ ταῖς πτωχαῖς εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον τὸν ρωμαϊκὸν κατὰ τὴν σηνίθιαν, παρακαλόντας διὰ ἀγάπην τοῦ
- 15 Ἐσταυρωμένου Χριστοῦ νὰ εἶναι κυβερνημένι εἰς ἐτοῦτην τὴν μεγάλην χροίαν, ἐπιδὴ καὶ νὰ ἐβρύσκαται εἰς τὰ περικόλα τῆς Τουρκίας. Ὅθεν διὰ βαιβέσσην τῆς ἀληθείας ὑπογράφω μεθ' ὥρκου τὴν παρὸν ἰδιοχείρους καὶ ὑπὸ μαρτυρίαν τῶν ὑποκάτοθεν ὑπογεγραμμένων ἀξιοπίστων μαρτυρῶν εἰς τὴν ἀσφαλαϊάν της.
- 20 Μακάριος ἱερομόναχος, ὃς ἀναπλιώτης καὶ ποτὲ ἐφνμέριος Βατοπεδίου, βεβαιῶνω.
- † Παναγιώτης ἱερεὺς μαρτυρῶ τα ἄνωθεν μεθ' ὀρίου ὃς ναυπλιώτης.
† Μηχάλης Μέλος, μαρτηρο μεθ' ὀρκου.
† Ἰωάννης ὁ κοιτηκὸς, ὁ ποτε κατηκὸς εἰς το Ἀνάπλη καὶ ἐφνμεριος
- 15 τοῦ Ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαρτηρὸ μεθ' ὀρκου.
† Βασίλης Κυκαλιότης, μαρτηρω μεθ' ὥρκου μου ως ἀναπλιότης.
† Θεοδόσιος Κακούρης, μαρτηρῶ μαιθ' ὥρκου ὃς ποταὶ ναυπλιότης.
† Ἰωάννης Πανάρετος, ναυπλιότης, μαρτιρῶ μεθ' ὀρκου.

32

Γράφει ὁ Μιχάλης Μισαραλιώτης (Αθήνα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

19 Μάη 1717.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 145, φ. 94r),

Εὐγενῇ κὲ ἀκρηβε μου ἀφθέντη, κονμπαρε σιὸρ Γεοργακη, δουλῇ-

κός τὴν μπρόσκηνο· τα ἀδελφά μου ὁμως πιουν· ἡ μητέρα μου καὶ ἡ φαμε-
 λία μου ἀκρηβος σὲ χαιρετοῦνε.

- Ἔρχομε με τὴν μπαρον ἐγὼ ὦ διστυχεῖς καὶ εκμαλοτως ὦμον με τὰ
 5 ἀδελφά μου ναν τὴν ἐπερηκαλεσο — να σοῦ δοσι ὁ αφθέντης ὁ Θεὸς τῷ
 ἡτῇ ἐπιθυμης — μίαν φέδε στέλνο εὐτοῦ μεσα τοῦ σιὸρ Νηκωλον Ταρονητη
 ιπόγεργράμενη μεθ' ὁρκου, πος ἡς τον γγερων ὅπου επιρανε τῷ Αναπλη ἡ
 Τουρκη, ὠντας τῷ ἱχανε αποκλησμενο, ἐδάνησα καὶ ἐγὼ τον μπρένκηπε
 ρυάλλη διακοσια πῶ. 200, ὅς καθος καὶ ἄλλη ἐδοσανε ἐκηνες ταῖς ὁρες. Τόρα
 10 ἐρχομε με τὴν μπαρον, ἀφθέντη κουμπаре, να συχορεθῶ προτον μὲν ἡ συχο-
 ρεμενη ἡ μητέρα της, ὅπου μας ἱχε ὅσαν γνησια της πεδια, δευτερον να ἔχει
 τὴν αγιαν Παραδισον ὁ σεχορεμενος ὁ ἀδελφός της κε τρυτον παρακαλο
 των αφθέντη τον Θεον να συναβληζεται ἡ ψυχὴ της συχορεμενης της φαμε-
 λια σου ἐν σκηνης δικέον, να προσπαθυσεται εὐτον μεσα με τὴν σιὸρ Νηκο-
 15 λο Ταρόνητη, τον ἀπιου του γράφο καὶ ἐκηνὸν τα ἡδία σέντροφεβοντας του
 κε τὴν φέδε κα νε καμεται — δια ὄνομα Θεου — ὅτῃ εἰ χρῆα μας εἶνε τῶσι
 μεγάλῃ, ὅπου δεν ἡμπορο τῇ νὰν της γραφο, ὡπου καθυμαιρούσιον μας εσφυ-
 κουνε ἡ Ἀγαρηνη δια το χρεος κε μὴν λογηάσις σε τῇ στάτο ἐβρήσκωμα-
 στε, ὅπου ημαστενε σε μὴαν φτοχηα ακρα· κε το περησοτερον ἐπουλήσε καὶ
 20 τα ηποστατηκα του ὁ πατερὰς μου καὶ ημαστενε γυνὴ κε τετράχιλησμένη,
 μονὸν ὁ Θεὸς να μας δοση καλο τελος. Ὁ ἀδελφός μου, ὁ παπάς, ἀκρηβος
 σὲ εὐχεται, ὁ ὡπιος ἐβρήσκειται ἀκομα ἡς τὴν Ενο,⁷⁶ ὅτῃ ὁ ἀρχύερας του
 νὴν τόπου των ἔχῃ εξαγοράζμενο κε τὸνε κρατῇ εὐς τὴν ὄρα ἐκῇ, ὁ ὅπιος
 θέλλῃ παρήκαλῃ τὸν αφθέντη τὸν Θεον, ὅσαν ἀμάρτολος ιερέας, δια τὴν ἡγήαν
 25 τῆς αφθεντηα σου καὶ ἡς μνημόσινον τον γήγειον σου σε παρακαλουμεν — να
 ζῇ ὁ αφθέντης ὁ κουμπарος — να ἔχῃ τὴν ἀποκρησιν σου με ἔπρωτο. Κε ἐγὼ
 ὡ ἐκμαλοτως Πανάγηοτης Μησαραληστης δουληκος τὴν μπρόσκηνο· σε
 παράκαλο πολλα δια ἀγαπιν Θεου να κάμῃς το ψιχείκο να τυραξῇς εὐτον με-
 σα ἂν ἡνε κανενα ἡνπιεγο να μου γραψῇς να σικόθο να ἔλθο — να σιχόρεθῶ
 30 ἡ κира μου — ὅτῃ εἶδο ἡς τὴν Τούρκαη δεν ἡμπορο να κάμῃ καὶ παρακαλο
 τον αφθεντη των Θεον ναν τῆς δοσι το ἡτῇ επιθυμης, ὅτῃ ἐγὼ ἀπο τὴν ἀρχὴν
 στο σπιτῇ σας εμαιγαλοσα κε ἐδουλεψα καὶ παλε να μου δοσι ὁ Θεὸς τὴν
 χαρὴν να δουλεψῶ κε τὴν αφθεντηα σου. Ὡχῶ αλο, ὦ δε Θεὸς βοηθος. 1717
 Μαρον 19, Ἀθήνα.

<Με ἄλλο χέρι>.

- 35 Εγὼ Διμιτριος ὁ Διμακίς ακριβος τὴν χαιρετο ζῆτοντας καὶ σηνμπα-
 θῶ, ὅτι δεν ἡχα καιρο ναν της γραφο, διατῇ ετοῦτιν τὴν ὄρα ἀριβαρισα καὶ
 με δέφτερο θελο καμὶ το χρεος μου ναν της γραφο ἡς πλατος· καὶ διὰ τὴν
 ἡποθεσι, εἶδο δεν ἡνε καμὶαν ἡδισῇ καὶ σε ἀναγγαζῶ να μιν λυψῇς, μονον να
 τεληοσης τὴν ἡποθεσι, ὅτῃ ἡνε πολλα καλα,

<Υστερόγραφο>

40   Να μας αποκριθης ακομα, αφθεντη κουμπаре, σε τη τοπο εβρησκειται
ο Δεσποτης ο Χρηστοφορος, ωτη μου θελη φλορηα πανηντα· του τα εδοσα
την γγερον οντας ηθελε να γενη Δεσποτης.

Δούλος παράμικρος και ηποχρεος,
Μιχαλης Μησαραληοτης.

33

Γράφει ο Ράλλης Νοταράς (Τρίκαλα Κορινθίας) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

7 Μάη 1720.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 146, φ. 213r).

Κοπια τις γραφис γραμενι 1720 Μαιον 7, Τρίκαλα, δια τιν Βενετια
του σιόρ Γιοργάκι Αντονιο Μελο.

Απο πολιν τζερον ιχαμε γνομι να σου γραφομε καί να σου στιλομε τιν
μπαρον γραφιν, αμα ακαρτερουσαμε να ιδουμε τους τζαιρους καί τα σιμβαν-
5   τα, πος εχανε να καταστιθουν· καί τορα, βλεποντας πος ολι ι τζαιρι εσιστα-
ριστηκανε και πλεα φουρτουνα δεν εχομε, με θελιμα Θεου ερχομεσταν ναν
τιν μπερικαλεσομε — να ζι ο αφεντις — εμис εχοντας γνομιν, οτι να αρχι-
νομε το νεγοκιο του μεταξιου, ος καθος τυχενι και να ιμπορουμε να εχομε
διαφορον τοσον εμис οσαν καί ι αφεντια σου, θελις μας εστιλις εος ριαλια
10   χιλια πεντακοσια, τα οπια σε αφινομε νικοκιρι, εαν θελις να μας τα δοσις
με το διαφορον τους α ραγγιον τον μπραματεφταδον, τα οπια να ινε εξοχος
απο εκινα απου θαιλις να στιλις του αδελφου σου του σιόρ Μιχαλι καί
τιν επαρακαλουμε ναν τα εχομε με προτι οκαζιον, δια να ιμπορουμε ναν τα
καμαμε τοσον μεταξι εφετος καί ολπιζομε ις τον αφεντι τον Θεον οτι θελις
15   εφχαριστηθή. Ταφτα με το παρον, ο δε Κιριος βοιθος στις. Καί, αν μας τα
στιλις, να ινε σιγονοραρισμένα τοσον οντας ελθουνε οσαν καί οντας τα στιλομε.

Δουλος παραμικρος της αφεντηα σου κι ηγαπημενος της αδελφος,

Μιχαλης Μελος.

Δουλος παραμικρός, Ράλις Νοταράς.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

1. Η οικογένεια Μέλου έχει τις ρίζες - της στη Θήβα (βλ. Ευτυχίας Δ. Λιάτα, «Ο Γεράσιμος Θηβών (1722 - 1734) και έπειτα Π. Πατρών (1734 - 1759) και η ανακαίνιση του μητροπολιτικού ναού της Θήβας». *Θησαυρίσματα* 12 (1975) 156, 164 στ. 18 - 20)· απο κεί πέρασε στην Αθήνα για να καταλήξει στ' Ανάπλι γύρω στα τέλη του 17ου αιώνα. Ο Νικολός Μέλος, ο δεύτερος απο τα τρία αδέρφια, έμπορος εγκατεστημένος στ' Ανάπλι, έχει εμπορικές δεσοληψίες κυρίως με τη Βενετία. Με της πόλης την κατάληψη πιάνεται αιχμάλωτος και σκοτώνεται απο τους Τούρκους (βλ. έγγρ. 21)· για το Ν. Μέλο γίνεται λόγος και στα έγγραφα 2, 3, 4, 5, 6, 7, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22.

2. Ο Αρτινός Αντρέας Κοθώνης μαζί με τους δυό αδερφούς - του, Θεοχάρη και Παύλο, έχουν απο χρόνια εγκατασταθεί στη Βενετία και ασχολούνται με το εμπόριο. Η αδερφή - τους, Ελένη, παντρεύεται το Νικολό Σάρο στα 1669· το προικοσύμφωνο του γάμου - τους βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Αρχειοδικικά ανάλεκτα». *Αθηναϊκά* 45 (1970) 4 - 6.

3. Για την πλούσια γιαννιώτικη οικογένεια Σάρου και την εμπορική - της δραστηριότητα βλ. Βασίλη Κρεμμυδά, «Ιστορία του ελληνικού εμπορικού οίκου της Βενετίας Σελέκη και Σάρου». *Θησαυρίσματα* 12 (1975)· 171 - 199, εκεί υπάρχει και όλη η σχετική βιβλιογραφία.

4. Ο Γ.Α. Μέλος, μεγαλύτερος αδερφός του Νικολού και του Μιχάλη (γι' αυτόν βλέπε παρακάτω σημ. 5) ήταν για χρόνια εγκατεστημένος στην Ισπανία κι ασκούσε το εμπόριο· τον Αύγουστο του 1712 φτάνει στη Βενετία (βλ. E. I. B. — Παλ. Αρχ. Reg. 183, φ. 3r), όπου διαμένει μόνιμα ως το 1732 κι εδώ μεταφέρει την έδρα της εμπορικής - του δράσης. Η διαθήκη - του μεταφρασμένη στα ελληνικά δημοσιεύεται απο τον Κ. Δ. Μέρτζιο, «Ο Μικρός Έλληνομνήμων, τεύχος 2ο, Ίωάννινα 1960, σ. 100 - 105. Ειδήσεις για το ίδιο πρόσωπο βλ. Κ. Ντόκου, «Μία υπόθεση πειρατείας κατά τόν 17ον αιώνα (1672 - 1680)». *Θησαυρίσματα* 2 (1963) 36 - 62. Δημητρίου Χ. Γκόφα, «Έλληνικαί εξαγωγαί κατά τας αρχάς του 18ου αιώνος κατ' ανέκδοτον εμπορικὴν ἀλληλογραφίαν». *Επιθεώρησις Ἑμπορικοῦ Δικαίου* 24 (1973) 316 - 334. Ευτ. Δ. Λιάτα, δ. π. Το Γ. Μέλο συναντάμε και στα έγγραφα 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 29, 32, 33.

5. Ο Μιχάλης Μέλος είναι ο νεότερος αδερφός του Γιωργάκη και του Νικολού· μένει μαζί με το Νικολό στ' Ανάπλι κι ασχολείται ευκαιριακά με το εμπόριο. Με την πτώση της πόλης στους Τούρκους (1715) πιάνεται σκλάβος, μεταφέρεται στη Σμύρνη και αργότερα εξαγοράζεται απο τον αδερφό - του Γιωργάκη. Ύστερα απο του Νικολού το θάνατο συνεχίζει αυτός το εμπόριο - τους με τη Βενετία. Στα τελευταία χρόνια της ζωής - του τον βρίσκουμε καλόμερο σε διάφορα μοναστήρια της Αχαιάς δίχως όμως να έχει πάψει περιοδικά να ασκεί και το εμπόριο. Άγνωστη είναι η χρονολογία θανάτου - του. Τό Μ. Μέλο απαντάμε και στα έγγραφα 4, 5, 7, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 30, 31, 33.

6. Είναι ο Βενετός βάιλος στην Κωνσταντινούπολη Andrea Memmo. βλ. εισαγ. σ. 105.

7. Ο 'Αγγελος Φοσκάρδης, απο ζακυνθινή οικογένεια ευγενών, πήρε μέρος στο δεύτερο βενετοτουρκικό πόλεμο στο Μοριά και ανδραγάθησε· βλ. Λεων. Χ. Ζώη, Λεξικόν ιστορικόν και λαογραφικόν Ζακύνθου, τ. 2, 'Αθήνα² 1963, σ. 692. Ο Φοσκάρδης είναι μαζί με τον Πέτρο Βενετάντο (βλ. σημ. 8) οι εμπορικοί ανταποκριτές του Γ. Μέλου στη Ζάκυνθο. Βλ. και έγγραφο 24, 26.

8. Ο Λ. Χ. Ζώης, ό. π., σ. 85 υποστηρίζει κρητική καταγωγή της οικογένειας Βενετάντου· απαντάται και στο έγγραφο 17.

9. Στη Βενετία, αυτός που ήθελε να ασφαλίσει ένα καράβι ή το εμπόρευσμά - του, έκανε το συμφωνητικό με τους ασφαλιστές μέσω των μεσιτών - τους, που είχαν τα γραφεία - τους στο Ριάλτο, στην calle που απ' αυτούς πήρε τ' όνομα calle della Scurtà. Βλ. M a r c o F e r r o, Digionario del diritto commune veneto, Βενετία 1778, τ. II, σ. 33.

10. Η μαρτσιλιάνα (ιταλ. marciliana) είναι τύπος εμπορικού βενετσιάνικου καραβιού με 4 κατάρτια, γνωστό ήδη απο τον 7ο αιώνα. Με τα καράβια αυτά δέν έκαναν ταξίδια μακρύτερα απο το Αιγαίο και τα νερά της Σικελίας· βλ. A l a t h e a W i e l, The navy of Venice, Λονδίνο 1910, σ. 334. M o n s. S a v e r i e n, Dizionario istorico, teorico, e pratico di marina, Βενετία 1769, σ. 314.

11. Οι Καπετανάκηδες είναι μεγάλη αρχοντική οικογένεια της Αθήνας· στα τέλη του 17ου αιώνα πολλά μέλη - της πέρασαν στην Ιταλία κι εγκαταστάθηκαν κυρίως στη Βενετία, όπου διακρίθηκαν σαν έμποροι· βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «'Η άθηναϊκή οικογένεια Καπετανάκη». 'Αθηναϊκά 40 (1968) 1 - 4. Ο Λεονάρδος Καπετανάκης διατέλεσε και πρόεδρος της Ελληνικής Αδελφότητας στη Βενετία· βλ. 'Ιωάννου Βελούδου, 'Ελλήνων 'Ορθοδόξων άποικία έν Βενετία, Βενετία² 1893, σ. 188. Το Λεονάρδο Καπετανάκη συναντάμε και στο έγγραφο 8.

12. Ο Αθηναίος Ιωάννης Μάκολας μαζί με τ' αδέρφια - του, Γεώργιο και Νικολό, είχαν τον τίτλο του κόμη με όλα - του τα προνόμια. Η οικογένεια εγκαταλείποντας την Αθήνα πέρασε πρώτα στην Αχαΐα για να εγκατασταθεί αργότερα στη Ζάκυνθο και μέλη - της στη Βενετία· βλ. Λ. Χ. Ζώη, ό. π., σ. 382, όπου και η σχετική βιβλιογραφία. E r n e s t o C o r s i n i - G a e t a n o Z a m p a r o, Documenti e genealogia della famiglia Macola, conti di Gomostò e Mortesa (Nozze Ballavistis - Macola), Πάντοβα 1923. Ο Ιωάννης Μάκολας στα 1700 ήταν πρόεδρος τής Ελληνικής Αδελφότητας Βενετίας· βλ. 'Ιωάν. Βελούδου, ό. π., σ. 188.

13. Με τα ονόματα, Αλιγούρνα, Λιγούρνα και Λιγουρνά, συναντάται συχνά σε παλιά κείμενα το Λοβόρνο, πόλη της Ιταλίας στην περιοχή της Τοσκάνης. Τό λιμάνι - του, δεύτερο σε σπουδαιότητα για την Ιταλία ύστερα απο το λιμάνι της Βενετίας, απο το τέλος του 19ου αιώνα άρχισε να παρακμάζει. Στο Λιβόρνο είχε δημιουργηθεί σημαντική ελληνική παροικία, για την οποία βλ., Νικολάου Β. Τωμάδακη, «Ναοί και θεσμοί τής 'Ελληνικής Κοινότητας του Λιβόρνο». ΕΕΒΣ 16 (1940) 81 - 127, όπου και η σχετική βιβλιογραφία· ας προστεθεί το έργο, *Cenni storici della nazionale chiesa greco - cattolica di Livorno*, Λιβόρνο 1856.

Ο Ιωάννης Μαντέλος είναι ο εμπορικός πράκτορας του Γ. Μέλου στην Πάτρα. Ο Λ. Ζώης αναφέρει ηπειρώτικη καταγωγή της οικογένειας· βλ. Λ. Χ. Ζώη, ό. π., σ. 390.

15. Επειδή Αρμάδα ονόμαζαν και τον τούρκικο στόλο, εδώ με τα «δικά - μας» διευκρινίζεται πως πρόκειται για τα βενετσάνικα καράβια.

16. Δηλαδή με το παλιό (ιουλιανό) ημερολόγιο· με το νέο (γρηγοριανό) η 2 Φλεβάρη θα ήταν η 13 του ίδιου μήνα.

17. Ο Ράλλης Νοταράς, Κορίνθιος, και ο Νικολός Μέλος είχαν ιδρύσει εμπορική εταιρεία· ύστερα απο το θάνατο του Νικολού, ο Νοταράς συνεχίζει μόνος-του τις εμπορικές συναλλαγές με το Γ. Μέλο στη Βενετία καθώς και με άλλους εμπόρους στον ελληνικό χώρο κι έξω απ' αυτόν. Για τους Νοταράδες απο τη βυζαντινή εποχή μέχρι την ελληνική επανάσταση βλ. Σταύρου Α. Κουτίβα, Οί Νοταράδες στην ύπηρεσία του Έθνους και της Εκκλησίας, Αθήνα 1968, Απαντάται και στα έγγραφα 18, 33.

18. Η ψιλή λίβρα (*libbra sottile*), ίση με 326 γραμμάρια, ήταν μονάδα βάρους, που οι Βενετοί έμποροι χρησιμοποιούσαν κυρίως για το ζύγισμα του μεταξιού σε μικρές ποσότητες· για τις μεγαλύτερες ποσότητες μεταχειρίζονταν τη χοντρή λίβρα (*libbra grossa*) ίση με 762 γραμμάρια. Βλ. Antonio Menizzi, *Dei pesi dello stato veneto con ragguagli di alcuni pesi esteri*, Βενετία 1791, σ. 24, 26, 30. Bruno Caizzi, *Industria, Commercio e Banca in Lombardia nel XVIII secolo*, Μιλάνο 1968, σ. 1.

19. Η ουγγιά (ιταλ. *oncia*) είναι μονάδα βάρους ίση με 29,3 γραμμάρια και χρησιμοποιείται για τη μέτρηση πολύτιμων μετάλλων· βλ. Bruno Caizzi, ό.π.

20, Πρβλ. σημ. 50.

21. Ο Παντελής Λιγνός, έμπορος εγκατεστημένος στο Ραχίτι, δέχεται κι αποστέλνει εμπορεύματα σε διάφορες πόλεις της Ιταλίας, κυρίως όμως στη Βενετία.

22. Ραχίτι ή Ρωσέτη ή Ρωζέτη, είναι πόλη της Αιγύπτου χτισμένη στο στόμιο του δυτικού βραχίονα του Νείλου. Παλιά ήταν ονομαστό λιμάνι, απ' όπου εξαγονταν τα προϊόντα του Δέλτα· βλ. P. Masson, *Histoire du commerce dans le Levant au XVII siècle*, Παρίσι 1897, σ. 406 - 407,

23. Για την ηπειρωτικής καταγωγής οικογένεια Μαρούτζη βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Τὸ ἐν Βενετίᾳ Ἡπειρωτικὸν Ἀρχεῖον». *Ἡπειρωτικά Χρονικά* 11 (1936) 152 - 186.

24. Άλλο όνομα της Κέρκυρας.

25. Νέο Κάστρο ή Νιόκαστρο ή Ναβαρίνο, ονομάζεται η Πύλος, πόλη του Μοριά στη Μεσσηνία.

26. Έτσι αποκαλούσαν το Δόγη της Βενετίας. Αυτή την εποχή Δόγης είναι ο Ιωάννης Β' Κορνέρ, που κάτεχε το δουκικό αξίωμα απο το 1709 ως τὸ 1722. Βλ. Andrea Dama Mosto, *I Dogi di Venezia*, Μιλάνο 1966, σ. 563 - 570. Βλ. καί έγγρ. 20.

27. Ο «ημπερατόρος» είναι ο αυτοκράτορας Κάρολος ΣΤ' της Αυστρίας· βλ. και εισαγ. σ. 108, 110 και έγγρ. 20.

28. Ο Μπερνάρδος είναι αδερφός του Νικολού, Ιωάννη και Γεωργίου Μάκολα· απαντάται και στα έγγραφα 13, 16, 17, 20, 22, 25. Πρβλ. και σημ. 12.

29. Πρβλ. σημ. 11.

30. Αρχοντική οικογένεια Αθηναίων που μέλη-της είχαν τον τίτλο του κόμη. Εδώ γίνεται λόγος για το Δημήτρη Περούλη του Σπυρίδωνα· γενικά για τους Περούληδες βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Εμπορική αλληλογραφία εκ Θεσσαλονίκης (1742 - 1752). *Μακεδονικά* 7 (1966) 94 - 147. Του ίδιου, «Οί Αθηναίοι Περούληδες ἐν Βενετίᾳ». *Ἀθηναϊκά* 41 (1968) 1 - 8. Πρβλ. καί Ἀπόστ. Ε. Βακαλόπουλου, *Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ*, τ. 4, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 57.

31. Είναι η Κάρια Μαντέλου, γυναίκα του Μπερνάρδου Μάκολα· βλ. Ernesto Corsini - Gaetano Zamparo, ό. π., τον πίνακα στο τέλος του φυλλαδίου.

32. Πρόκειται για την Candida Tiepolo του Lorenzo, που στα 1701 παντρεύτηκε το Marco Priuli του Giovanni. Ο Μ. Priuli εκλέχτηκε rettore της Αχαΐας το 1710. Βλ. M. Barboro, Arbori de' Patritii veneti, t. VI, Βενετία 1743, σ. 260. Girol. Aless, Cappellari, Famiglie venete, t. III, σ. 595.

33. Ο Νικ. Σιρίγος, που αναφέρεται εδώ, θα μπορούσα ίσως να ταυτιστεί με το δημόσιο νοτάριο τ' Αναπλιού Νικολό Σερίγο· βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Οί 'Αθηναίοι Περούληδες...» ό. π., σ. 433. Για το πρόσωπο αυτό κάνει λόγο και ο 'Αγγελος Φοσκάρδης σε γράμμα - του προς το Γ. Μέλο στις 18 Οχτώβρη του 1715· [...]. Σίμερον αριβάρισε εδώ ό σιόρ Νικολέτος Σιρίγος με την γινεκα του, πού εξαγοράστικαν εις την Σμίρνη, καί μου υπε πως ο σιόρ Μιχάλης υβρίσκειται επί ελεύθερομενος καί περνάγι καί καλά· διά τόν σιόρ Νικολό δέν ήξευρε τά 'μου υπή, μά λένε πως νά 'ναι στόν Μορέα καί ο Θεος νά τούς δίνι υγία· καί πάλιν, άν μάθο τίποτις θέλι τήν αβιζάρο [...] (Ε. Ι. Β.—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 422 2).

34. Ελαφρό καράβι, ένα είδος βάρκας, που το χρησιμοποιούσαν για ταξίδια μόνο μέσα στη Μεσόγειο· βλ. Mons. Saverien, ό. π., σ. 433.

35. Ο Χρήστος Λελέκος, Γιαννιώτης εμπορικός πράχτορας εγκαταστημένος στ' Ανάπλι, είχε εμπορικές συναλλαγές κυρίως με το Δημήτρη Πετρούλη στη Βενετία.

36. Για τη γιαννιώτικη οικογένεια Γλυκή, εμπόρους καί τυπογράφους, βλ. Georg. Veloudis, Das griechische Druck-und Verlagshaus «Glikis» in Venedig (1670 - 1854), Wiesbaden 1974, όπου και όλη η σχετική βιβλιογραφία.

37. Παλαμήδι ή Παλαμήδης είναι η ακρόπολη τ' Αναπλιού· μιά σύντομη ιστορία - του βλ. 'Ιωάν. Θ. Σφηκόπουλου. τά μεσαιωνικά κάστρα του Μορηά, 'Αθήνα 1968, σ. 100 - 105.

38. Για τα πρόσωπα αυτά βλ. εισαγ. σ.

39. Αγαρηνούς αποκάλεσαν απο το 10ο κυρίως αιώνα παλιά έθνη των Αράβων. Το όνομα προήλθε απο την 'Αγαρ, μητέρα του Ισμαήλ.

40. Βλ. σημ. 37.

41. Είναι η Μεθώνη, πόλη του Μοριά στη Μεσσηνία, που στα ιταλικά έγινε Modone και με αντιδάνειο κατάρτηξε Μοθώνη.

42. Για το Vincenzo Pasta, διοικητή της Μεθώνης, βλ. εισαγ. σ. 112.

43. Η φελούκα (ιταλ. feluca) ήταν ελαφρό μεταφορικό πλοιάριο, κατάλληλο για ταξίδια μόνο στη Μεσόγειο· βλ. Mons. Saverien, ό. π. σ. 217.

44. Ναύαρχος της βενετσιάνικης Αρμάδας είναι ο Alessandro Dolfino· βλ. Μιχ. Β. Σακελλάριου, «'Η ανάκτησις τής Πελοποννήσου υπό τών Τούρκων έν έτει 1715». 'Ελληνικά 9 (1936) 226.

45. 'Αγιος Γεώργιος είναι η εκκλησία της Ελληνικής Κοινότητας Βενετίας· για την ίδρυσή - της και περιγραφή του ναού βλ. 'Ιωάν. Βελούδο, ό. π. σ. 24 - 57.

46. Πρόκειται για το Νικολό Μέλο.

47. Ο Ανάργος Ψαρός ύστερα απο τον ξεσκαβωμό - του συνέχισε το εμπό-

ριο με το Γ. Μέλο ταξιδεύοντας σε διάφορα μέρη σαν αποσταλμένος και άλλων εμπορικών οίκων. Το συναντάμε και στα έγγραφα 15, 18, 19, 30.

48. Το κάστρο τ' Αναπλιού ονομάζεται Παλαμήδι· πρβλ. και σημ. 37.

49. Το όνομα Βαρβαρία (Μπαρμπαριά) είναι παραφθορά του Βερβερία (χώρα των Βερβέρων) και χρησιμοποιόταν ήδη από την αρχαιότητα. Με τον όρο αυτό εννοείται το σύνολο των ορεινών περιοχών της ΒΔ. Αφρικής, που περιλαμβάνει τα κράτη, Μαρόκο, Αλγερία, Τύνιδα και Τρίπολη, Για τη Μπαρμπαριά και τους μπαρμπαρέζους κουρσάρους βλέπε τα έργα: William Janson, *A view of the present condition of the States of Barbary*, Λονδίνο² 1816. Stanley Lane-Poole, *The Barbary Corsairs*, Νέα Υόρκη 1890.

50. Την παράδοση γύρω από τη δράση του κόμη Λεονάρδου Ταρωνίτη κατά την πολιορκία τ' Αναπλιού βλ. στον Δ η μ. Καμπούρογλου, Μνημεία της ιστορίας των 'Αθηναίων, 'Αθήναι 1892, τ. 1, σ. 296 και τ. 3, σ. 17-18. Τα δυό μεγάλα κανόνια με το όνομά - του, που βρίσκονταν στο Παλαμήδι μέχρι τα χρόνια της κατοχής, τα διάλυσαν οι Ιταλοί μαζί και με άλλα βενετσιάνικα. Βλ. επίσης Κ. Δ. Μέρτζιου, «Νικόλαος Ταρωνίτης του Λεονάρδου». 'Αθηναϊκά 17 (1960) 1-16.

51. Πρβλ. σημ. 36.

52. Κωμόπολη της Ιταλίας στην Απουλία.

53. Είναι ο Λεονάρδος Περδικάρης (βλ. έγγρ. 19 και 21) του Δημήτρη, ανιψιός από αδερφή του Γ. Μέλου· βλ. Μ. Γεδέων, «Λόγιοι τρείς 'Ελληνες». 'Εκκλησιαστική 'Αλήθεια 32 (1912) 132-134. Γ. Σ. Πλουμίδης, «Αί πράξεις έγγραφης των 'Ελλήνων σπουδαστών του πανεπιστημίου της Παδούης», μέρος Β'. ΕΕΒΣ 38 (1971) 135-136.

54. Χωριό της Κορινθίας, βρίσκεται στη βόρια πλαγιά του βουνού Κυλλήνη.

55. Για την οικογένεια Καραγιάννη από τα Γιάννενα βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Τό έν Βενετιά 'Ηπειρωτικόν 'Αρχεϊον». 'Ηπειρωτικά Χρονικά 11 (1936) 140-151. 'Ιωάν. Βελούδου, ό. π., σ. 188.

56. Ο ναύαρχος της τουρκικής Αρμάδας.

67. Δέν έχουμε άλλες πληροφορίες για το πρόσωπο αυτό, ούτε και για τη βυζαντινή οικογένεια των Παλαιολόγων σ' αυτή την εποχή. Για τους Παλαιολόγους μέχρι το 16ο αιώνα βλ. Γ. Ε. Τυπάδου, «Οί απόγονοι των Παλαιολόγων μετά την 'Αλωσιν», ΔΙΕΕ 8 (1923) 129-157. Λ. Χ. Ζώη, «Παλαιολόγοι» [στη Ζάκυνθο], 'Εστία 'Αθηνών 5997 (1910), Μούσαι, 736 (1923). 'Ελληνική 'Επιθεώρηση Β' βα του 1923, Μούσαι 971 (1938)· (βλ. Λ. Χ. Ζώη, «'Αναγραφή δημοσιευμάτων (1885-1951)». Νεοελληνικά, τ. Α', Παράρτημα, Αθήνα 1951, σ. IX.

58. Η κοινότητα Δρεπάνου βρίσκεται ΝΑ τ' Αναπλιού στον Αργολικό κόλπο και αποτελείται από τους οικισμούς Δρέπανο, Βιβάρι, Καλλιθέα (Μουράταγας), Μαραθέα. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας το Δρέπανο είχε το όνομα Χαϊδάρι· ξαναπέρα το παλιό - του όνομα μετά το 1956. Πρβλ. και Κ. Ντόκου, «'Η έν Πελοποννήσφ εκκλησιαστική περιουσία κατά την περίοδον της Β' 'Ενετοκρατίας». Byzantinisch - Neugriechische Jahrbücher 21 (1973) 87.

59. Βασιλικά ή αφεντικά ονομάζονταν τα πολεμικά καράβια, ενώ του εμπορικού στόλου λέγονταν εμπορευτικά ή πραγματευτικά.

60. Το Λιγουριό είναι χωριό της Αργολίδας στα ΒΑ ν' Αναπλιού με 2.000 περίπου κατοίκους.

61. Golfo di Venezia αποκαλούσαν οι Βενετοί την Αδριατική.

62. Ο Φραγκίσκος Μπόν υπήρξε πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας και στα 1721· βλ. *Ίωά ν. Βελούδου*, ό. π., σ. 188.

63. Για τον Ηπειρώτη Επιφάνιο Ηγούμενο, τη διαθήκη - του και διάφορα άλλα έγγραφα του αρχείου - του, βλ. *Κ. Δ. Μέρτζιου*, «Τὸ ἐν Βενετία...», ό. π., σ. 29-74. *Του ίδιου*, «Ἐπιφάνιος Ἡγούμενος, χορηγός - ἐκδότης». *Ἡπειρωτική Ἔστία* 14 (1965) 107 - 111.

64. Ο Κύπριος Μπερνάρδος Ἀκρης διατέλεσε πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας Βενετίας στα 1627, 1637, 1657· βλ. *Ίωά ν. Βελούδου*, ό. π., σ. 186. *Ἀθα ν. Ε. Καρανάση*, *Ἡ Φλαγγίνειος Σχολή τῆς Βενετίας*, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 60-64.

65. Για τους θεσμούς και τα αξιώματα στην Αδελφότητα βλ. *Φανῆς Μαυροειδῆ*, Συμβολή στήν ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητας Βενετίας στό ΙΣΤ' αἰώνα, Ἀθήνα 1976, σ. 18-31.

66. Cozeti (τούρκ. hüçget) είναι το αποδειχτικό έγγραφο.

67. Cazzo· λέξη βενετσιάνικη και σημαίνει τον αποκλειόμενο της ψηφοφορίας· βλ. *G i u s. B o e r i o*, *Dizionario del dialetto veneziano*, Βενετία 1856.

68. Στον κρητικής καταγωγής, Φραγκίσκο Χορτάτση, γιό του Εμμανουήλ, είχαν με απόφαση του Γεν. Προνοητή Marino Michiel παραχωρηθεί στην Πελοπόννησο χτήματα για 6 χρόνια. Εδώ έχουμε την πληροφορία πως στην πτώση τ' Αναπλιού αιχμαλωτίστηκε και κατόπιν εξαγοράστηκε. Τον Οχτώβρη του 1719 διορίστηκε απο τον Carlo Ruzzini Πρόξενος της Βενετίας στη Σμύρνη. Πέθανε λίγο πρίν το 1750. Βλ. *Μ. Γ. Μανούσας*, «Συμβολή εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς κρητικῆς οἰκογενείας, Χορτάτση». *ΕΕΒΣ* 26 (1956) 285-3. *Του ίδιου* «Τὰ ἔγγραφα τῶν Χορτάτσηδων τῆς Σμύρνης (Συλλογή Whittall)» *Μικρασιατικά Χρονικά* 10 (1963) 74-76.

69. Είναι ο αδερφός του Ανάργου Ψαρού (βλ. ἔγγρ. 14, στ. 32). Πρβλ. και σημ. 47.

70. Για το Θωμά Φλαγγίνη και το κληροδοτήμά - του βλ. *Ἀθα ν. Ε. Καρανάση*, ό. π., σ. 35-55· ἐκεῖ ὑπάρχει συγκεντρωμένη και ὅλη η σχετική βιβλιογραφία.

71. Ο Ιερεμίας Γ' πατριάρχεψε στα χρονικά διαστήματα 1716-1726, 1732-1733· βλ. *Θρησκ. και Ἡθικ, Ἐγκυκλ.*, τ. 6, στήλη 785-586. *Ἀθα ν. Κομνηνού* - *Υψηλάντου*, *Τὰ μετὰ τὴν Ἀλωσιν* (1453-1789), Κωνσταντινούπολη 1870, σ. 301-324, 336-338.

72. Ο Αναπλιώτης Γεώργιος Κάσδαγλης του Μαργαρίτη πιάστηκε αιχμάλωτος απο τους Τούρκους μαζί με ολόκληρη την οικογένειά - του· το Μάη όμως του 1717 είναι ὅλοι λευτερωμένοι(Ε.Ι.Β.—*Παλ. Αρχ.*, busta 108, φ. 164r - 172r), Τα ονόματα των σκλαβωμένων ήταν: Κιαράστα, Δημήτρης, Νικολός, Αντώνης, Μαντρίτσα, Μαλτού, Κρέουσα, Θανάσης και Χαρά. Για την οικογένεια Κάσδαγλη ειδήσεις βλ. και Ε.Ι.Β.—*Παλ. Αρχ.*, Reg. 183, φ. 72r, 122v, busta 145, φ. 224r, 230r, βλ. και εισαγ. σ. 114 και ἔγγρ. 29.

73. Ο Αιμίλιος Βελάνος, γιός του Φραγκίσκου, επίσης νοτάριου της Βενετίας, ήταν Κρητικός στην καταγωγή κι επειδή ήξερε καλά και τα ελληνικά, ήταν ο κατ' αποκλειστικότητα νοτάριος των Ελλήνων της Βενετίας.

74. Τσακωνιά ονομάζεται η περιοχή εκείνη της Αρκαδίας που εκτείνεται απο την ανατολική πλαγιά του Πάρνωνα ως τον Αργολικό κόλπο.

75. Ενοριακός ναός τ' 'Αναπλιού, όπου βρισκόταν μιά θαυματουργή βροχοποιός εικόνα της Παναγίας· καταστράφηκε απο τους Τούρκους στα 1715. Βλ. Μά ν θ ο υ 'Ι ω ά ν ο υ, 'Ιστορία περί τής συμφορᾶς καὶ σκλαβίας τοῦ Μωρέως, Βενετία 1779, σ. 102, στ. 379 - 87. Π έ τ ρ ο υ Κ α τ σ α ί τ η, 'Ιστορία καλουμένη κλαθμός Πελοποννήσου, έκδοση Έμμ. Κριαρά, 'Αθήνα 1950, σ. 253, στ. 735 - 750 καὶ σ. 326 C o n s t a n t i n D i i c h i t i, Cronica expeditiei Turcilor în Moreea si publicată de Neculai Jorga, Βουκουρέστι 1913, σ. 165. Κ. Ν τ ό κ ο υ 'Η έν Πελοποννήσφ έκκλησιαστική περιουσία..., ό. π.. σ. 54-55.

76. Αίνος· αρχαία πόλη της Θράκης στις εκβολές του Έβρου.

Γ Λ Ω Σ Σ Α Ρ Ι

αβιζάρω (ιταλ. *avvisare*) : ειδοποιώ.
προειδοποιώ.

αγκαλά : άν και.

αγνωσία, η : άγνοια, αφροσύνη.

Αγούστα, η : Αυγούστα.

αγροικώ : ακούω, αισθάνομαι.

Αλιγούρνα, η : Λιβόρνο.

αλτάρι, το (ιταλ. *altare*) : βωμός, θυσιαστήρι, (εδώ) εγκόλπιτο.

αμή : αλλά.

αμάχη, η : έχθρα, μίσος, πόλεμος.

αμπασιατόρος, ο (ιταλ. *ambasciatore*) : πρεσβευτής, αποσταλμένος.

άμποτες : μακάρι.

απεζοδρόμος ο : βλ. πεζοδρόμος.

αποκόβω : (εδώ) καθορίζω ορισμένο χρηματικό ποσό.

απόστα, επίρ. (ιταλ. *apposta*) : επίτηδες.

αργαστήρι, το : μικρό εμπορικό κατάστημα γενικού εμπορίου.

αριβάρω (ιταλ. *arrivare*) : φτάνω.

αρίφνητος : αναρίθμητος, απειράριθμος.

αρμάδα, η (ιταλ. *armata*) : στόλος, στρατιά.

ασασιναμέντο, το (ιταλ. *assassinamento*) : δολοφονία (κυρίως μτφ.).

ασενδιάρω (ιταλ. *assediare*) : πολιορκώ.

ασκέρι, το (τούρκ. *asker*) : στρατιά.

άσπρα, τα (τούρκ. *akce*) : χρήματα.

αχαμνός : αδύνατος.

βακούφι, το (τουρκ. *vakf*) : γη αφιερωμένη σε θρησκ. ίδρυμα, ή ίδρυμα κοινής ωφελείας.

βέρα, η (βενέτ. *vera*) : δαχτυλίδι, αρραβώνας, συμφωνία.

βία, η (ιταλ. *via*)—περ βία (ιταλ. *per via*) : δρόμος—δια μέσου.

βιτόρια, η (ιταλ. *vittoria*) : νίκη.

βολύμι, το : μολύβι.

βουλώνω : σφραγίζω με βούλλα.

γαζέτα, η (βενέτ. *gazeta*) : χάλκινο βενέτιμο νόμισμα ίσο με 2 σολδία.

γγιά : (ιταλ. *già*) : ήδη.

γενεράλης, ο (ιταλ. *generale*) : στρατηγός.

γκόλφος, ο (ιταλ. *golfo*) : κόλπος.

γότα, η (ιταλ. *gota*) : αρθρίτιδα, ποδάγρα,

γρανάτα, η (ιταλ. *granata*) : πολίτιμη σκουροκόκκινη πέτρα.

δεκατιά, η (ρ. δεκατίζω) : έγγειος φόρος, η δεκάτη (τούρκ. *'ösr* ή *'ösür*), διάφορο, το : τόκος.

δουκάτο, το (ιταλ. *ducato*) : χρυσό αρχικά κι ύστερα και ασημένιο νόμισμα.

δράμι, το (αραβ. *dirhem*) : μονάδα βάρους ίση με 1/400 της οκάς.

επά : εδώ.

επιτροπικό, το : εξουσιοδότηση.

ιμπαρκάρω (ιταλ. *imbarcare*) : επιβιβάζω.

ιμπασαδόρος, ο : βλ. αμπασιατόρος.

ιμπερατόρος, ο (ιταλ. *imperatore*) : αυτοκράτορας.

ινκάμπιο, το (ιταλ. *in cambio*) : βλ. κάμπιο.

ινπατροναρίζομαι (ιταλ. *impadronirsi*) : γίνομαι κύριος, οικειοποιούμαι.

ινπιέγκο, το (ιταλ. *impiego*) : υπηρεσία, απασχόληση, θέση.

ιν σόλιτουμ (λατιν. *solidum*) = το όλο ποσό των χρημάτων) : σ' ολόκληρο το ποσό· το νόημα όλης της φράσης είναι : εγγυητές απο κοινού και για όλο το ποσό,

κάλε, η (ισπαν. calle) : δρόμος, οδός.
καλέμι, το (τούρκ. kalemi) : πένα, ερ-
γαλείο εκκοπής.

καλιότα, η (βενέτ. galiòta) : μικρή γα-
λέρα.

καμπάνια, η (ιταλ. campagna) : εξο-
χή, (εδώ) εκστρατεία.

κάμπιο, το (ιταλ. cambio) : συνάλ-
λαγμα, ανταλλαγή.

καμπιάλε, η (ιταλ. cambiale) : συναλ-
λαγματική.

κανί, το : αγγείο εκκλησιαστικής κυ-
ρίως χρήσης, ραντισιήρι, μυροδο-
χείο.

καστέλι, το (ιταλ. castello) : πύργος,
φρούριο.

κάτερργο, το : πλοίο κρατικό ή πειρα-
τικό.

κολέτο, το (ιταλ. colletto) και κόλο
(ιταλ. collo) : δέμα ή κιβώτιο μ' εμ-
πορεύματα.

κολονέλος, ο (ιταλ. colonnellò) : συν-
ταγματάρχης.

κομμέρτζιο, το (ιταλ. commercio) : εμ-
πόριο.

κονσολάρω (ιταλ. consolare) : παρη-
γορώ, ανακουφίζω.

κόντε, ο (ιταλ. conte) : κόμης.

κοντινούα (ιταλ. continuamente) : ε-
ξακολουθητικά, δίχως διακοπή.

κοντινούάρω (ιταλ. continuare) : συνε-
χίζω, εξακολουθώ.

κόντο, το (ιταλ. conto) : λογαριασμός.

κόπια, η (ιταλ. copia) : αντίγραφο.

κορέρω (ιταλ. correre) : τρέχω.

κοστούτουίρω (ιταλ. costituire) : συγ-
κροτώ, σχηματίζω, καθορίζω.

κουλαλιέρα, η (ιταλ. coltellièra) :
μαχαιροθήκη.

κουμαντάντης, ο (ιταλ. comandante) :
διοικητής, αρχηγός.

κουμπανία, η (ιταλ. compagnia) : συν-
τροφιά, εταιρεία.

κουμπανιάρω (ιταλ. accompagnare) :
συνοδεύω, ταιριάζω δυό πράγματα.

λαοτζάδο και λαουράδο (βενέτ. laorag-
do) : δουλεμένο.

λέγα, ή (ιταλ. lega) : συμφωνία, συν-
θήκη.

λεγένι, το (τούρκ. legen) : λεκάνη.

λέτερα, η (ιταλ. lettera) : γράμμα·
(εδώ) lettera (di cambio) : συναλ-
λαγματική.

λιγώνομαι : λιποθυμώ.

λίτρα, η (λατιν. libra) : μονάδα χωρη-
τικότητας.

μαγάρι (ιταλ. magari) : μακάρι.

μαγγιόρος, ο (ιταλ. maggiore) : (εδώ)
ταγματάρχης.

μακαδόρος, ο :

μάλαμα, το : χρυσάφι.

μαντινίρω (ιταλ. mantenere) : κρατώ,
συγκρατώ.

μάρκα, η (ιταλ. marca) : σήμα, έμ-
βλημα.

μαρτζελιάνα, η (ιταλ. marcigliana) :
εμπορικό καράβι.

μαστραπάς, ο (τούρκ. mastrapa) : δο-
χείο πήλινο ή γιάλινο, που χόραγε
μέχρι δυό οκάδες.

μινατζάρω (ιταλ. minacciare) : απειλώ,
φοβερίζω.

μόδος, ο (ιταλ. modo) : τρόπος.

μόσκοβος, ο : ρώσος.

μούλτζα, τα (μούλκι, τούρκ. mülk) :

χτήματα, γη απόλυτης κυριότητας.

μπάιλος, ο (ιταλ. baiò) : πρεσβευτής.

μπαρμπέρισμα, το (ιταλ. barbiere,
κουρέας) : κούρεμα.

μπαστιμέντο, το (ιταλ. bastimento) :
φορτηγό καράβι.

μπατιρίζω και μπατίρω (ιταλ. battere) :
τραντάζω, χτυπώ, πολεμώ.

νεγότζιο, το (ιταλ. negozio) : εμπο-
ρικό κατάστημα, (εδώ) εμπορική πρά-
ξη, υπόθεση.

νέτος (ιταλ. netto) : καθαρός, αγνός.

νοβιτά, η (ιταλ. novità) : νεωτερισμός,
(εδώ) είδηση.

νομινάρω (ιταλ. nominare) : ονομάζω.

νότα, η (ιταλ. nota) : σημείωση.

νοτίκια, η (ιταλ. notizia) : είδηση,
αγγελία, πληροφορία,

ντακόρδου, επίρ. (ιταλ. d' accordo) :
απο κοινού.

ντεσμός και ντυσμός ο (ρ. ενδύω) : ε-
πένδυση χρημάτων.

ξαγοράζω και εξαγοράζω : απολεφε-
ρώνω κάποιον καταβάλλοντας λύτρα.
ξεσυνερίζομαι : μνησικακώ εναντίον
κάποιου, συναγωνίζομαι.

οκαζιόν, η (ιταλ. occasione) : ευκαι-
ρία, περίσταση.

ορδί, το (τούρκ. ordu) : στρατόπεδο,
στρατιωτική μονάδα.

ορδινιά, η (ιταλ. ordine) : διαταγή,
εντολή.

ουγγιά, η (ιταλ. oncia) : μονάδα βά-
ρους ίση με 29,3 γραμμάρια.

πασάς, ο (τούρκ. pasa) : αξίωμα καί
τίτλος σε σουλτανικό καθεστώς, διοι-
κητής σαντζακίου.

पाσιόν, η (ιταλ. passione) : πάθος.

πατρόν, ο (ιταλ. padrone) : ιδιοκτή-
της, (εδώ) караβοκώρης.

πεζάρω (ιταλ. pesare) : ζυγίζω.

πεζοδρόμος, ο : πεζοπόρος, (εδώ) τα-
χυδρόμος.

περίκουλο, το (ιταλ. pericolo) : κίν-
δυνος.

πιέτζο (βενέτ. piezo) : εγγυητής.

πολάκος, ο (ιταλ. polacco) : πολωνός.

πόλιτζα, η (ιταλ. polizza) : απόδειξη
πληρωμής.

πόλιτζα ντε κάργου, η (ιταλ. polizza
de carico) : φορτωτική.

πρεκούρτζ, η (ιταλ. procura) : πληρε-
ξουσιότητα, επιτροπεία.

πρεμούρα, η (ιταλ. premura) : βια-
σύνη.

πρίνγγιπες, ο (ιταλ. principe) : πρίγ-
κιν, άρχοντας, (εδώ) ο Δόγης.

ραγγιόν (α) (ιταλ. ragione) : κατά το
δίκιο.

ρεάλι, το (ισπαν. real) : ισπανικό νό-
μισμα 25 λεπτών περίπου,

ρέγολα, η (ιταλ. regola) : κανόνας,
τάξη, τρόπος.

ρεκουμαντάρω (ιταλ. raccomandare) :
συνιστώ, εμπιστεύομαι.

ρεκουπεράρω (ιταλ. ricuperare) : ανα-
κτώ, εισπράττω.

ρεμέντιο, το (ιταλ. rimedio) : θερα-
πεία.

ρένιο, το (ιταλ. regno) : βασίλειο,
(εδώ) ο Μοριάς για τους Βενετούς.

ρεπαρτίρω (ιταλ. ripatrite) : ξαναφεύ-
γω, διαμοιράζω, κατανέμω.

ρεσολουτζιόν, η (ιταλ. risoluzione) :
απόφαση.

ρετόρα, η (ιταλ. rettore) : διοικητής,
κυβερνήτης) : γυναίκα του διοικητή.

ριβέρω και ριβερίρω (ιταλ. riverire) :
προσκυνώ, σέβομαι, υποβάλλω τα
σεβάσματά - μου.

ρισάλτο, το (ιταλ. risalto) : προεξοχή,
αναπήδημα, (εδώ) έφοδος.

ρισολβέρω (ιταλ. risolvere) : αποφα-
σίζω.

ριτσέτα, η (ιταλ. ricetta) : συνταγή,

ρουφέτι, το : συντεχνία, συνάφι.

ρούχα, τα : πράγματα, υπάρχοντα.

σαλιέρα, η (ιταλ. saliera) : αλατιέρα.

σάντολα, η (βενέτ. santola) : νονά.

σασιναμέντο, το : βλ. ασασιναμέντο.

σεκουεστράρω (ιταλ. sequestrare) : κά-
νω κατάσχεση, φυλακίζω.

σεκρεστάρω (ιταλ. segretare) : απομο-
νώνω, αποχωρίζω.

σεκρέτο, το (ιταλ. segreto) : μυστικό,
απόρρητο.

σιγουριτά, η (ιταλ. sicurtà) : ασφά-
λεια, εγγύηση, πίστη.

σιγουραρισμένος (ιταλ. assicurare) :
ασφαλίζω, ασφαλισμένος.

σίμουλ, επίρ. (λατιν. simul) : μαζί,
σινάμα'.

σιόρ, ο (σιόρα, η) (ιταλ. sior. siora) :
κύριος (κυρία).

σισταρίζομαι (ιταλ. assistere) : συμ-
παρίσταμαι, συντρέχω, παρευρίσκω-
μαι.

σκαλάδα, η (ιταλ. scalata) : το σκαρφάλωμα με σκάλα.

σκουδέρω (βενέτ. scuoder) : εισπράττω. σμαίδι, το (αντί σμαϊλίκι) : το μεταξύ 2000 - 10.000 ακτσέ αξίας τιμάριο.

σόλδι, το (ιταλ. soldo) : πεντάρα (πληθ. τα χρήματα).

σοσπέτο, το (ιταλ. sospetto) : υποψία.

σοτοκούπα, η (ιταλ. sottocoppa) : πιτάκι για φλυτζάνι ή ποτήρι.

σπέντζα, η (τούρκ. ispendje) : είδος προσωπικού φόρου, που οι καλλιεργητές αφθάρτων χτημάτων πλήρωναν στους φεουδάρχες - τους.

σπετζαρία, η (ιταλ. spezieria) : κατάστημα πούλησης μπαχαρικών και φαρμάκων.

στάτο, το (ιταλ. stato) : κατάσταση, κράτος.

στέργω : δέχομαι, συγκατατίθεμαι, συμφωνώ.

στράτα, η (ιταλ. strada) : δρόμος, διαδρομή.

στραπάτζο, το (βενέτ. strapazzo) : περιγέλω, σπαραγμός, βάσανο, ζημιά.

συναυλίζομαι και συναυλιάζομαι : συναναστρέφομαι, επικοινωνώ, συναθροίζομαι.

ταρτάνα, η (ιταλ. tartana) : τύπος μεταφορικού πλοίου.

τεντάρω (ιταλ. tentare) : δοκιμάζω, κάνω απόπειρα.

τετραηλισμένος (αντί ξετραηλισμένος) : αυτός που έχει γυμνό το στήθος, ο ξεγυμνωμένος και μτφρ. ο τελείως φτωχός.

τζίρος, ο (ιταλ. giro) : γύρος, κύκλος, (εδώ) η κυκλοφορία κεφαλαίων.

τομάρω (ιταλ. tomare) : πέφτω κάτω, καταλύω.

τραδιμέντο, το (ιταλ. tradimento) : προδοσία.

φέδε, η (ιταλ. fede) : πίστη, μαρτυρικό έγγραφο, βεβαίωση, αποδειχτικό.

φελούκα, η (ιταλ. feluca) : μικρό βαπόρι δικάταρτο.

φίρμα, η (ιταλ. firma) : υπογραφή.

φλωρί, το (λατιν. florinus) : ονομασία κάθε λεπτού χρυσού νομίσματος.

φορκέρι και φορτσέρι, το (ιταλ. forziere) : είδος μικρού μπουλού για τη φύλαξη πολύτιμων αντικειμένων.

φορτιέρα (αντί φροτιέρα), η (ιταλ. fruttiera) : φρουτιέρα,

χαράκι και χαράτσι, το (τούρκ. kharadj) : έγγειος φόρος κι εδώ κεφαλτικός φόρος κατά παρέλειψη του bas (= κεφάλι).

χότζας, ο (τούρκ. hoca) : μουσουλμάνος κληρικός.